

RAHVASTIKU ARENGU PIIRKONDLIKUD ERIPÄRAD EESTIS

Aruanne

Tellija: Pere Sihtkapital

Täitja:

Rivo Noorkõiv

**MTÜ Baltic Sea Development
& Media Center**

Tallinn, 2021

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Rahvastikuareng kohalikes omavalitsustes haldusreformi järgsel perioodil	5
1.1. Rahvaarv, soo- ja vanuskoostis	5
1.2. Loomulik liikumine ja ränne	11
1.1. Järeldused rahvastiku arengu analüüsist	31
2. Riikliku rahvastikupoliitika põhimõtted ja seosed kohalike omavalitsuste ja maakondlike arengustrateegiatega	32
2.1. Riikliku rahvastikupoliitika põhimõtted ja lähtealused	32
2.2. Rahvastik kohalike omavalitsuste arengukavades	37
2.2.1. Rahvastikupoliitika kajastamine kohalike omavalitsuste arengukavades	37
2.2.2. Märksõnapõhine kohalike omavalitsuste arengukavade analüüs	44
2.2.3. Ettepanekud rahvastikuteema käsitlemiseks kohalike omavalitsuste arengukavades	47
2.3. Rahvastiku kajastamine maakondlikes arengustrateegiates	48
2.3.1. Rahvastikupoliitika kajastamine maakondlikes arengustrateegiates	48
2.3.2. Märksõnapõhine maakondlike arengustrateegiate analüüs	56
2.3.3. Ettepanekud rahvastikuteema käsitlemiseks maakondlikes arengustrateegiates	59
3. Kohaliku omavalitsuse rahvastikuprofiili prototüübi ettepanekud	59
2. Laste- ja perepoliitika kohalikes omavalitsustes	62
2.3. E-küsitlus ja selle tulemused	62
2.4. Järeldused e-küsitluse tulemustest	67
2.5. Toetused lastele ja peredele	68
3. Poliitikasoovitused	76
Lisad	78
E-küsimustik	78
Tabel. Andmete kogumine laste ja perede kohta kohalikest omavalitsustest	80

Sissejuhatus

Heaoluriikides on tavaks, et riiklike poliitikate väljatöötamisel ja rakendamisel järgitakse subsidiaarsuse ehk lähimuspõhimõtet. Tegemist on Euroopa Liidu ühe keskse printsiibiga, mille kohaselt poliitilised otsused tuleb alati teha madalaimal võimalikul haldus- ja poliitilisel tasandil ning võimalikult lähedal kodanikele. OECD uuringutest¹ on selgunud, et riigi jõukuse ning fiskaalse ja administratiivse detsentraliseerituse vahel valitseb selge positiivne seos. See julgustab kohalikele omavalitsustele (edaspidi KOV) andma suuremat rolli osalemiseks riigielu korraldamises. Ka Eesti on võtnud suuna avaliku võimu detsentraliseerimisele ja KOV-ide võimekuse kasvatamisele^{2,3}. Samas tuleb arvestada, et KOV roll sõltub iga riigi avaliku halduse traditsioonidest ja korraldusest. Seda tuleb silmas pidada ka rahvastikupoliitika teostamisel, mille käigus riiklike meetmete rakendamisel tuleb võtta arvesse kohalikke unikaalseid olusid ja võimekusi. Tsentraliseeritud lähenemine ei saa kunagi asendada kohalikke teadmisi ja mõistmist rahvastiku arengu toetamisest kohtadel.

Rahvastikupoliitikas tähendab detsentraliseerimine liikumist suunas, et rahvastikutaaste ja üksikisikute, leibkondade, kogukondade ja teiste rahvastikurühmade heaolu oleks üha enam tagatud kohalikul tasandil tehtavate otsustega, sh teenuste, toetuste ja hüvitiste abil. KOV-idel on õigus iseseisvalt otsustada teatud teenuste ja toetuste osutamise ning rahastamise üle, lähtudes kohalikust sotsiaal-majanduslikust olukorrast, võimalustest ning oma poliitilistest ja põhjendatud eelistustest. Seega iga KOV kujutab endast territoriaalse üksusena teatud kohaliku süsteemi, mis kujundab riigi rahvastikupoliitikat läbi tema poolt osutatavate tegevuste. Samas on oluline jälgida, et olukorras, kus KOV-ide võimekused jaotuvad riigis ebaühtlaselt, oleksid kõigile kodanikele tagatud õiglane juurdepääs poliitikameetmetele. Seda sõltumata näiteks nende sotsiaalsest kuuluvusest ja elukohast riigis. Tulenevalt kohalikust autonoomiast saab KOV kehtestada oma territooriumil rahvastikupoliitika meetmeid, mis ei pruugi KOV-ide lõikes kattuda. Näiteks toetuse suurus vahendite ebapiisavuse korral. Kuigi Eesti KOV-idele on omane ulatuslik poliitiline ja administratiivne autonoomia, napib neil finantsautonoomiat, ehk tegemist on „aheldatud demokraatiaga”⁴.

Selleks, et tagada teenuste ja toetuste võrdne kättesaadavus üle riigi, on üha enam vajalik eri valitsemistasandite vaheline koostöö, mis tähendab jaotatud otsustusõigust keskvalitsuse ja KOV-ide vahel.⁵ On oluline, et ka rahvastikupoliitikat viiakse ellu keskvalitsuse ning KOV-ide jagatud pädevuses ja koosloomes teineteise tegevusi vastastikku võimendades. Võtmeküsimuseks on võimalikult taastetaseme lähedase sündimuse saavutamine, soovitatavalt 1,9-2,0, ja seda soodustavate tingimuste loomine. Ideaalis võiks taastetaseme väärtus olla 2,1.

Kui varasemalt olid perepoliitilised meetmed suunatud valdavalt lapse sünnihetkele ja väikelapseeale, siis nüüdseks on enam tähelepanu all pereelu inimese eluea jooksul. Seega pole pere- ja rahvastikupoliitika peamiste eesmärkidena oluline üksnes sündinud laste arv, vaid ka see, et kuidas tagada täisväärtusliku ühiskonnaliikme terviklik kvaliteetne arengukeskkond, st milline on laste tervis,

¹ OECD Regions at a Glance 2018. https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1

² Haldusreformi seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062016001>

³ Riigireformi tegevuskava. <https://valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/arengukavad/muud-arengudokumendid>

⁴ Patterns of Local Autonomy in Europe, 2019.

⁵ Dougherty, S., Phillips, L. (2019) The spending power of subnational decision makers across five policy sectors. OECD working papers on fiscal federalism. OECD.

peresuhted ja kodune õhkkond, ligipääs haridusele ja sotsiaalsetele oskustele jms. Kaasaegses rahvastikupoliitikas on kesksel kohal inimese terviklik käsitlus, mis eeldatavast loob eeldused ka sündimuse kasvuks.

Käesolevale uuringule püstitas Pere Sihtkapital töö tellijana kolm eesmärki. Esiteks, analüüsida rahvastiku olukorda põhiliste demograafiliste näitajate lõikes KOV-ides peale 2017. aasta haldusreformi territoriaalset ümberkorraldust. Eelkõige keskendutakse sündide ja rände teemadele, et mõista rahvastikutaaste olukorda omavalitsusüksustes. Selleks kasutatakse nii Statistikaameti kui rahvastikuregistri andmeid. Viimaste kasutamine on põhjendatud asjaoluga, et mitmete KOV näitajate statistika puhul lähtutakse rahvastikuregistris kajastatud andmetest. Samuti polnud töö koostamise ajal kõik andmed 2020. aasta kohta Statistikaametist veel kättesaadavad. Rahvastiku olukorra analüüsi tarvis esitatakse nõ prototüüp, mida on soovitatav kasutada KOV rahvastiku iseloomustamiseks. Kirjeldusele lisatakse ka enim mõjutavate sotsiaalmajanduslike näitajate loetelu. Teiseks, selgitada riigi ja KOV-ide rahvastikupoliitika käsitlust. Selle tarvis koostatakse esmalt lühiülevaade rahvastikupoliitika riiklikest põhimõtetest. Nendest seisukohtadest lähtuvalt analüüsitakse rahvastikupoliitikat KOV tasandil. Selleks kasutatakse KOV arengukavasid. Kokku võetakse juhuvaatluse alla 15 KOV arengukava. Analüüsitakse, et kuidas rahvastikupoliitika KOV arengukavades kajastub ja kuidas see haakub rahvastikupoliitika riiklike eesmärkidega. Analoogiline ülesanne seatakse ka maakondlike arengustrateegiate analüüsi läbiviimisele, mille käigus selgitatakse nendes dokumentides lähenemine rahvastiku valdkonnale, rahvastikupoliitika eesmärgid ja nende elluviimise seireks kasutatavad mõõdikud. Analüüsi all on kõik 15 maakonna kehtivat arengustrateegiat. Kolmandaks, analüüsida laste ja perepoliitika läbiviimist KOV-des ning saada ülevaade lastele ja peredele suunatud toetustest ja hüvitistest. Selgitatakse laste ja perepoliitika meetmed, hõlmatud ja toetusteks kuluvad rahalised vahendid. Selleks koguti andmed KOV-dest ja viidi läbi sotsiaalvaldkonna töötajate e-küsitlus.

Töö läbiviimisel kasutati dokumentide ja kirjanduse analüüsi, koguti ja analüüsiti andmeid riiklikest andmebaasidest ning viidi läbi andmepäring KOV-des. Samuti korraldati KOV sotsiaalvaldkonna juhtide ja spetsialistide e-küsitlus.

Töö autor tänab Pere Sihtkapitali ladusa koostöö ja võimaluse eest analüüsida Eesti riikluse seisukohalt keskset teemat, milleks on rahvastiku arengu kestlikkuse tagamine. Minu tänu Mihkel Servinskile, kelle asjalikud tähelepanekud olid suureks abiks töö sisu täpsustamisel. Samuti suur tänu kõigile KOV sotsiaalvaldkonna töötajatele, kes saatsid meile oma tagasiside lastele ja peredele suunatud meetmete kasutamisest. Loodame, et töö on abiks rahvastikupoliitika meetmete kujundamisele ning keskvalitsuse ja KOV-de vahelise koostöö arendamisele rahvastiku arengu suunamisel.

1. Rahvastikuareng kohalikes omavalitsustes haldusreformi järgsel perioodil

Järgnevalt analüüsime demograafilisi põhiprotsesse, kasutades selleks andmeid nii riiklikul kui kohalike omavalitsuste tasandil.

1.1. Rahvaarv, soo- ja vanuskoostis

2020. aasta alguse seisuga elas Statistikaameti andmetel Eestis 1 328 976 elanikku (tabel 1), kellest mehi oli 629277 (47,4%) ja naisi 699699 (52,6%). Naiste suurem osatähtsus tuleneb ennekõike nende pikemast elueast võrreldes meestega. Eestlased moodustasid 68,4 protsenti rahvastikust, so 909552 inimest.

Statistikaameti 2019. aastal koostatud rahvastikuprognoozi põhistsenaariumi järgi, mis kirjeldab praeguste sündimustrendide jätkumist koos tasakaalus välisrändega, on aastal 2080 Eestis 1,18 miljonit inimest, mis tähendab rahvaarvu vähenemist ca 145 tuhande inimese võrra^{6,7}. Seniste suundumuste jätkumise korral kahaneks rahvaarv ka edaspidi, mille tulemusena võib kasvada tööjõuvajadusest tingitud sisserände surve. Samas on jõutud järeldusele, et sisseränne ei paranda pikas vaates oluliselt töötajate ja ülalpeetavate proportsiooni, kuid seda saab teha hõive kasv⁸. See omakorda eeldab elanike paremat tervist, paindlikkust tööturul ja erinevate ühiskonnarühmade lõimumist. Kuna kasvab eakate osakaal kogurahvastikus, siis toob see kaasa vajaduse mõtestada läbi eakatele suunatud senine sotsiaalpoliitika ja leida paremad võimalused eakate lõimimiseks ühiskonda.

Statistikaameti rahvastikuprognoozi kohaselt regionaalsed erinevused rahvastikus kasvavad. Rahvastik väheneb kõigis maakondades, v.a Harjumaa ja Tartumaa, 15-35 protsenti aastaks 2045.⁹ Rahvastiku vähenemisest ja vananemisest¹⁰ tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. See omakorda tähendab, et tänane rahvastiku ruumimuster muutub.

Elanike arvu muutust viimasel kümnendil iseloomustab tabel 1. Võrreldes 2011. aastaga on Eesti elanike arv mõnevõrra vähenenud. Samas on elanike arv alates 2018. aastast tõusuteel. Rahvastiku tuleviku seisukohalt on positiivne, et elanike arv vanusgrupis 0-14 on kasvanud – võrrelduna 2011. aastaga on 2020. aastal enam 14612 elanikku. Vanusegrupp 15-64 on märkimisväärselt vähenenud, ajavahemikul 2011-2020 kokku 49564 inimese võrra. 65 aastaste ja vanemate arv on vaadeldud perioodil kasvanud 43268 inimese võrra. Tulemuseks on rahvastiku vanusjaotuses toimunud nihked, mis mõjutavad negatiivselt nii rahvastikutaastet, tööjõu tööturule tulekut kui suurendavad tööealise kohta ülalpeetavaid juhul kui tööea vanuspiir ei muutu. Eesti on läbinud demograafilise üleminekuga kaasneva soodsa ajajärgu, kui ülalpeetavate osakaal ühiskonnas oli väike, seda põhjusel, et ülalpidamist vajavate laste arv oli väikese sündimuse tõttu juba vähenenud ja eakate arv polnud veel jõudnud tekkida. Edukas kohanemine rahvastiku uue vanusstruktuuriga eeldab muutusi tänastes poliitikates, kuna sellega

⁶ <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvastikuprognos>

⁷ <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et#>

⁸ Puur, A., Piirits, M., Sakkeus, L., Klesment, M., Eamets, R. (2018). Hõivatud hõivestsenariumide ja EIA rahvastikuprognoozi taustal. Arenguseire Keskus.

⁹ Prognoositav rahvaarv aastani 2045 maakonna ja vanusrühma järgi (aluseks 1. jaanuari 2019 rahvaarv). Statistikaameti andmebaas RV087.

¹⁰ Sakkeus, L. Rahvastikuvananemine.

https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/EDK/PDF%20failid/10%20Rahvastikuvananemine%20Sakkeus_0.pdf

kaasnevad olulised muutused inimeste elukaarel. Näiteks eakate piiri nihkumine vanusrühmast 65+ vanusrühma 70+, töövõimaluste pakkumine eakatele jms.

Tabel 1. Eesti elanike arvu ja vanuskoostise dünaamika 2011-2020 (Allikas: Statistikaamet)

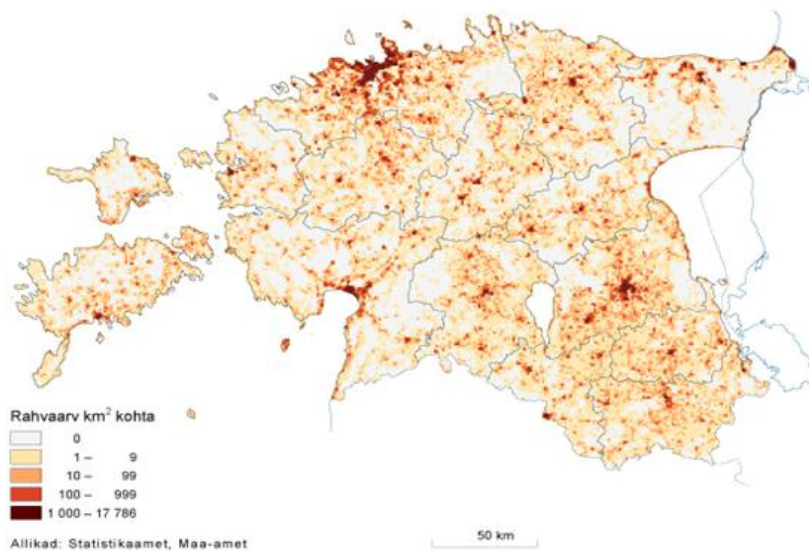
	2011	2012	2013	2014	2015
Rahvaarv, 1. jaanuar	1,329,660	1,325,217	1,320,174	1,315,819	1,313,271
mehed	619,700	618,138	616,167	614,919	614,389
naised	709,960	707,079	704,007	700,900	698,882
Vanus 0–14	204,090	205,608	206,819	208,028	209,596
Vanus 15–64	893,550	884,990	875,302	866,008	857,323
65-aastased ja vanemad	232,020	234,619	238,053	241,783	246,352

Tabel 1 järg

	2016	2017	2018	2019	2020
Rahvaarv, 1. jaanuar	1,315,944	1,315,635	1,319,133	1,324,820	1,328,976
mehed	616,708	617,538	621,084	625,635	629,277
naised	699,236	698,097	698,049	699,185	699,699
Vanus 0–14	211,445	213,609	215,226	217,423	218,702
Vanus 15–64	854,174	847,552	845,525	845,549	843,986
65-aastased ja vanemad	250,325	254,474	258,382	261,848	266,288

Rahvastiku ruumilist jaotust elanike tiheduse alusel iseloomustab joonis 1. Rahvastikust on oluline osa koondunud Tallinna ja Tartusse ning nende linnade lähiümbrusse. Palju on hõreda asustusega piirkondi. Asustustiheduse muutumine on toimunud piirkonniti erineva kiirusega ja kohati ka erineva suunaga. Eesti maismaa pindala on 43 465 km², millest asustamata on 22 593 km².¹¹

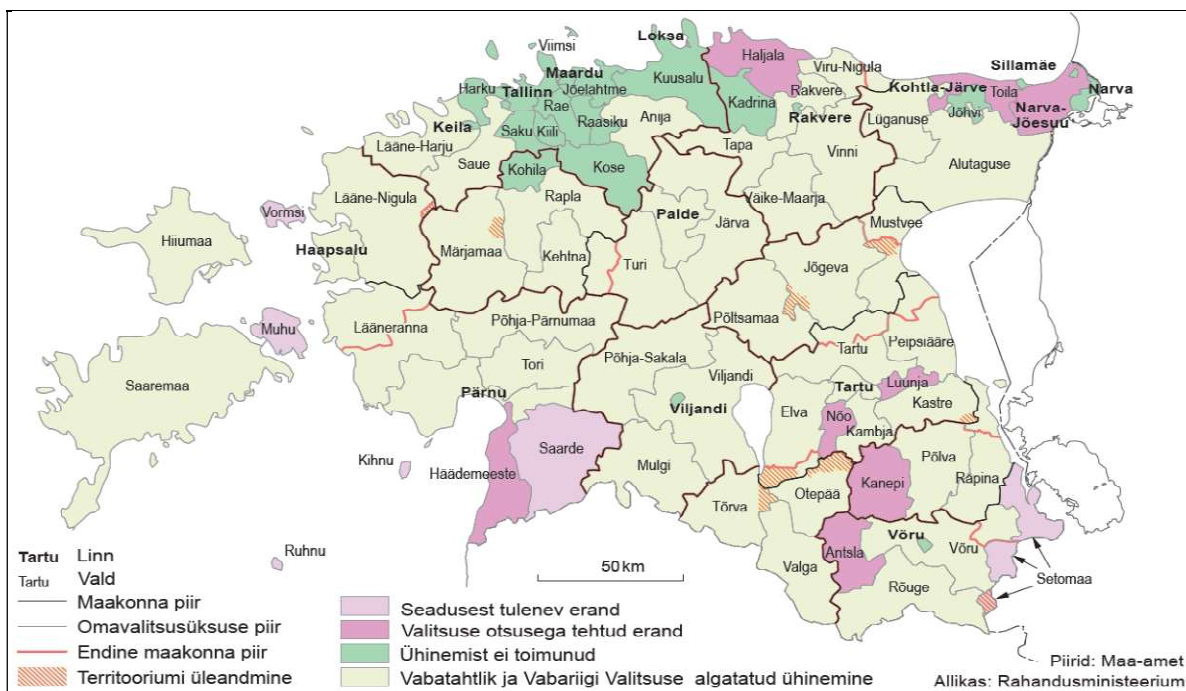
Rahvastikutiheduse ruutkaart, 01.01.2018

Joonis 1. Rahvastiku ruumiline paiknemine (Allikas Statistikaamet)

¹¹ <https://www.stat.ee/et/uudised/2019/04/16/ule-poolle-estimaast-on-asutamata>

2017. aasta haldusreformi järgselt on Eestis 79 linna ja valda (joonis 2).

Joonis 2. Haldusreformi järgsed kohalikud omavalitsused Eestis¹²

KOV-e enne ja peale haldusreformi iseloomustab tabel 2. Kohalike omavalitsuste eeldused ühetaolistelt avalikke ülesandeid täita on jätkuvalt erinev. Eesti on küll pindalalt väike, kuid riigi sotsiaal-majanduslikud olud sellele vaatamata piirkonniti märkimisväärselt erinevad¹³.

Tabel 2. Eesti omavalitsusüksuste elanike arv ja suurus enne ja peale haldusreformi

KOV näitaja	Enne reformi 2017	Pärast reformi 2018
Arv	213	79
Elanike arv alla 5000	169	17
Elanike arv 5001–11 000	28	34
Elanike arv üle 11 000	16	28
Elanike keskmine arv	6 349	17 152
Elanike arvu mediaan	1 887	7 739
Territooriumi keskmine suurus, km ²	204	550
Territooriumi mediaan, km ²	180	512

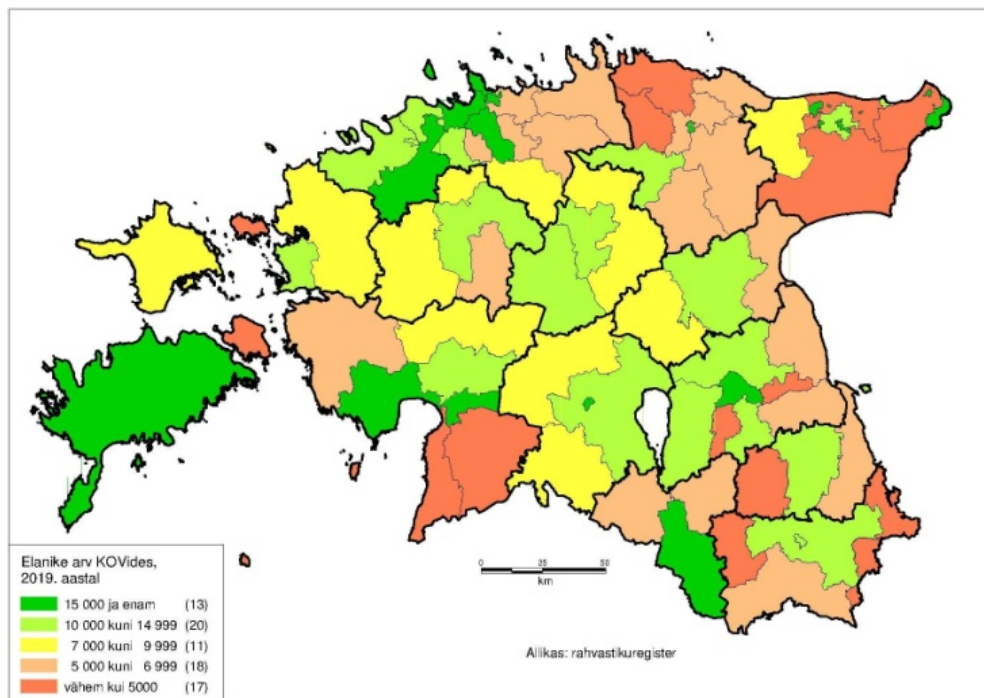
Allikas: Rahandusministeerium

¹² Noorkõiv, R. (2019). Eesti halduskorralduse muutus: haldusreform 2017. Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat. Lk. 197-209.

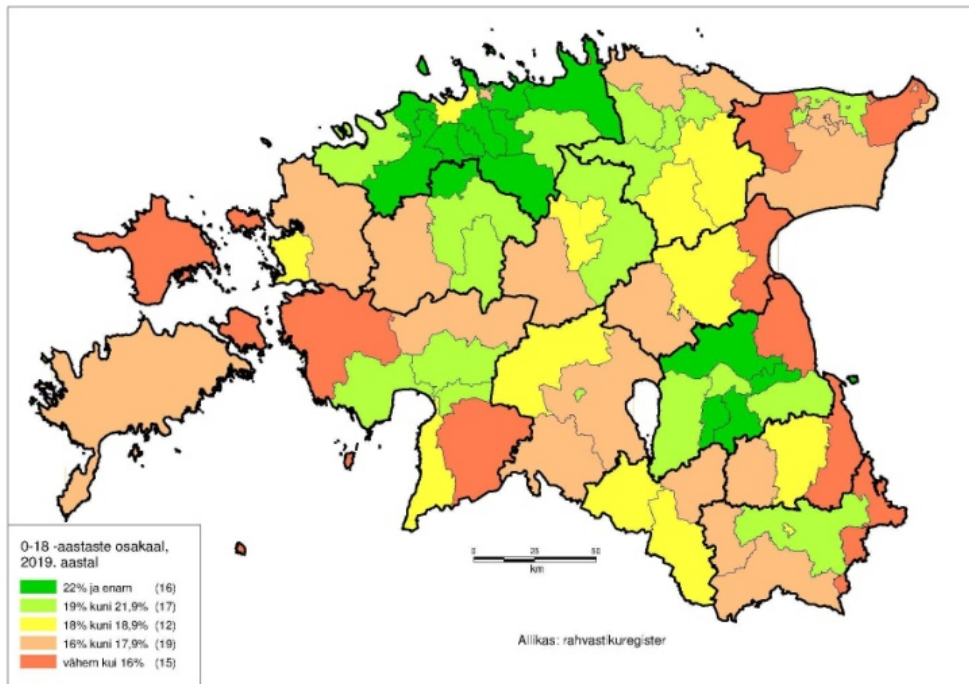
¹³ Noorkõiv, R. 2018. Haldusreformi taustategurid ja trendid. – Haldusreform 2017. Artiklite kogumik, lk. 269–299.

KOV lõikes elanike arv kõigub suurtes piirides. Kõige suurema elanike arvuga on pealinn Tallinn, kus 2020. aasta alguse seisuga elas 437 619 elanikku, mis moodustab 32,9% Eesti elanikest. Harjumaal tervikuna elab 605 029 elanikku ehk 45,5% riigi rahvastikust. Seega on rahvastik suures osas kontsentreerunud pealinnaregiooni ning rahvastiku areng piirkondlikul ja KOV tasandil on eripalgeline.

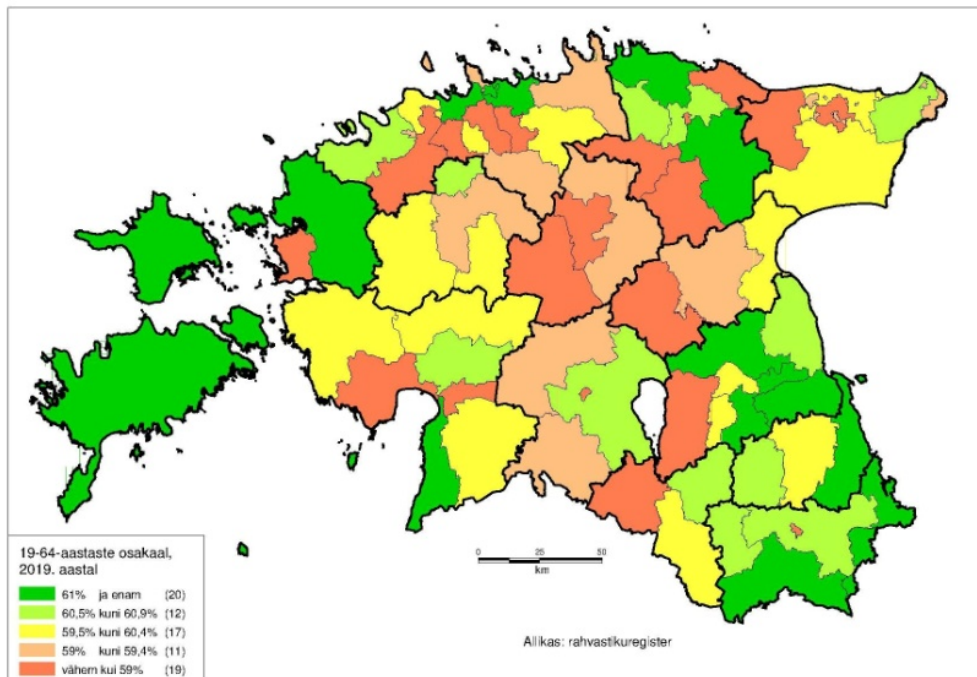
Täpsema pildi rahvastiku jaotusest elanike arvu ja vanusrühmade lõikes KOV-ides annavad joonised 3-6 Näeme, et KOV-id on märkimisväärselt erineva elanike arvuga. Kuni 18. aastaste osakaal on suurem Tallinna „kuldse ringi“ omavalitsusüksustes – Rae, Kiili, Saku ja Viimsi valdades. Ka Tartu-linnapiirkonna valdades – Kambja vald, Luunja vald ja Elva vald– on näitaja kõrge, kuid jääb eelnimetatutele alla. Väiksem on kuni 18 aastaste vanusühma osakaal väikesaartel, aga ka Ida-Virumaal (Lüganuse vald, Narva-Jõesuu vald) ja Peipsiga piirnevates omavalitsusüksustes (Setomaa vald, Räpina vald). Vanuserühma 19-64 osakaal on suurim elanikkonnas saartel ja Lõuna-Eestis (Rõuge vald) ja väiksem Kesk-Eesti omavalitsusüksustes (Tapa vald, Järva vald). Vanuserühma 65+ osakaal on suurem Ida- ja Kesk-Eestis (Mustvee vald) ning Läti Vabariigiga piirnevates omavalitsusüksustes (Mulgi vald) ja väiksem Tallinna linnastus (Rae vald, Viimsi vald) ja Tartu ümbruses (Luunja vald).

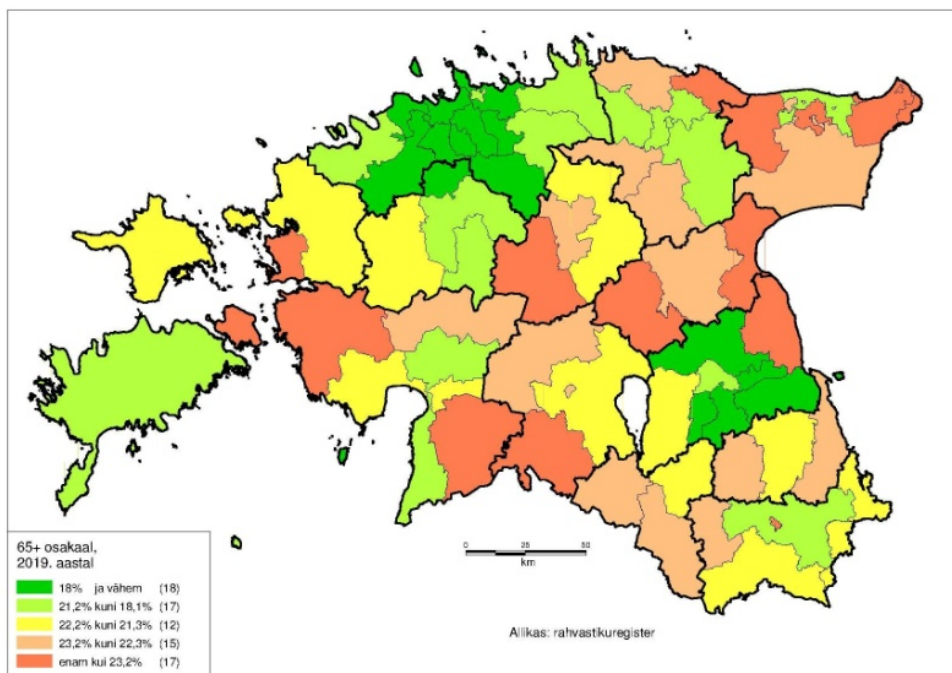
Joonis 3. Kohalike omavalitsuste jaotus elanike arvu alusel, 2019 (Allikas: Rahvastikuregister)

Joonis 4. Vanusrühma 0-18 osakaal elanikkonnas, 2019 (Allikas: Rahvastikuregister)

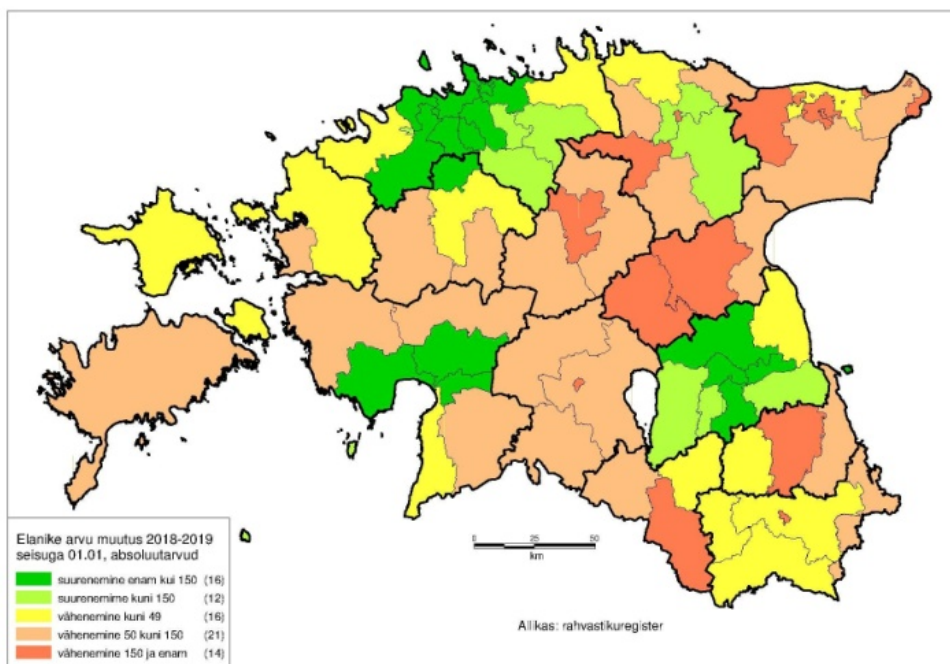

Joonis 5. Vanusrühma 19-64 osakaal elanikkonnas, 2019 (Allikas: Rahvastikuregister)

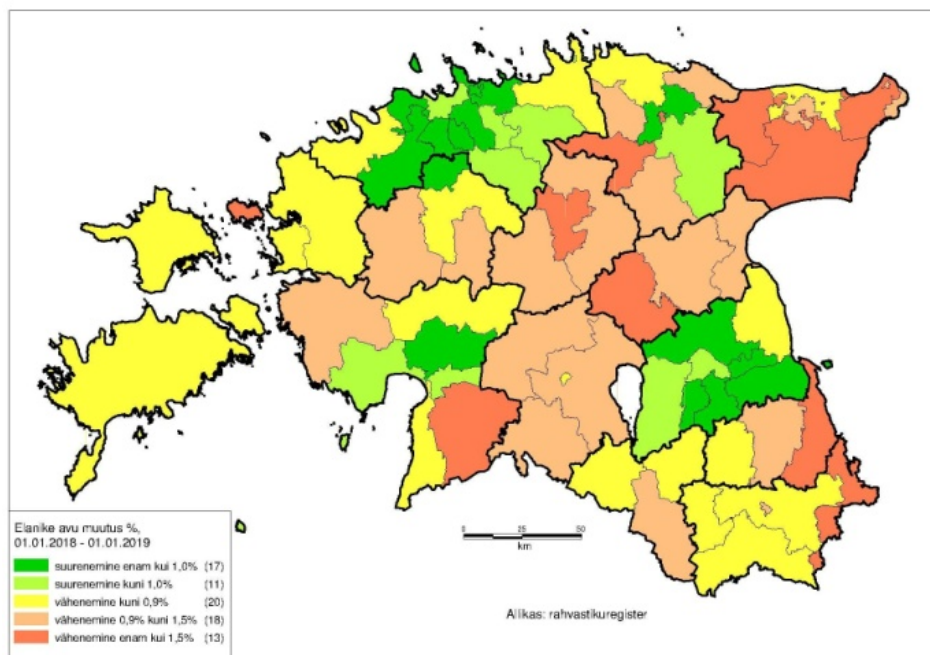

Joonis 6. Vanusrühma 65+ osakaal elanikkonnas, 2019 (Allikas: Rahvastikuregister)

Elanike arvu muutust 2018-2019 absoluutarvudes ja protsentides KOV-de lõikes iseloomustavad joonised 7 ja 8. Asoluutarvudes oli suurem elanike juurdekasv Tallinnas (5979 inimest), järgnesid Rae vald (1129), Viimsi vald (628), Saue vald (614) ja Kambja vald (608). Elanike juurdekasv koondub ennekõike Tallinna ja Tartu ning nende valglinnastumisega seotud aladele, samuti Pärnusse.

Joonis 7. Elanike arvu muutus 2019 võrrelduna 2018 (Allikas: Rahvastikuregister)

Joonis 8. Elanike arvu muutus (%) 2019 võrreldes 2018 (Allikas: Rahvastikuregister)

Elanike arv absoluutarvuna vähenes kõige enam Narvas (651), järgnesid Kohtla-Järve (464), Sillamäe (240) ja Rakvere (200). Protsentuaalselt oli elanike arvus kõige suurem vähenemine KOV-des Ida-Virumaal ja Kesk-Eestis.

1.2. Loomulik liikumine ja ränne

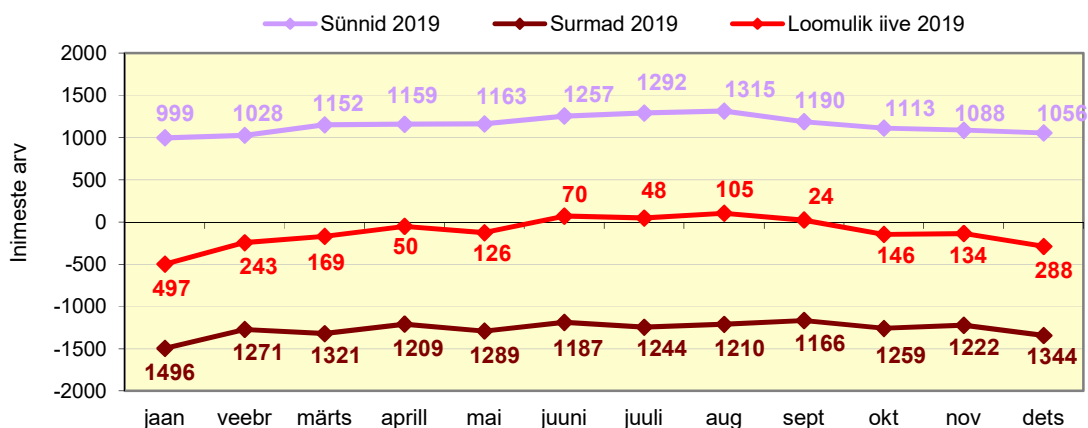
Rahvastiku muutuseid põhjustavad loomulik liikumine ja ränne. Perioodil 2011-2019 on sündimus püsinud enamasti 14 tuhande elussünni piirimail (tabel 3). Siiski jäi 2019. aastal elussünnide arv väiksemaks kui 2011. aastal. Surmade arv sündidega võrreldes on olnud stabiilsem jäädes aastas üle 15 tuhande piiridesse. Loomulik iive on vaadeldud perioodil olnud pidevalt negatiivne, saldo 2019. aastal veidi enam kui -1300 inimest.

Rändes on vaadeldaval perioodil toimunud pööre - rändesaldo on Eestis alates 2015. aastast positiivne, tuues kaasa elanike arvu kasvu tervikuna.

Tabel 3. Eesti rahvastiku loomulik ja rändeline dünaamika (Allikas: Statistikaamet)

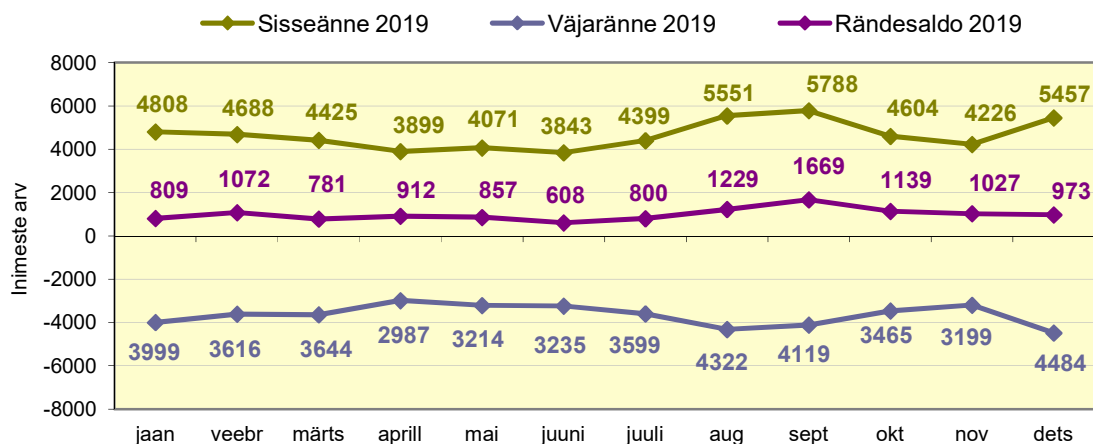
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Elussünnid	14,679	14,056	13,531	13,551	13,907	14,053	13,784	14,367	14,099
Surmad	15,244	15,450	15,244	15,484	15,243	15,392	15,543	15,751	15,401
(libe) saldo	-565	-1394	-1713	-1933	-1336	-1339	-1759	-1384	-1302
Sisseränne	3,709	2,639	4,098	3,904	15,413	14,822	17,616	17,547	18,259
Väljaränne	6,214	6,321	6,740	4,637	13,003	13,792	12,358	10,476	12,801
(Rände) saldo	-2505	-3682	-2642	-733	2410	1030	5258	7140	5458
Kogumuutus	-3070	-5076	-4355	-2666	1074	309	3499	5756	4156

Elanike loomulikku liikumist kuude lõikes 2019. aastal iseloomustab joonis 9. Näeme, et lapsi sünnib enim suvekuudel - juunis-augustis. Suremus on kõrgem jaanuaris ja detsembris. Seega teatud rahvastikusündmuste suhtes ollakse hooajaliselt tundlikumad.

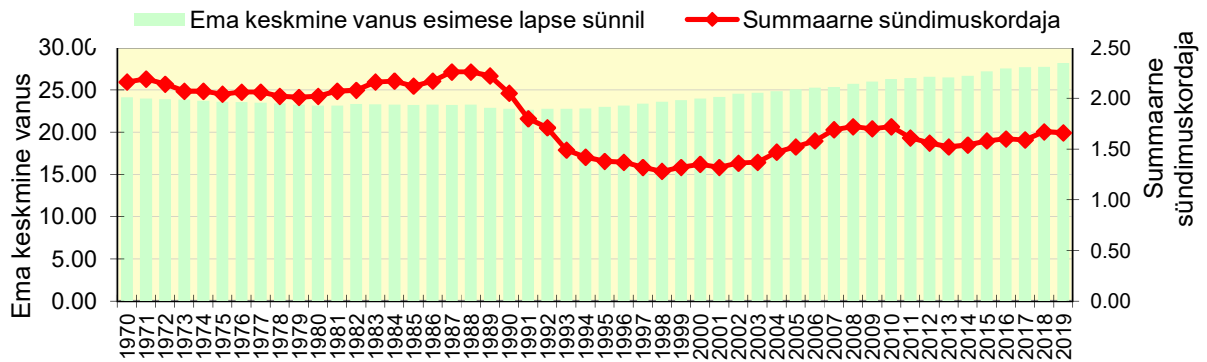
Joonis 9. Sünnid, surmad ja loomulik iive, 2019 (Allikas Statistikaamet)

Rändeandmeid 2019 iseloomustab joonis 10. Sisseränne on kõrgeim augustis ja septembris, mis seondub paljuski haridusrändega. Nendel kuudel on ka rändesaldo kõige positiivsem.

Joonis 10. Sisseränne, väljaränne ja rändesaldo 2019 (Allikas Statistikaamet)

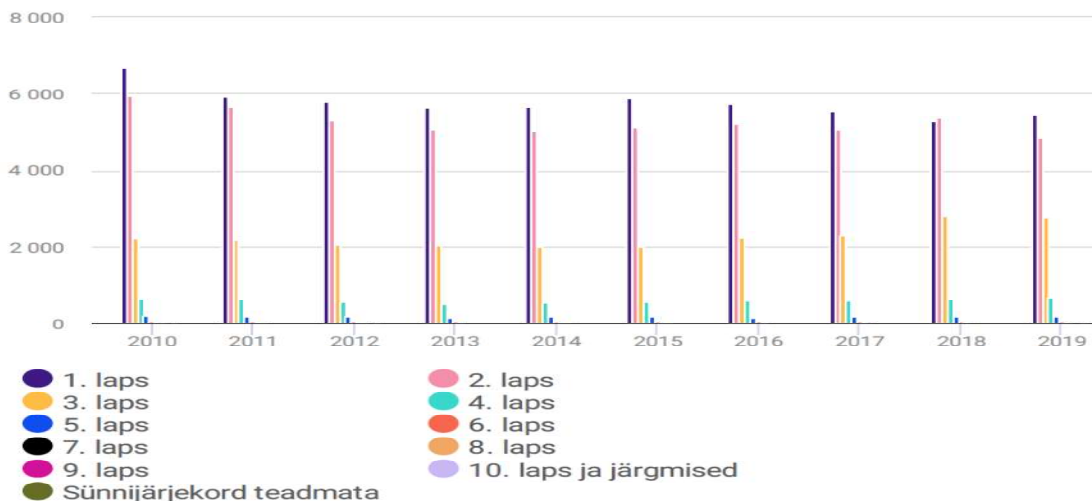
Sündimuse iseloomustamiseks kasutatakse erinevaid näitajaid. Näiteks on olulised ema keskmine vanus esimese lapse sünnil mis määrab ajalise piiri järgmiste laste sündimiseks ning summaarne sündimuskordaja (joonis 11).

Joonis 11. Emade keskmine vanus esimese lapse sünnil ja summaarne sündimuskordaja dünaamika (Allikas: Statistikaamet)

Emade keskmine vanus esimese lapse sünnil on taasiseseisvusperioodil pidevalt kasvanud. Kui veel 2000. aastal oli näitaja 23,95 aastat, siis nüüdseks on see jõudnud 28,18 aastani. Olgu siinkohal toodud, et 2019. aastal oli emade keskmine vanus lapse sünnil 30,6 aastat. Kaks kõige olulisemat tegurit, mis mõjutavad aastapõhiseid sündide arvu Eestis eelseisval 15-20 aastal, on sünnituse jätkuv tõus ja pereloomeas rahvastiku suuruse vähenemine.¹⁴

Summaarne sündimuskordaja on vaadeldaval ajaperioodidel liikunud küll veidi eri suundades, kuid tänaseks on jõudnud väärtuseni 1,66, mis jääb alla taastetasemele 2,08¹⁵. Alates 1989. aastast pole rahvastik taastetasemeni jõudnud. Sünninud lapsi sünnijärjekorra alusel iseloomustab joonis 12. Reeglina on enim esimese lapsena sünninud. Erandiks 2018. aasta, mil esikohal oli teise lapsena sünninute arv. Kolmandate laste sündide arv on kasvanud alates 2016. aastast.

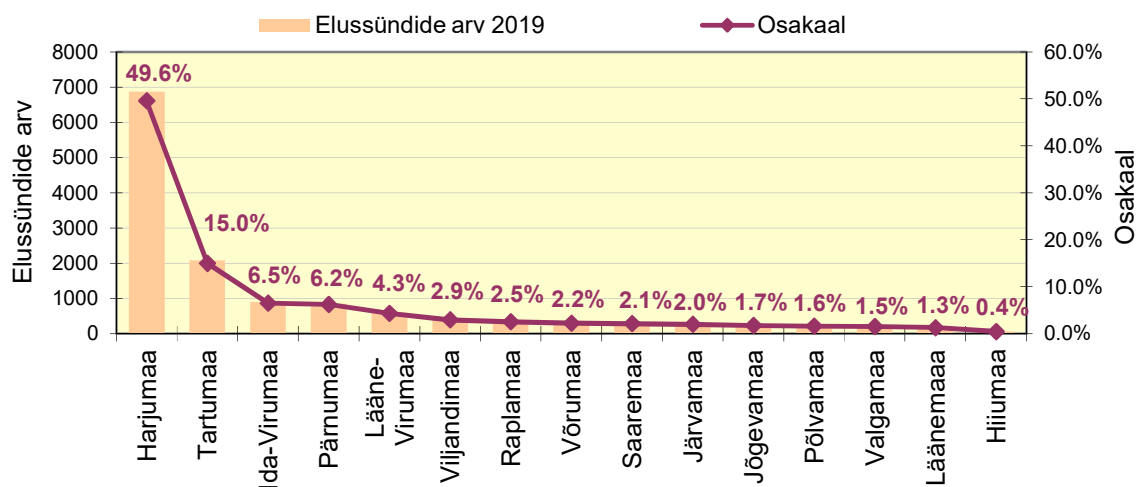
Joonis 12. Sünninud lapsed sünnijärjekorra järgi (Allikas: Statistikaamet)

¹⁴ Puur, A., Põldma, A. (2014). Eesti sündimuseareng ja sündimuse mõjutamise võimalused: lühianalüüs. Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Perehuvitised/puur_poldma_sundimus_ja_selle_mojutamise_voimalused_280_22014.pdf

¹⁵ World Population Prospects 2019. [World Population Prospects - Population Division - United Nations](https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/wp2019/)

2011. aasta Eurobaromeetri küsitluse tulemuse kohaselt soovivad Eesti naised endale keskmiselt 2,46 last ning mehed 2,42 last¹⁶. Tegelik laste arv oli samal ajal 1,58 last naistel ja 1,27 last meestel. Seega on perepoliitika üks olulisi sihte sündimuse suurendamine lapse kasvatamist toetava keskkonna loojana, et aidata seeläbi realiseerida soovitud laste sündi.

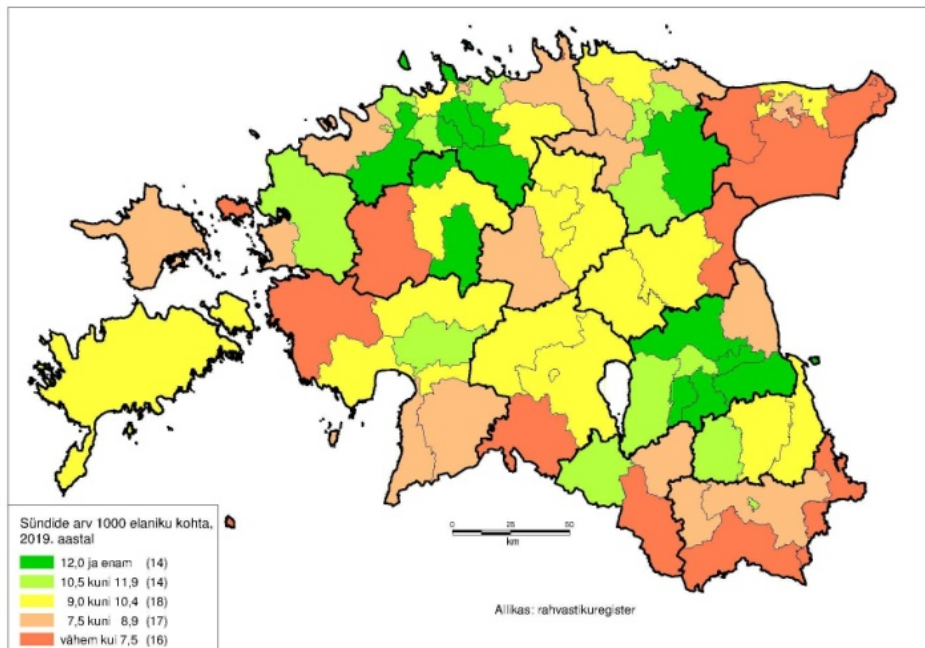
Elussündide jaotust naise elukoha maakonna lõikes iseloomustab joonis 13. Näeme, et sündinutest ligi pooled on Harjumaa, järgneb Tartumaa. Kokku annavad need kaks maakonda 2/3 sündinute koguarvust Eestis. Seega on rahvastikutaaste kasvukeskustest väljapool tulevikus veelgi enam küsimärgi all.

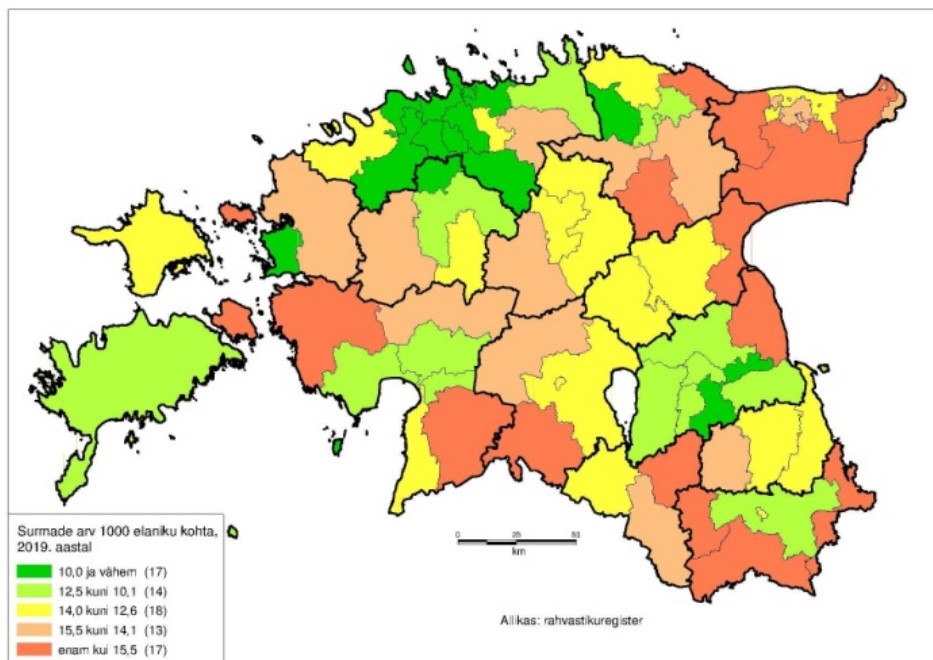
Joonis 13 . Elussündide arv maakondade lõikes, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Sündide ja surmade arvu 1000 elaniku kohta KOV lõikes iseloomustavad joonised 14 ja 15. Kõrgemad sündimusnäitajad on Rae, Kambja, Kiili, Raasiku ja Luunja valdades, madalamad Ruhnu (ei sündinud ühtegi last), Vormsi ja Sillamäe KOV-des. Suremusnäitaja 1000 elaniku kohta oli madalam Kiili, Rae ja Viimsi valdades ning kõrgem Lügänuse ja Setomaa valdades.

¹⁶ Maria Rita Testa. Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey. https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/EDRP/edrp_2012_02.pdf

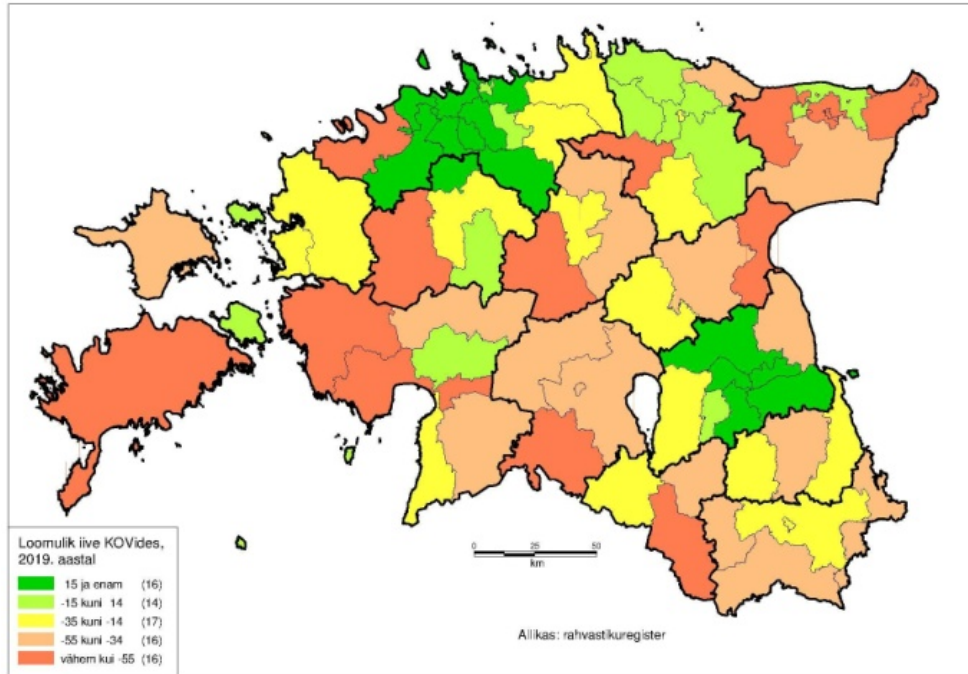
Joonis 14. Sündide arv 1000 elaniku kohta, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

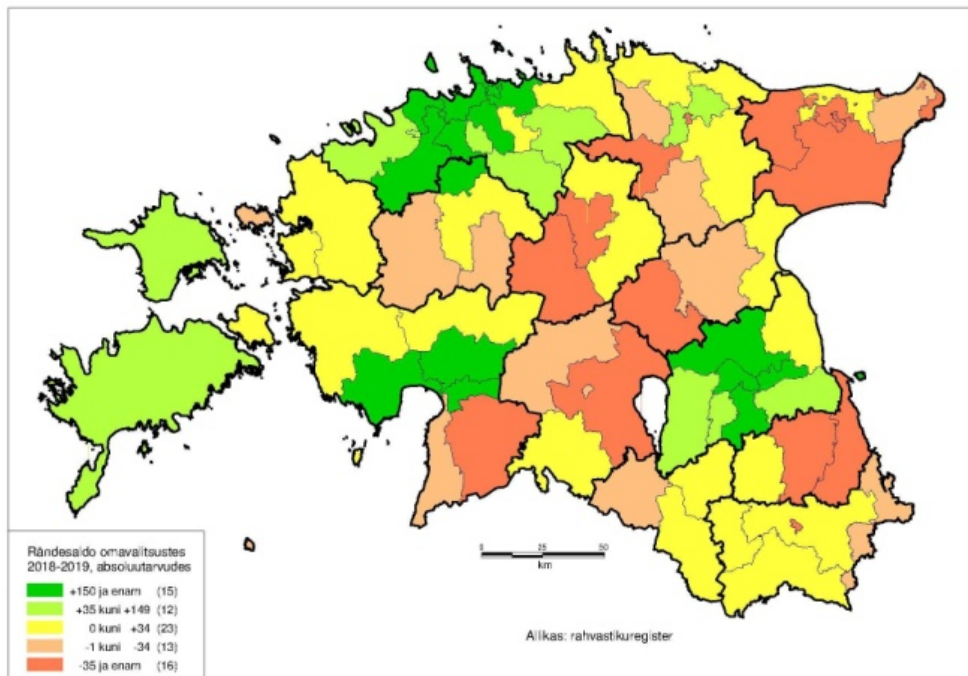
Joonis 15. Surmade arv 1000 elaniku kohta, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

Loomuliku iibe arvel (joonis 16) oli suurem juurdekasv Tallinnas (370 inimest), Rae vallas (308), Tartus (151) ja Viimsi vallas (144). Negatiivne iive oli suurim Narvas (479), Kohtla-Järvel (256), Saaremaa vallas (120), Valga vallas (119) ja Sillamäel (118). Rändesaldo oli enim positiivne Tallinnas (5609), Rae vallas (821), Kambja vallas (495), Viimsi vallas (484) ja Harku vallas (469). Suurim negatiivne rändesaldo oli Kohtla-Järvel (208), Rakveres (189) ja Narvas (172) (joonis 17). Seega on nii positiivne loomulik ja

mehhaaniline iive seotud ennekõike Tallinna ja Tartu linnaregioonidega. Valdavas osas KOV-ides on loomulik iive negatiivne. Rändesaldo põhjal on lisaks kahe suurema keskuse kõrval positiivne rändesaldo Pärnul, Hiiumaal ja Saaremaal.

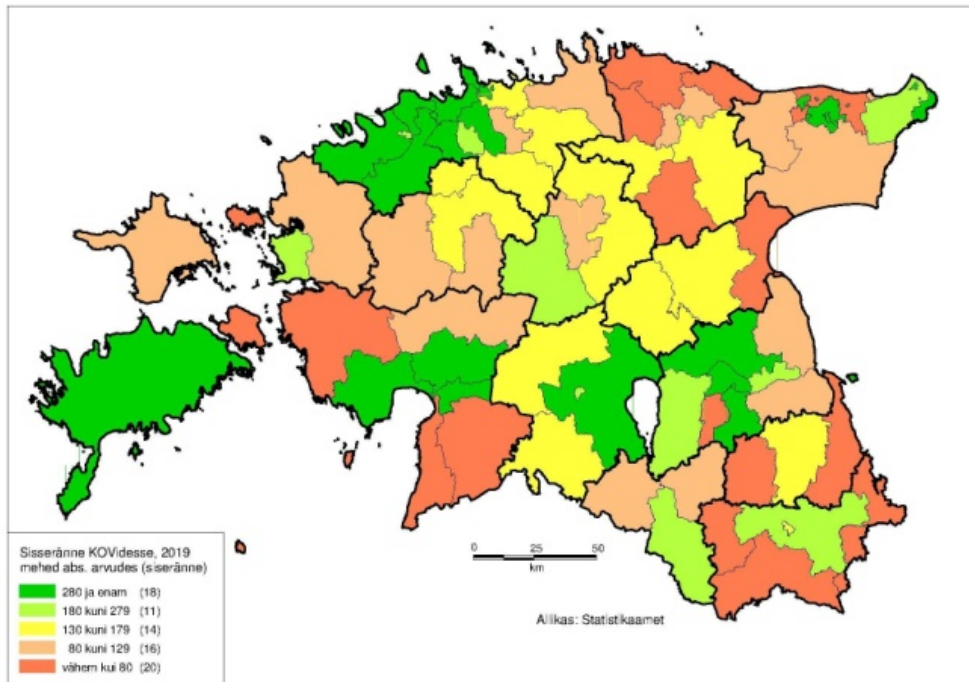

Joonis 16. Loomulik iive kohalikes omavalitsustes, 2018 (Allikas Rahvastikuregister)

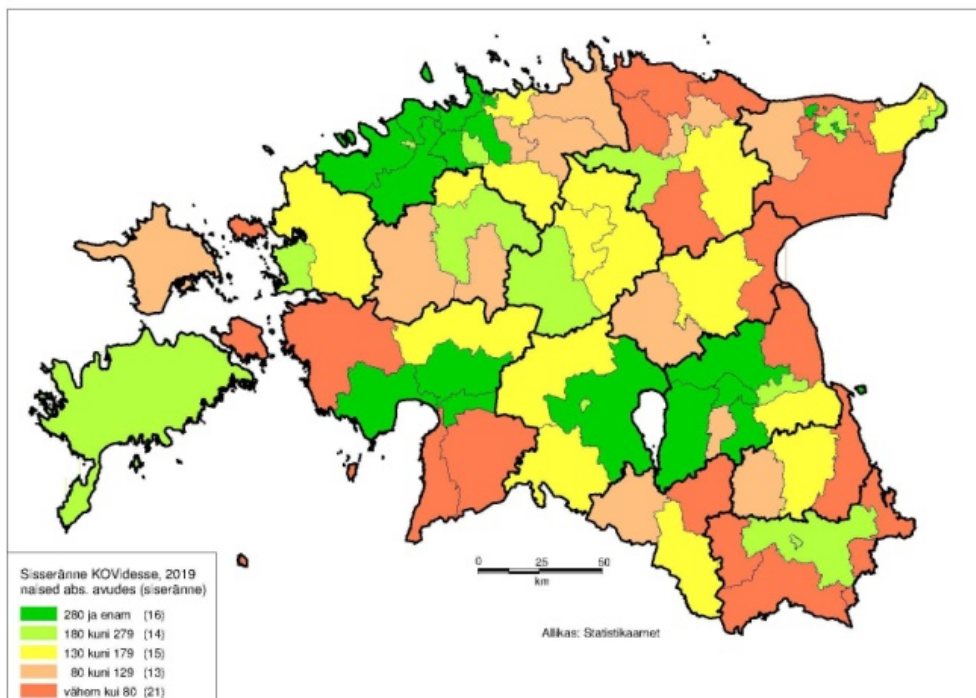

Joonis 17. Rändesaldo kohalikes omavalitsustes, 2018 (Allikas Rahvastikuregister)

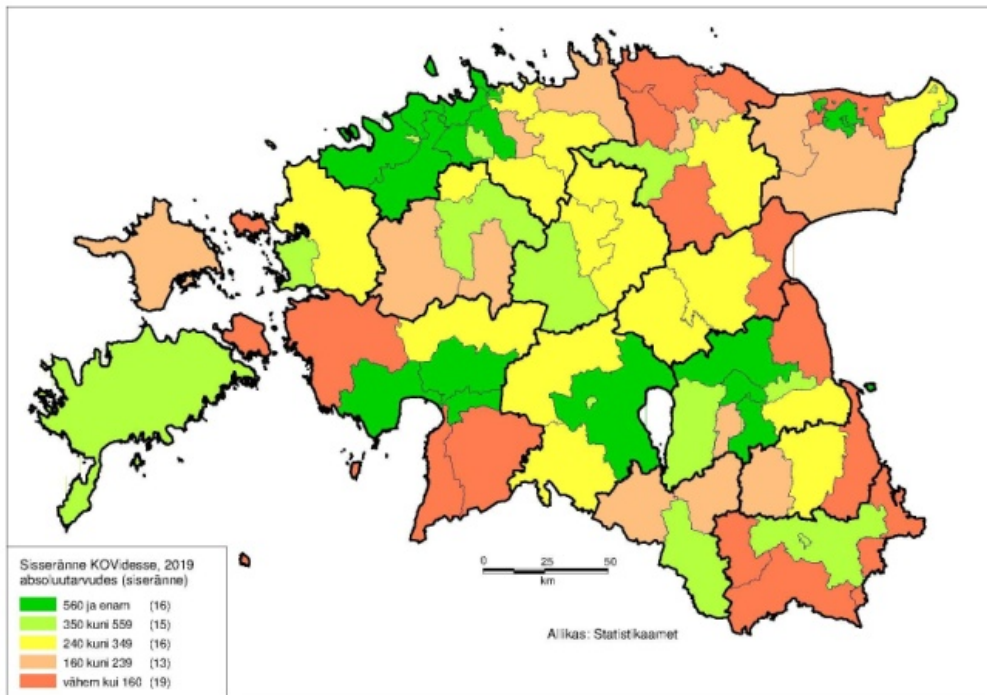
Eesti sisest rännet KOV-de lõikes (välisrännet pole arvestatud) iseloomustavad joonised 18-26.

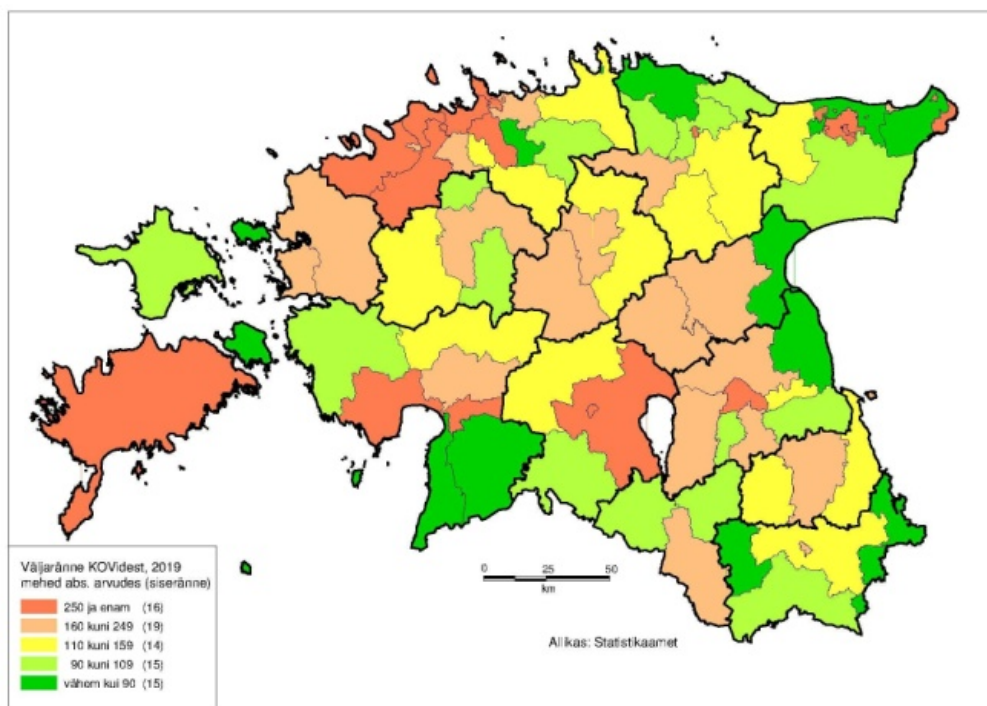
Joonis 18. Eesti sisene sisseränne kohalikes omavalitsustes, mehed 2019 (Allikas Statistikaamet)

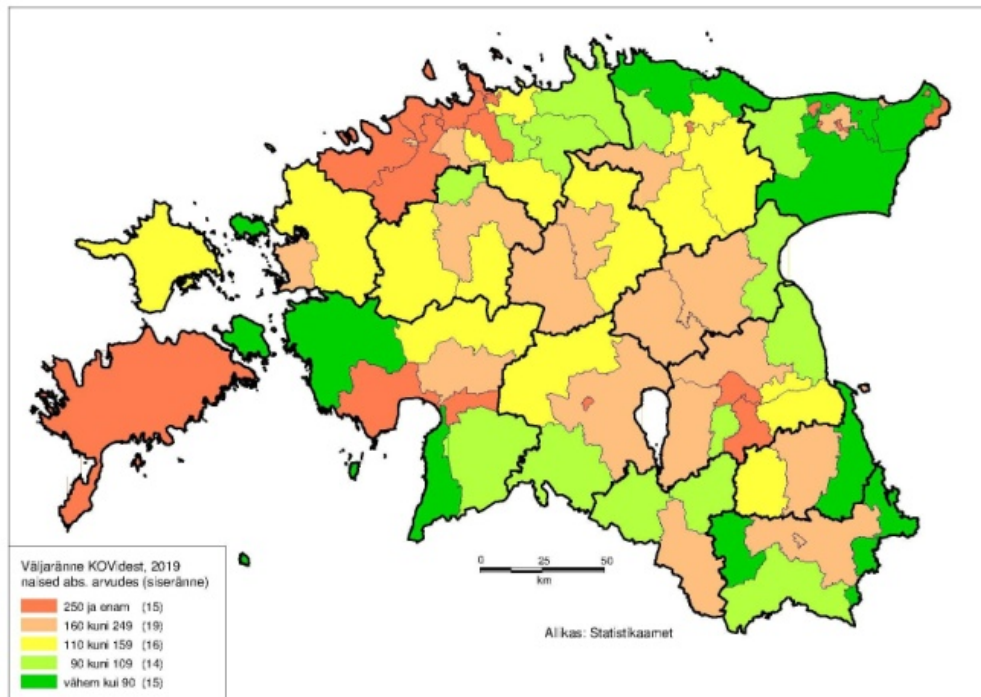
Joonis 19. Eesti sisene sisseränne kohalikes omavalitsustes, naised 2019 (Allikas Statistikaamet)

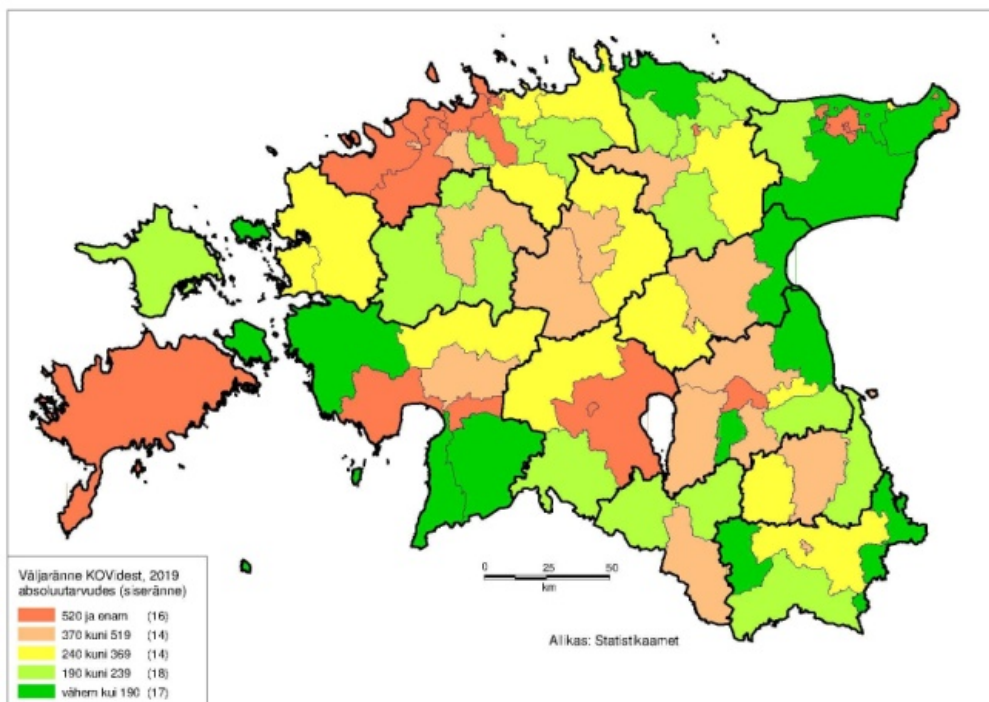
Joonis 20. Eesti sisene sisseränne kohalikes omavalitsustes, 2019 (Allikas Statistikaamet)

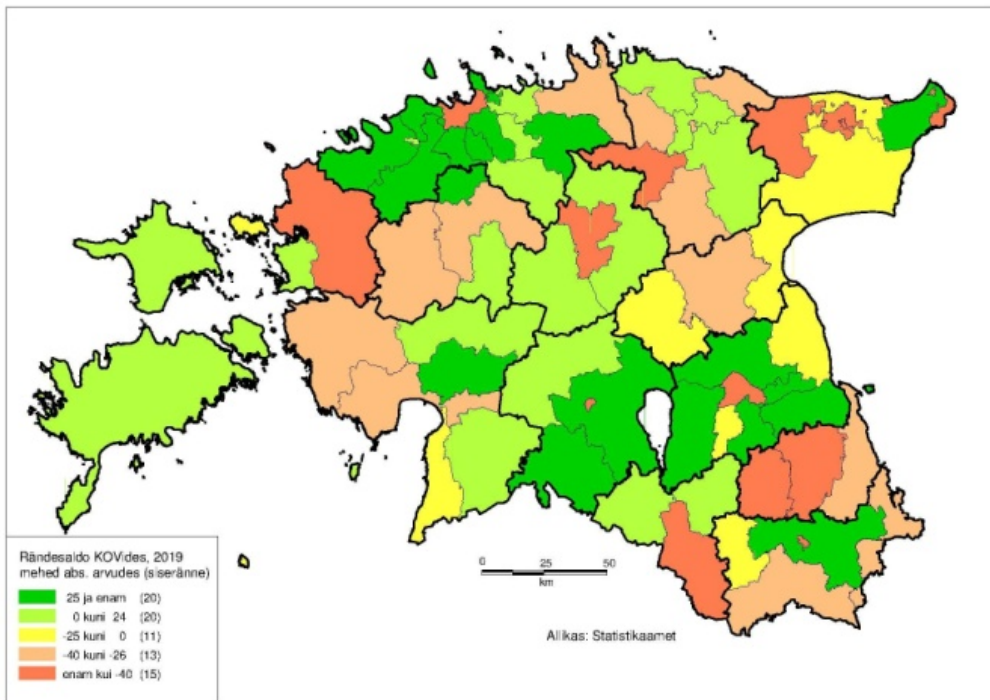
Joonis 21. Eesti sisene väljaränne kohalikes omavalitsustes, mehed 2019 (Allikas Statistikaamet)

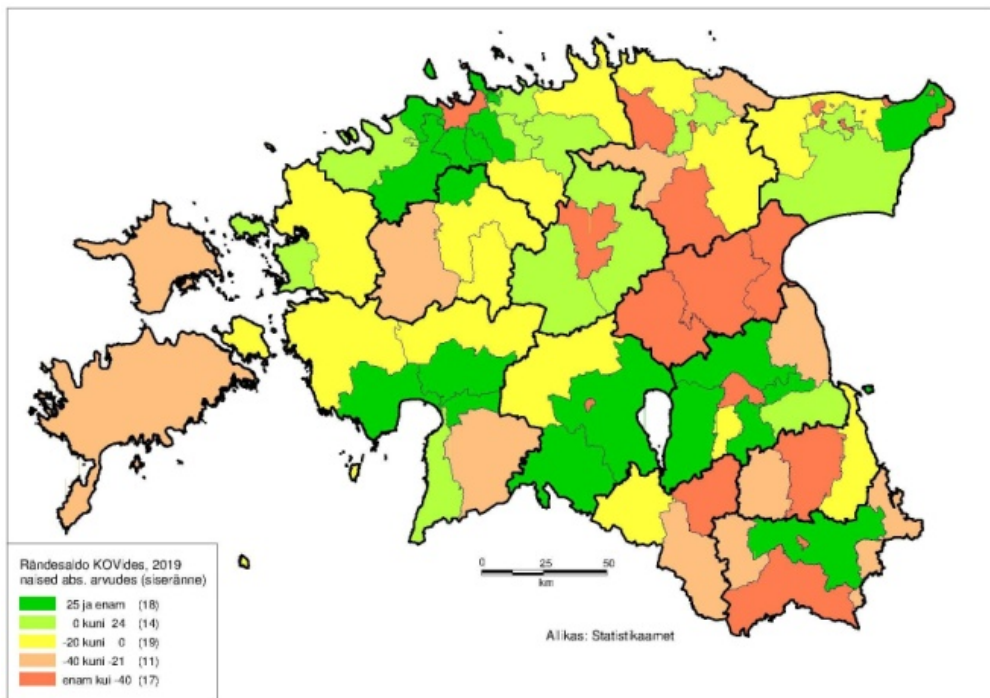
Joonis 22. Eesti sisene väljaränne kohalikes omavalitsustes, naised 2019 (Allikas Statistikaamet)

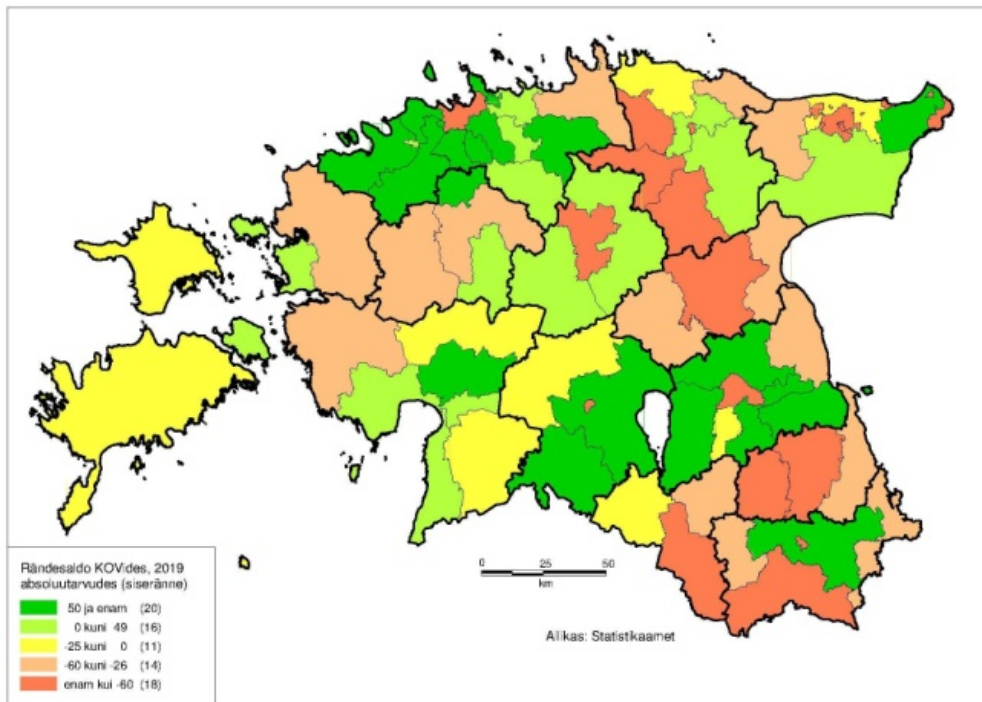
Joonis 23. Eesti sisene väljaränne kohalikes omavalitsustes, 2019 (Allikas Statistikaamet)

Joonis 24. Eesti sisene rändesaldo kohalikes omavalitsustes, mehed 2019 (Allikas Statistikaamet)

Joonis 25. Eesti sisene rändesaldo kohalikes omavalitsustes, naised 2019 (Allikas Statistikaamet)

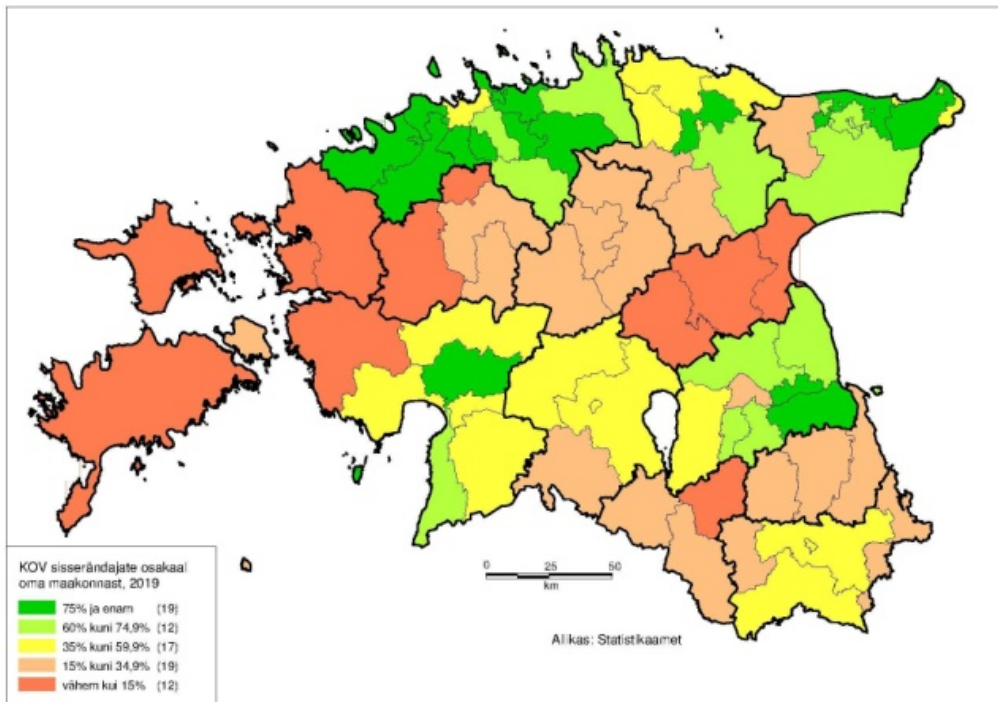
Joonis 26. Eesti sisene rändesaldo kohalikes omavalitsustes, 2019 (Allikas Statistikaamet)

2019. aastal toimus KOV-idesse 40 873 sisseregistreerimist, millest mehed moodustasid 50,8 protsenti. Kõige suurem Eesti sisene sisseränne registreeriti Tallinna (9041 inimest), järgnevad Tartu (3020), Rae vald (1757), Saue vald (1513) ja Viimsi vald (1224). Madalamad näitajad olid Ruhnu vallas (6), Vormsi vallas (10) ja Kihnu vallas (20). Väljaregistreeritute arv kattus sisseregistreeritutega, suurim väljaregistreerimine toimus samuti Tallinnast (9762), järgnesid Tartu (3880), Pärnu linn (1353), Rae vald (1121), Kohtla-Järve linn (958), Narva linn (941), Viimsi vald (851), Saue vald (788) ja Viljandi linn (771). Väiksemad näitajad olid Ruhnu vallas (8), Vormsi vallas (9) ja Kihnu vallas (20). Suurim positiivne rändesaldo oli Saue vallas (725), Rae vallas (636), Viimsi vallas (373), Harku vallas (366) ja Kambja vallas (333). Negatiivne rändesaldo oli suurim Tartu linnas (-860), järgnesid Tallinn (-721), Narva linn (-411), Kohtla-Järve (-293) ja Viljandi (-251).

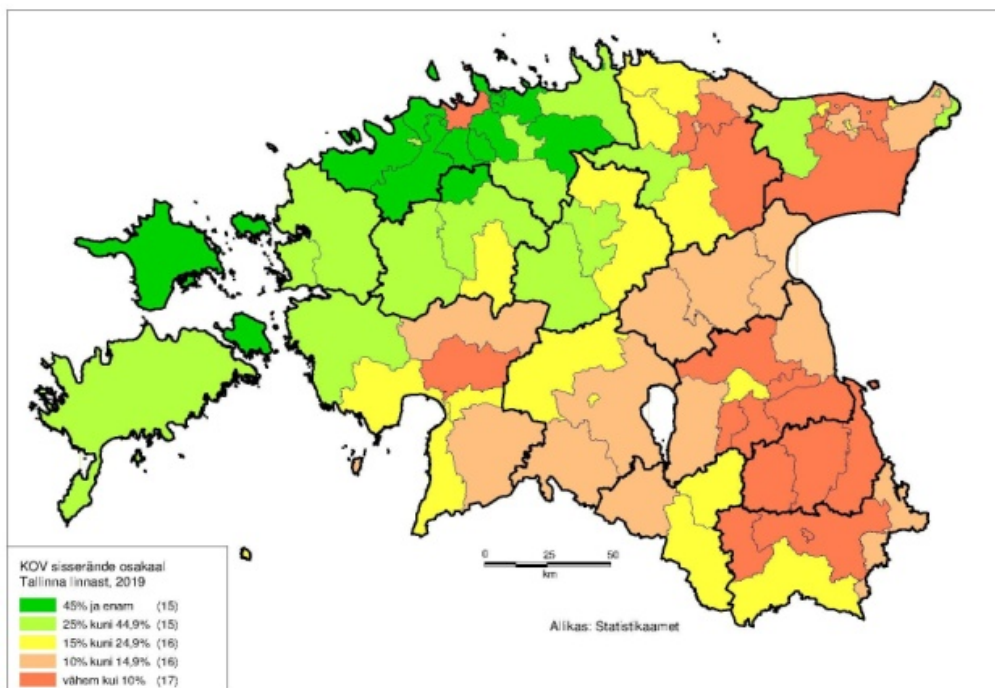
Rände üldpilt soolises lõikes on suhteliselt sarnane, erinevused on intensiivsuses. Sisserändes toimuvat sisse- ja väljarände ruumilist toimumist KOV-de lõikes iseloomustavad joonised 27-30.

Maakonnasisene ränne on ennekõike Harjumaal, Tartumaal ja Ida-Virumaal. Näiteks Viimsi valda ja Harku valda on sisserändajatest kodumaakonnast Harjumaalt vastavalt 87,5% ja 87,3%. Sealjuures sisserändajate osa Tallinnast on nendes valdades vastavalt 75,6% ja 70,8%. Samas Viimsi vallast ja Harku vallast väljarändajatest registreerib ennast Tallinnas 64,5% ja 61,6%. Näeme, et rändes on Põhja-Eesti tihedalt seotud ja ennekõike Tallinnaga.

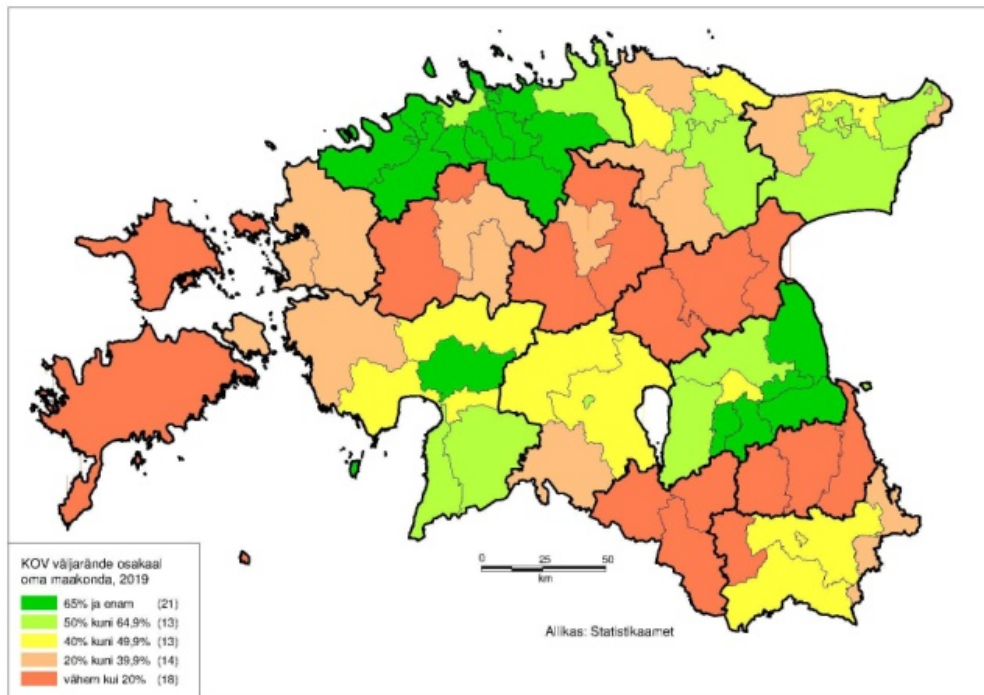
Rändesuundumuste tagajärjel suureneb üha enam rahvastiku vanuskoostise ja loomuliku iibe mõju piirkondade arengupotentsiaali erinevustele, seda ennekõike nooremaeliste linnapiirkondade suunalise rände tagajärjel. Kaasnev rahvastiku vananemine ja kahanev noorema põlvkonna pealekasv keskustest väljapool ei pruugi olla paljude äärealade arengu kestlikkuse jaoks enam piisav.

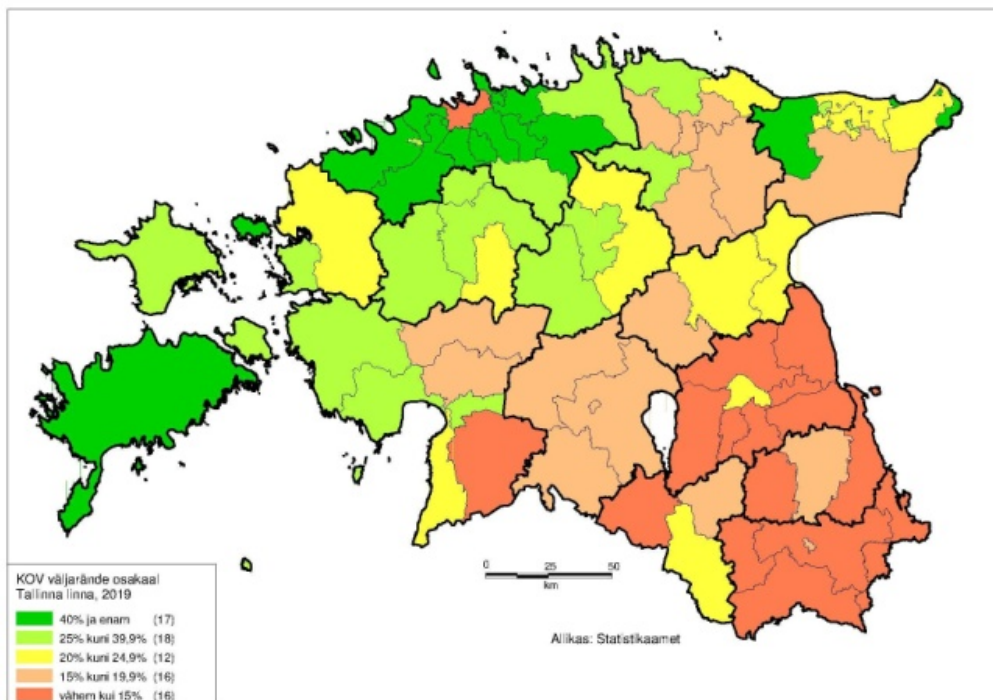
Joonis 27. KOV sisserände osakaal asukoha maakonnast, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 28. KOV sisserände osakaal Tallinnast, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 29. KOV väljarände osakaal asukoha maakonda, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 30. KOV väljarände osakaal Tallinna, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

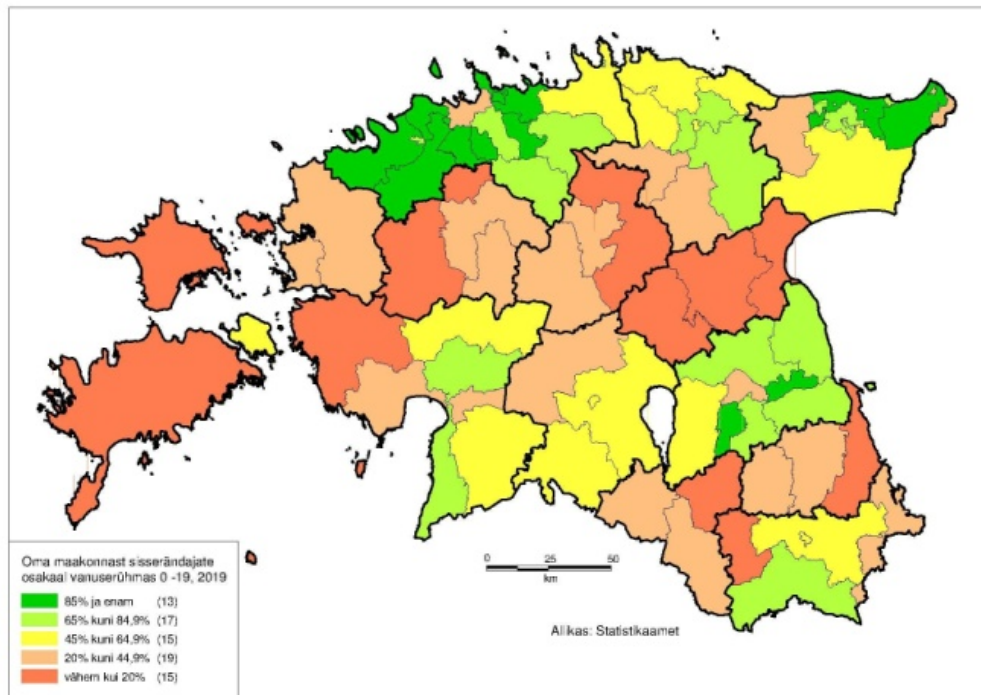
Eesti välisrändes toimus pööre 2016. aastal kui negatiivne rändesaldo muutus positiivseks (tabel 4). Viimastel aastatel on positiivne rändesaldo vähenenud. Edaspidi sõltub paljuski sellest, et milline on Eestis sisse- ja väljarände poliitika ja kuidas areneb rahvusvaheline olukord.

Tabel 4. Eesti välisränne 2011-2020 (Allikas: Statistikaamet)

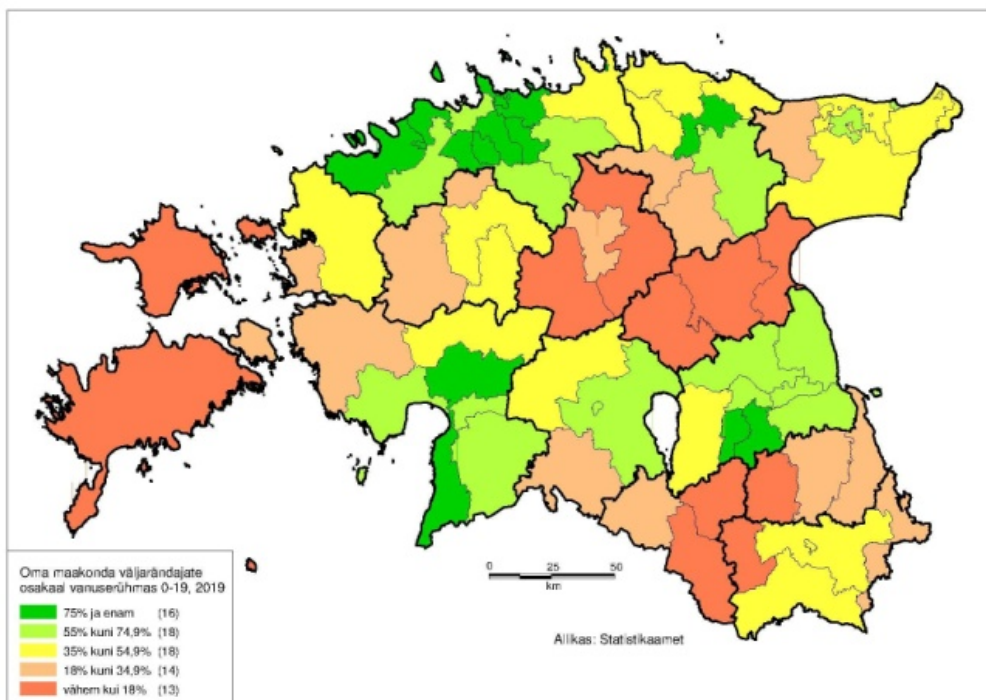
Aasta	Rändesaldo	Väljaränne	Sisseränne
2011	-2 505	6 214	3 709
2012	-3 682	6 321	2 639
2013	-2 642	6 740	4 098
2014	-733	4 637	3 904
2015	2 410	13 003	15 413
2016	1 030	13 792	14 822
2017	5 258	12 358	17 616
2018	7 071	10 476	17 547
2019	5 371	12 801	18 172
2020	3 782	12 427	16 209

Aastatel 2019 ja 2020. välismaalt sisse- ja väljarännanute enam kui pooled tulid Harjumaale, vastavalt 10 378 (57,1%) ja 8 544 (52,7%) inimest. Harjumaale välismaalt sisse- ja väljarännanute valdav osa tuli Tallinna, vastavalt 87,1% ja 86,3%. Maakondadest sisse- ja väljarändajate arvult teine on Tartumaa, kuhu nimetatud aastatel tuli 1898 (10,4% sisse- ja väljarändajatest) ja 1556 (9,6%) inimest.

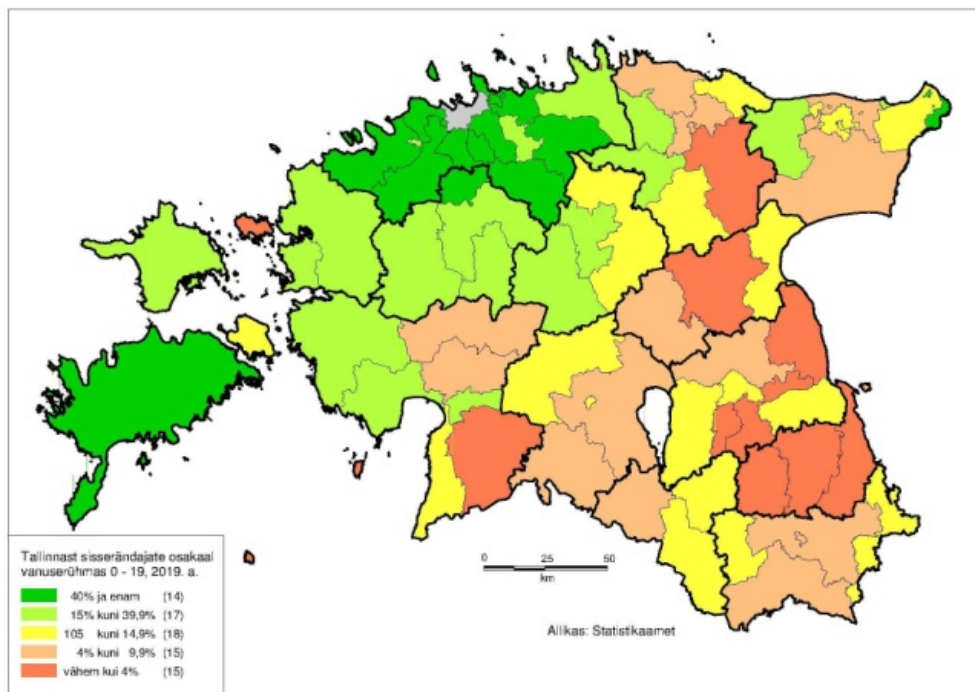
Rahvastikuarengu seisukohalt on rändes oluline analüüsida, et kuidas sisse- ja väljaränne mõjutab laste (0-19) ja sünnituseas naiste (20-44) ruumilist jaotust (joonised 31-40). Ühelt poolt haakub teema ennekõike lastega peredega ja teisalt potentsiaalsete sünnitajatega.

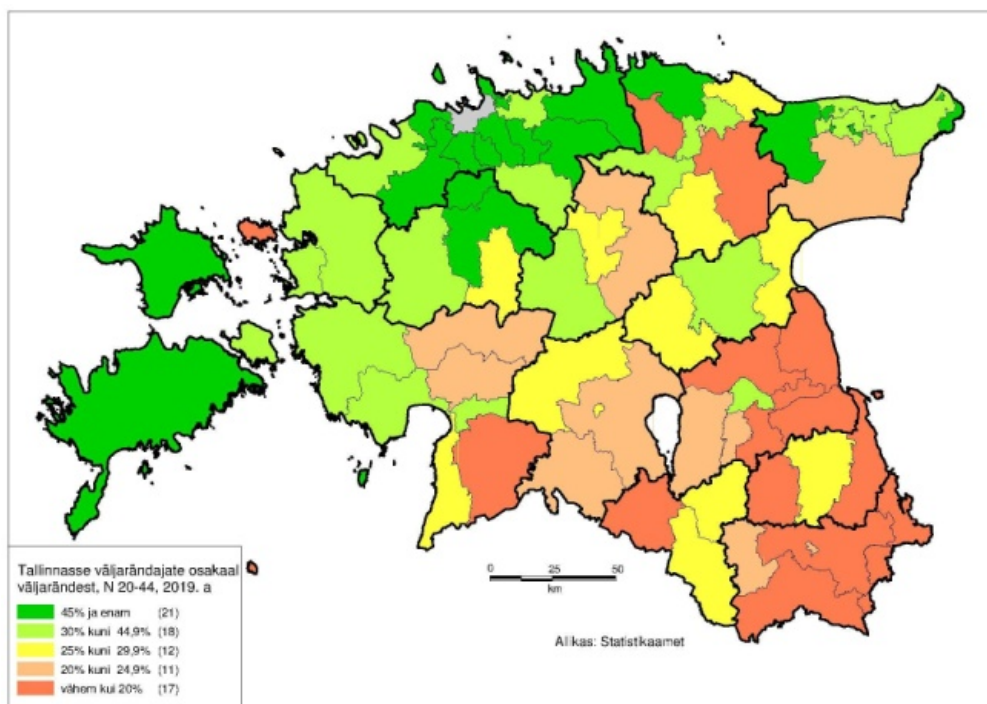
Joonis 31. Oma maakonnast sisserändajate osakaal vanuses 0-19 kohalikus omavalitsus, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

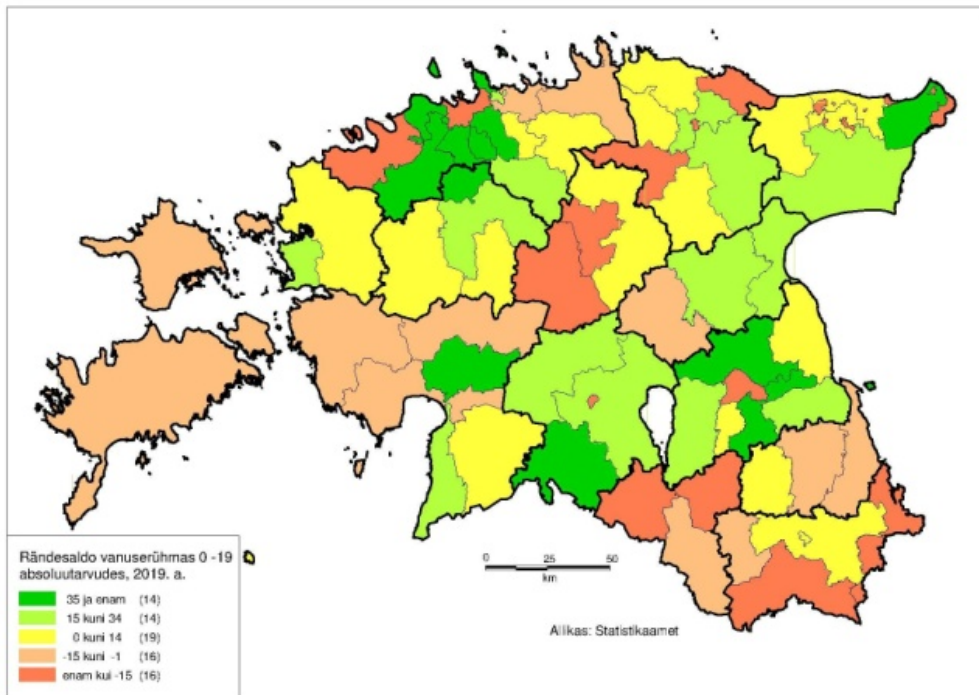
Joonis 32. Oma maakonda väljarändajate osakaal vanuses 0-19 kohalikus omavalitsus, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

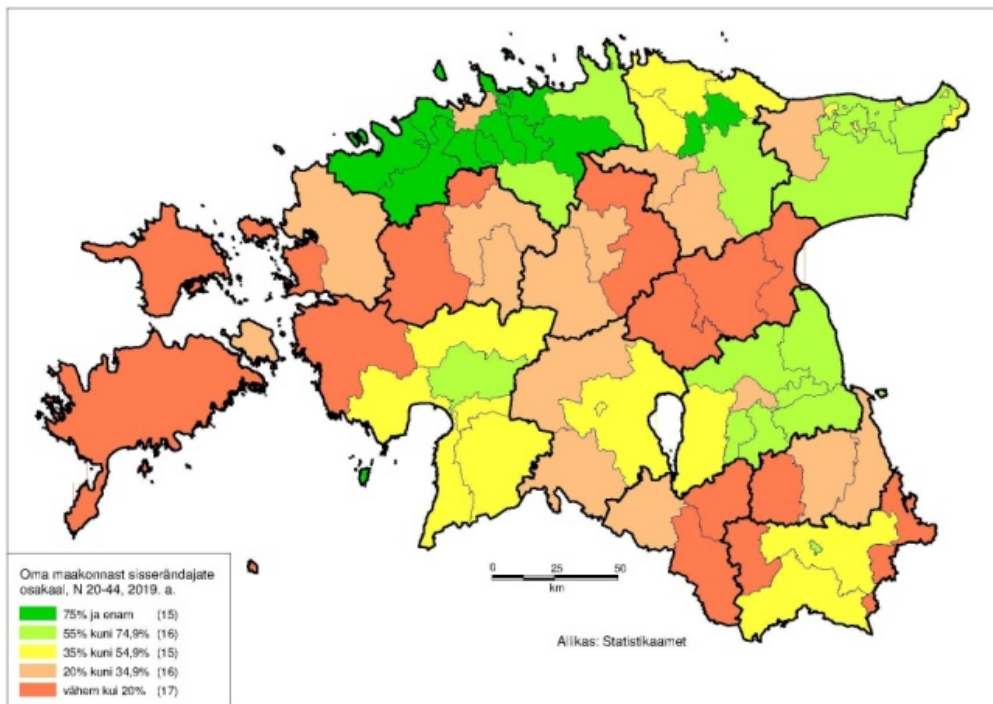
Joonis 33. Tallinnast sisserrändajate osakaal vanuses 0-19 kohalikus omavalitsus, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

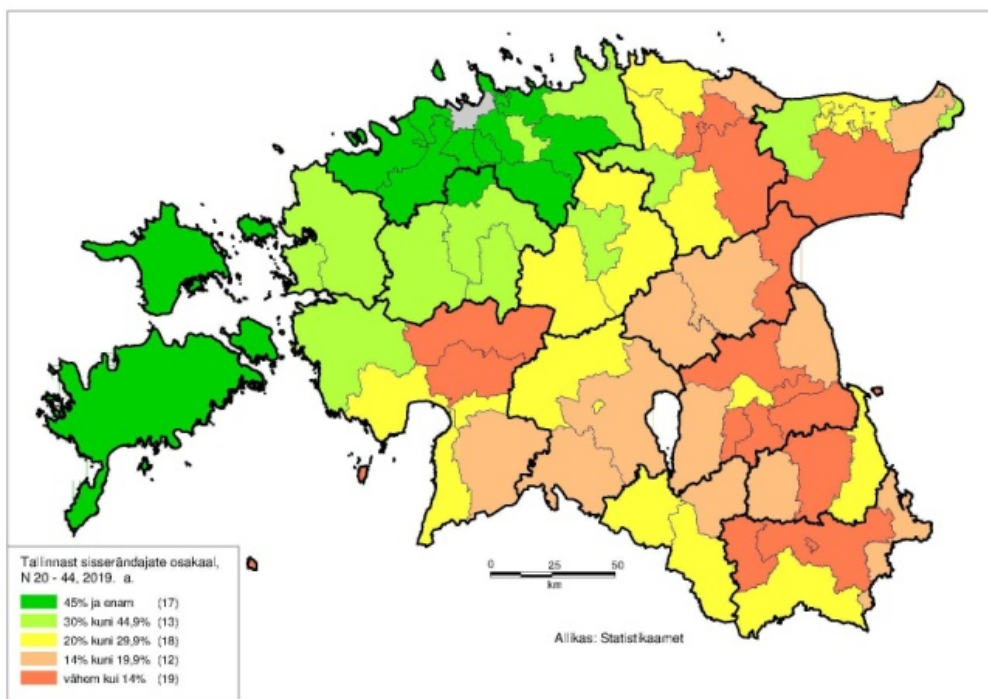
Joonis 34. Tallinnasse väljarändajate osakaal vanuses 0-19 kohalikus omavalitsus, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

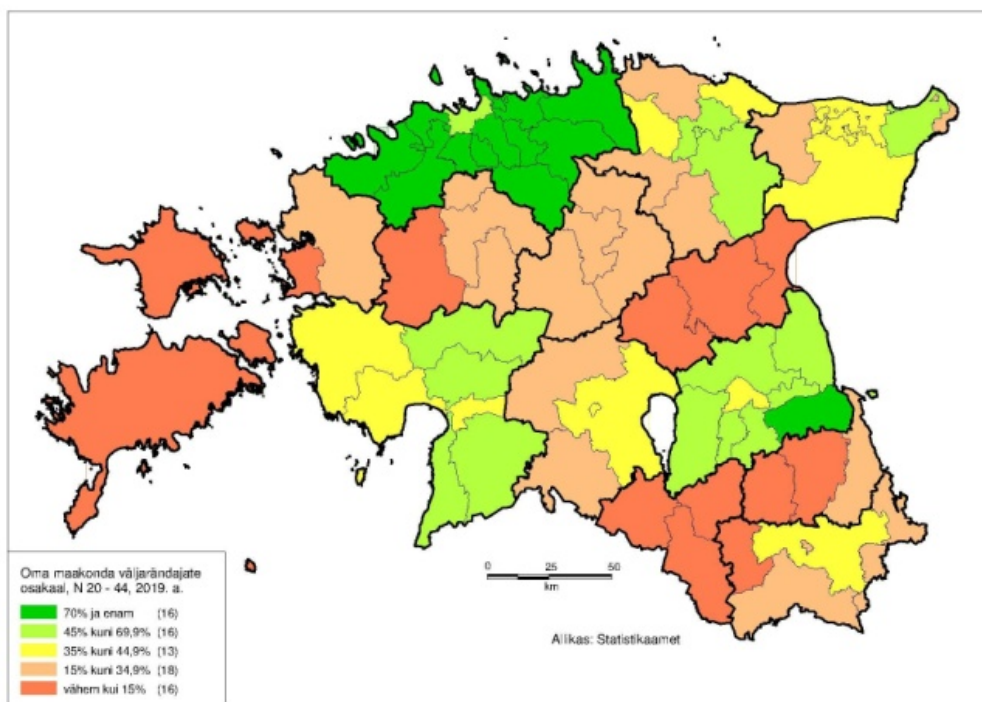
Joonis 35. Rändesaldo vanuses 0-19 kohalikus omavalitsuses, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

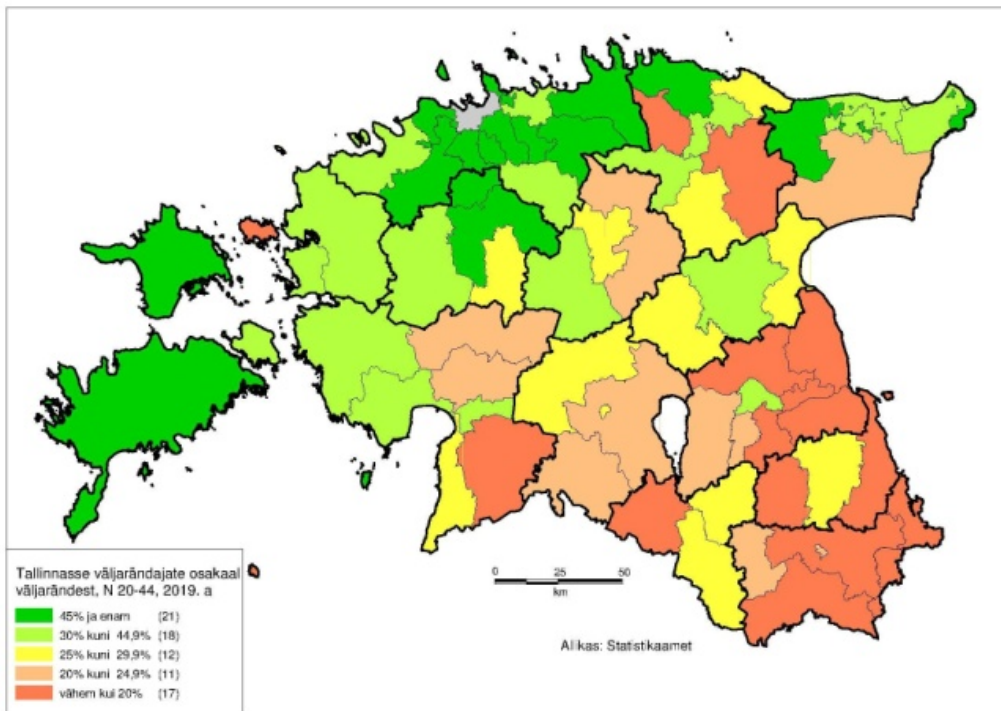
Joonis 36. Oma maakonnast sisserändajate osakaal, naised 20-44, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

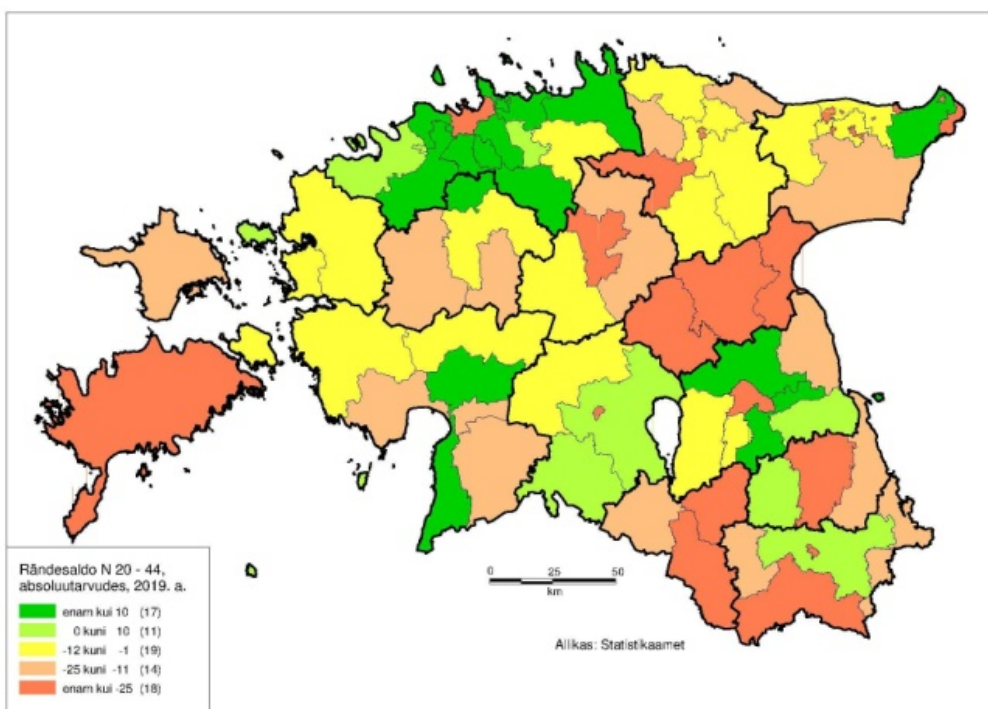
Joonis 37. Tallinnast sisserrändajate osakaal, naised 20-44, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 38. Oma maakonda väljarändajate osakaal, naised 20-44, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 39. Tallinnasse väljarändajate osakaal, naised 20-44, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

Joonis 40. Rändesaldo naised 20-44, 2019 (Allikas: Statistikaamet)

KOV-ide jaotust suurusgruppide lõikes iseloomustab tabel 5. Enim KOV-e on elanike arvuga vahemikus 5001-10000 (29 omavalitsusüksust), moodustades 36,7% KOV-ide üldarvust. Elanike arvust ligi pool

jaotub KOV-idesse, kus elanikke on enam kui 50000 (4). Selles suurusgrupis on keskmisest kõrgem naiste osakaal elanikkonnas.

Tabel 5. Elanike arv ja sooline jaotus kohalike omavalitsuste suurusgruppides, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

Suurusgrupp	KOV arv	Elanike arv	Elanike osakaal	Mehed	Osakaal	Naised	Osakaal
5000 ja vähem	17	61,110	4.5%	31,152	51.0%	29,958	49.0%
5001 - 10 000	29	197,154	14.5%	99,385	50.4%	97,769	49.6%
10 001- 20 000	25	329,852	24.3%	159,797	48.4%	170,055	51.6%
20 001- 50 000	4	109,161	8.0%	52,728	48.3%	56,433	51.7%
enam kui 50 000	4	662,280	48.7%	301,701	45.6%	360,579	54.4%
Kokku	79	1,359,557	100.0%	644,763	47.4%	714,794	52.6%

Vanusrühmade lõikes on 0-6 osakaal kõrgem KOV-de suusrühmas 10001-20000 (7,7%), vanusrühmas 7-18 vastavalt KOV-ide suusrühmas 20001-50000 (13,8%) ja vanusrühmas 19-64 KOV-ides üle 50000 elaniku (62,1%). Eakate rühmas 65+ on osakaal kõrgem KOV-ides elanike arvuga 5001-10000 (21,1%) (tabel 6).

Tabel 6. Elanike vanusrühmad kohalike omavalitsuste suurusgruppides, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

Suurusgrupp	Kokku				Osakaal suurusgrupi elanikkonnast			
	0-6	7-18	19-64	65+	0-6	7-18	19-64	65+
5000 ja vähem	3,794	7,164	37,433	12,719	6.2%	11.7%	61.3%	20.8%
5001 - 10 000	12,883	24,136	118,527	41,608	6.5%	12.2%	60.1%	21.1%
10 001- 20 000	25,458	44,467	195,870	64,057	7.7%	13.5%	59.4%	19.4%
20 001- 50 000	8,270	15,049	65,145	20,697	7.6%	13.8%	59.7%	19.0%
enam kui 50 000	48,167	78,717	411,501	123,895	7.3%	11.9%	62.1%	18.7%
Kokku	98,572	169,533	828,476	262,976	7.3%	12.5%	60.9%	19.3%

Rahvastiku loomulik liikumine on plussis vaid KOV-ide suusrühmas üle 50000 elaniku (tabel 7).

Tabel 7. Elanike sündid ja surmad kohalike omavalitsuste suurusgruppides, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

KOV suurusgrupp	Sünnid	Osakaal	Surmad	Osakaal	Loomulik iive
5000 ja vähem	547	4.0%	825	5.4%	- 278
5001 - 10 000	1,934	14.0%	2,735	18.0%	- 801
10 001- 20 000	3,464	25.1%	3,767	24.8%	- 303
20 001- 50 000	1,083	7.8%	1,189	7.8%	- 106
enam kui 50 000	6,784	49.1%	6,702	44.0%	82
Kokku	13,812	100%	15,218	100%	- 1,406

Rändesaldo on kõikide KOV-de suusrühmades plussis (tabel 8).

Tabel 8. Elanike sisse- ja väljaränne kohalike omavalitsuste suurusgruppides, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

KOV suurusgrupp	Sisseränne	Osakaal	Väljaränne	Osakaal	Rändesaldo
5000 ja vähem	2,656	4.8%	2,401	5.5%	255
5001 - 10 000	7,530	13.5%	6,785	15.5%	745
10 001- 20 000	15,660	28.1%	12,844	29.3%	2,816
20 001- 50 000	4,719	8.5%	3,441	7.8%	1,278
enam kui 50 000	25,194	45.2%	18,412	42.0%	6,782
Kokku	55,759	100%	43,883	100%	11,876

Elanike arv vähenes KOV-de suurusrühmas alla 10000 elaniku (tabel 9), seda negatiivse loomuliku liikumise tulemusel. Teistes suurusgruppides on toimunud kasv ülekaalukalt positiivse rändesaldo arvel.

Tabel 9. Elanike loomulik ja rändeline liikumine kohalike omavalitsuste suurusgruppides, 2019 (Allikas Rahvastikuregister)

KOV suurusgrupp	Loomulik iive	Rändesaldo	Loomulik iive + rändesaldo
5000 ja vähem	- 278	255	- 23
5001 - 10 000	- 801	745	- 56
10 001- 20 000	- 303	2,816	2,513
20 001- 50 000	- 106	1,278	1,172
enam kui 50 000	82	6,782	6,864
Kokku	- 1,406	11,876	10,470

1.1. Järeldused rahvastiku arengu analüüsist

Rahvastiku arengu analüüs näitas:

- Eesti elanike arv on alates 2018. aastast tõusuteel. Rändesaldo on alates 2015. aastast positiivne, tuues kaasa elanike arvu kasvu tervikuna. Samas on elanike loomulik taastootmine negatiivne, surmasid on rohkem kui sündide. Statistikaameti 2019. aastal koostatud rahvastikuprognosi põhistsenaariumi järgi on aastal 2080 Eestis 1,18 miljonit inimest.
- Rahvastiku vanusjaotuses on toimunud nihked, mis mõjutavad negatiivselt nii rahvastikutaastet, tööjõu tööturule tulekut kui tööealise kohta ülalpeetavaid. Kaks kõige olulisemat tegurit, mis mõjutavad aastapõhiseid sündide arve Eestis eelseisval 15-20 aastal, on sünnituse jätkuv tõus ja pereloomeas rahvastiku arvu vähenemine.
- Rahvaarvu muutumine on toimunud piirkonniti erineva kiirusega ja erineva suunaga. Kui valdavas osas piirkondades tuleb tulla toime kahaneva rahvastikuga, siis ennekõike Tallinna, Tartu ja Pärnu linnastutes elanike arv kasvab. Rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi.
- Summaarne sündimuskordaja on 1,66, mis jääb taastetasemest 2,08 allapoole. Sündinutest ligi pooled on Harjumaalt, järgneb Tartumaa. Kokku annavad need kaks maakonda 2/3 sündinute koguarvust Eestis.
- Eestis on 79 omavalitsusüksust, millest elanike arvuga vahemikus 5001-10000 on 29 KOV-i, mis moodustab 36,7% KOV-ide üldarvust. Elanike arvust ligi pool jaotub KOV-idesse, kus elanikke on

enam kui 50000 (4 KOV-i). Selles suurusgrupis on keskmisest kõrgem naiste osakaal elanikkonnas.

2. Riikliku rahvastikupoliitika põhimõtted ja seosed kohalike omavalitsuste ja maakondlike arengustrateegiatega

Rahvastikupoliitika on riigi sihiteadlik tegevus rahvaarvu, selle demograafilise koosseisu ja paiknemise mõjutamisel, et kindlustada rahvastiku jätkusuutlik areng. Rahvastikupoliitikas omavad olulist kohta nii riiklikul kui KOV tasandil tehtav poliitika. Omavalitsussüsteem toimib lähimuspõhimõttel, eeldades kohalikele võimutasandile olulise rolli andmist riigivalitsemise süsteemis. Kohalikud omavalitsused otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi iseseisvalt. Kohaliku elu küsimused on need, mis võrsuvad kohalike kogukonnast ja puudutavad seda ega ole vormilise kriteeriumi kohaselt haaratud või põhiseadusega antud mõne riigiorgani kompetentsi.¹⁷ Eeldatakse, et elanikele lähemal olev omavalitsus suudab konkreetseid olukordi vajaduspõhisemalt hinnata ning neid paindlikumalt ja paremini lahendada kui riigiasutus. See aga ei tähenda, et riiklikust rahvastikupoliitikast tuleks loobuda. Paraku pole, vaatamata jõupingutustele, Eestis seda riigi tasandil suudetud kokku leppida. See on üheks põhjuseks, et KOV tasandil panustatakse rahvastiku arengusse erinevatest arusaamadest ja sageli pigem konkureerivalt üksteiselt elanikke üle meelitades.

2.1. Riikliku rahvastikupoliitika põhimõtted ja lähtealused

Järgnevalt analüüsime Eesti rahvastikupoliitika põhimõtteid riiklikus vaates. Selleks kasutatakse erinevaid dokumente, millest suur osa on jäänud töödokumentideks ja ametikult kehtestamata. Tegemist ei ole dokumentide täieliku loendiga. Sõltumata, milliseks kujundeb käsitletavate dokumentide tulevik, annab nende analüüs ülevaate rahvastiku valdkonnas toimuvast ja teemast arusaamisest.

Strateegias Eesti 2035¹⁸, mille Riigikogu võttis vastu 12. mail 2021, seatakse eesmärk kujundada terviklik rahvastiku- ja perepoliitika eesti rahva kestlikkuse ja heaolu tagamiseks. Täpsemalt sisaldab see sündimust ja vanemlust toetava rahvastiku- ja perepoliitika, mis eesmärgistab perede heaolu suurendamist ning selle kaudu soovitud ja tegeliku laste arvu vahelise erinevuse vähenemist. Dokumendist nähtub soov:

- muuta ühiskondlikke hoiakuid põlvkondadevahelist sidusust väärtustavaks;
- toetada vanemaealiste inimeste ühiskondlikku aktiivsust ja väärikat vananemist;
- tagada laste heaolu, mille tarvis luua riigi ja KOVide koostöös positiivset vanemlust toetavad ja laste väärkohtlemist ennetavad lahendused, uuendada lastekaitsekorraldust ja erivajadusega laste tugisüsteemi, töötada välja teenused kompleksprobleemidega lastele ning jätkata üleminekut perepõhisele hooldusele;
- pikendada inimeste oodatavat eluiga ja tervena elatud eluaastaid ning kujundada inimeste hoiakud ja käitumine terviseteadlikuks, oma elu säästvaks, riskikäitumist vähendavaks, õnnetusi ennetavaks ning keskkonda hoidvaks. Inimeste tervena elatud eluaastate pikendamiseks ning töövõimekao vähendamiseks arendatakse uuenduslikke ja tõhusaid töötervishoiu ja -ohutuse teenuseid, sealhulgas sihipäraseid teavitus- ja nõustamisteenuseid ning töötervishoidu ja -ohutust edendavaid infotehnoloogilisi lahendusi. Eesmärk on minna sotsiaal-, tervise- ja

¹⁷ Riigikohtu otsus 16.03.2010 nr 3-4-1-8-09 punkt 53. <https://www.riigikohus.ee/lahendid?asjaNr=3-4-1-8-09>

¹⁸ <https://vv.riigikantselei.ee/et/Eesti2035>

töövaldkonnas üle inimese eluteekonda ja vajadusi arvestavatele ning taustal toimivatele teenustele, mida toetab tõenduspõhiste digitaalsete lahenduste kasutuselevõtmine ja andmete lõimitud kasutamine;

- luua püsivad koostöövormid, mis põhinevad kogukonnakesksel lähenemisel ja võrgustikutööl. Olulisena nähakse riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste partnerluse tugevdamist ning kohaliku omavalitsuse üksuste rolli suurendamist detsentraliseerimise ja piirkondliku koostöö edendamiseks.

Aluspõhimõtete osas tuuakse rahvastiku kohta välja järgmised mõõdikud: 1) kohortsündimuskordaja, 2) rahvaarvu muutus tuhande elaniku kohta ja 3) eesti keelt emakeelena kõnelejate ja kasutatavate inimeste osakaal.

Kõik nimetatud lähenemised vajavad dokumendi elluviimise käigus täpsustamist. Seda nii valdkondlike arengukavade, tegevusprogrammide kui riigi eelarvestrateegia koostamise käigus. Eesti pikaajaline arengulugu tuleb muuta senisest läbimõeldumaks ja terviklikumaks, mida arvestada juba praegu igapäevastes otsustes valikuid tehes ja millega paratamatult peame viie, kümne või viieteistkümne aasta pärast silmitsi seisma.

Eesti rahvastikupoliitika põhialused¹⁹ dokumendis seatakse Eesti rahvastikupoliitika üldine eesmärk ja põhimõtted ning sõnastatakse alaeesmärgid ja tegevussuunad peamistes rahvastiku arenguga seotud valdkondades 2035. aastani. Tegemist on eelnõuga, mille Riigikogu probleemkomisjon esitas Riigikogule rahvastikukriisi lahendamiseks 2018. aasta lõpus. Olgu siinkohal öeldud, et Riigikogu probleemkomisjoni tegevus rahvastikukriisi lahendamiseks lõppes 29.03.2019.

Eesti rahvastikupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti rahvastiku kestlikkus ja areng, lähtudes põhiseaduslikust ülesandest tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade.

Põhimõtteid on sõnastatud kümme: järjepidevus ja ajakohastamine, konsensuslikkus, valikuvabadus, võrdõiguslikkus ja võimestamine, lõimitus erinevate valdkondlike poliitikatega, solidaarsus, elukaarepõhisus ja teaduspõhisus.

Tuuakse välja viis valdkonda, mille raames seatakse eesmärgid ja nende all esitatakse tegevussuunad:

Sündimus: eesmärk on vähendada soovitud ja tegeliku laste arvu vahet ning jõuda olukorrani, kus laste põlvkonnad on vähemalt sama suured kui nende vanemate põlvkonnad.

- Perede heaolu tagamine - lastele parem kasvukeskkond, sealhulgas kanda laste sünni ja kasvatamisega seotud kulused.
- Töö- ja pereelu tasakaal - toetada vanematel töötamist ja laste eest hoolitsemist, ühitada ning vältida olukordi, kus ollakse sundvaliku ees ühe või teise kasuks.
- Mõlema vanema pereelus osalemine - luua tugevam lapse ja vanema vaheline side ning parandada peresuhteid, mõlema vanema aktiivset panus lapse kasvatamisse.
- Noorte iseseisvumine - sündimust toetava poliitika, et noorte iseseisvumine kulgeks sujuvalt ega lükkuks liiga hilisesse vanusesse. Mida hilisem on esimese lapse sünd, seda väiksem on ajaline aken järgnevate laste sünniks perede elus.

¹⁹ <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2018/03/Rahvastikupoliitika-pohialused-2035-PDF-680-kB.pdf>

- Vanemluse toetamine ja ettevalmistus pereeluks - panustada paari- ja peresuhteid toetavate teenuste arendamisse, sh teenustesse, mis hõlmab vanemaharidust ning nõustamis- ja teraapiateenuseid.

Tervis: eesmärk on tervena elatud aastate arvu suurendamine. Selleks on vajalik vähendada haigestumist ja enneaegset suremust.

- Tervisliku eluviisi edendamine - tasakaalustamata toitumise vähendamine ja kehalise aktiivsuse suurendamine.
- Riskikäitumise vähendamine - tervisekao ja enneaegse suremuse vähendamine.
- Tervishoiusüsteemi arendamine - teenuste parem kvaliteet, kättesaadavus ja patsiendikesksus.

Vananev ühiskond: eesmärk on toetada tervena, aktiivsena ja väarikana vananemist kui inimese elukäigu ja ühiskonna arengu loomulikku osa.

- Vananemisega kohanemine - aktiivsuse säilitamine kõrge eani, võimetekohane ja mõtestatud palgatöö, ettevõtluse või muus vormis tegevus aitab alal hoida sotsiaalseid sidemeid, füüsilist ja vaimset tervist ning käia kaasas ühiskonna muutumisega.
- Aineeline toimetulek - pensionisüsteemi adekvaatsuse ja jätkusuutlikkuse huvides riiklikus pensionikindlustuses demograafiliste kohandumismehhanismide rakendamine, pensionisüsteemi täiustamine.
- Hooldusvajaduse katmine - hooldussüsteemi arendamine ja omastehoolajate toetamine, teenuste ühtlane kättesaadavus ja kvaliteet, pidades silmas teenuste vastavust abivajadusele.
- Nüüdisaegne vanadus- ja vananemiskäsitlus - informeeritus vananemisest kui loomulikust muutusest, millega isikud, pered, kogukonnad ja ühiskond tervikuna suudavad edukalt kohaneda, samuti vananemisega kaasnevatest muutustest ning tervise, aktiivsuse ja iseseisvuse säilitamise võimalustest.

Ränne, hargmaisus ja lõimumine: eesmärk on aidata kaasa eesti rahvuse, keele, kultuuri ja majanduse arengule.

- Väljarände vähendamine - Eesti palgataseme ja heaolu rände sihtmaade omale lähendamise ning vähendatakse rahvastikurühmade ja maakondade vahelist majanduslikku ebavõrdsust Eestis.
- Hargmaisuspoliitika arendamine – välismaal asuvate eesti kogukonnade sidumine Eestiga ja tagasirände soodustamiseks arendatakse eestikeelne ja Eestiga seoseid toetav teabe- ja suhtlusväli senisest mitmekesisemaks ning sisustatakse rohkemate praktiliste tegevustega.
- Tagasirände soodustamine - Eesti elatustaseme ja elukvaliteedi tõstmisele suunatud tegevused välismaal tegutsevate eesti koolide toetamise, õpilasvahetuse ja suvelaagrite korraldamise ning õppevahendite (sealhulgas e-õppevahendite) arendamisega toetatakse väljaspool Eestit kasvavate eesti laste emakeele oskuse säilitamist ja eesti kultuurist osasaamist.
- Kõrgelt kvalifitseeritud ja lõimumisvalmis sisserändajate eelistamine - sisserände reguleerimisel arvestatakse tööturu lühi- ja pikaajalist arengut, Eesti suutlikkust sisserännanuid lõimida, sisserändajate lõimumisvõimekust ning julgeoleku kaalutlusi. Eesti ei eesmärgista asendusrännet, mis eeldaks rahvastikumuutusest johtuva töötajate arvu vähenemise kompenseerimist samas mahus välistööjõu värbamise abil.
- Ühiskonna sidususe suurendamine - aidatakse senisest rohkem kaasa sisserännanute ja nende Eestis sündinud järeltulijate lõimimisele, kaasates sellesse tegevusse rohkem osapooli – ettevõtjad, haridus- ja sotsiaalasutused ning kohalikud omavalitsused.

- Lühiajalise tööranne regulatsiooni ajakohastamine - võttes arvesse ühiskonna üldisi, pikaajalisi huvisid. Lühemaajaline tööranne on mõeldud paindlikuks reageerimiseks majanduskonjunkturile, pidades silmas, et lühiajaline ränne ei tohi põliselanike seisundit tööturul halvendada.

Võimestamine ja elukvaliteet: võimestava riikluse kaudu kaasata rahvas demokraatia, valitsemise ja kodanikeühiskonna arengusse, mis aitab kujundada Eestist parimate hulka kuuluva elukeskkonna, kus soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja kuhu tahetakse välismaalt tagasi tulla.

- Eestikeelse teadmus- ja kultuuriruumi arendamine - kvaliteetse eestikeelse õppe kaudu kõigil haridusastmetel tagatakse Eesti teadmus- ja kultuuriruumi säilimine ning kõrgtasemel uuenemisvõime. Toetatakse teaduse mitmekesisust ja eestikeelset akadeemilist mõttevahetust, kaasates sellesse ülikoolid, instituudid, muuseumid ja muud teadus asutused.
- Ühiskonna andekuse ressursi täielikum kasutamine Aidates igaühel avastada oma andeid ja arendada loovust, suurendatakse inimeste rahulolu ja parandatakse elukvaliteeti kogu elukaare ulatuses. Toetatakse osalemist elukestva õppe erinevates vormides: kunsti-, teaduse ja spordialases huvihariduses, noorsootöös, täiend- ja ümberõppes. Soodustatakse annete ja oskuste rakendamist uuenduslike lahenduste leidmiseks tööhõives kaasava hariduse ja õppiva eluviisi väärtustamine Eestis juurutatakse lapsekeskset ja kaasavat lasteaeda ning kooli, kus väärtustatakse loominguilisust, võimaldatakse kogeda erinevaid õppetöö vorme, toetatakse laste terviklikku arengut, enesejuhtimise oskusi, huvitegevuste ja liikumise ühildamist õppetegevusega. Haridusasutustes panustatakse sidusa ühiskonna ning eesti keele ja kultuuri arengu eesmärkide saavutamisse.
- Kodanikuosaluse ja kogukondade toetamine Inimeste võimestamiseks kodanikena kaasatakse nad Eesti demokraatlikku riigi- ja omavalitsuse korraldusse. Valmidust kodanikurolli kanda toetatakse piisava kodanikuharidusega. Tagatakse sisukad kanalid kodanike vajaduste ja huvide väljaselgitamiseks, avalikuks aruteluks, kodanikuühiskonna tegevustes ja riigi otsustes osalemiseks.
- Regionaalselt tasakaalustatud elukeskkonna arendamine Aidatakse kaasa kvaliteetse elukeskkonna loomisele ja inimeste võimestatusele kõikjal Eestis. Selleks analüüsitakse võimalusi piirkondliku arengu soodustamiseks erinevate maksu-, majandus- ja sotsiaalpoliitiliste meetmete abil, et võimaldada ettevõtete jätkusuutlikku arengut ning uute, nüüdisaegsete töökohtade ja tegevusvõimaluste loomist kõikides Eesti maakondades.
- Heaolu ja õnnelikud inimesed - eesmärgistatakse Eesti asukoha paranemist rahvusvahelistes heaolu ja õnnelikkuse pingeridades. Selleks toetatakse inimarengut, sotsiaalset võimekust, koostöövõimet, võrdõiguslikkust, sh soolist võrdõiguslikkust, terveid töösuhteid ja positiivseid peresuhteid ning suurendatakse teadlikkust suhete vallas.

Sidusa ühiskonna arengukava 2021-2030" eelnõus (3.05.2021)²⁰ seatakse üldeesmärgiks, et Eesti on sidus ja kaasav ühiskond. Eesti on kestlik rahvusriik, kus kõigil on hea elada. Eesti inimesed on koostöömeelsed, jagavad ühist Eesti kultuuriruumi, väärtustavad Eesti riiki ja tunnevad ühtekuuluvust, sõltumata emakeelest, kultuuritaustast või elukohast. Mitmekesisuses Eestis jagavad kõik inimesed demokraatlikke väärtusi ja kannavad ühist Eesti identiteeti. Riigi tegevus on inimesekeskne ja toetab kogukondade arengut. Kõik inimesed tunnevad, et nad on väärtustatud ja kaasatud. Eesti inimesed soovivad oma elu Eestiga siduda, nad osalevad aktiivselt kogukondlikus ja ühiskondlikus elus ning

20

https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumentid/Arengukavad/sidEST/sidusa_eesti_arengukava_eelnou.pdf

aitavad kaasa riigi arengule – selleks on neil palju mitmesuguseid võimalusi nii Eestis kui ka välismaal elades.

Perepoliitika tulemusvaldkonna laste ja perede programmis²¹ seatakse eesmärgiks laste ja perede heaolu suurendamine ning elukvaliteedi parandamine, soodustades seeläbi laste sündi. Vajalik on väärtustada ja tagada iga lapse heaolu vananeva rahvastikuga ühiskonnas, kus 0–17-aastaste laste arv ja osakaal rahvastikus väheneb. Lapse õiguste ja heaolu tagamine on valdkondadeülene ülesanne. Tegemist on töödokumendiga.

Üldisi mõõdikuid on kolm. Esiteks, soovitud laste arv ja tegelik laste arv²² (algtase naistel 0,88 ja meestel 1,55 (2011) ja soovitud sihtase 2024. aastal, et soovitud ja tegeliku laste arvu erinevus väheneb). Teiseks, osakaal lastest (4.–11. klass), kes on eluga üldiselt rahul (algtase 82 protsenti (2018) ja sihttase 2024. aastal, et näitaja jääb samale tasemele või tõuseb. Kolmandaks, 0–2-aastaste lastega 20–49-aastaste meeste ja naiste tööhõivemäära erinevus ehk hõivelohe (algtase 64,2 (2019) ja sihttase 2024 aastal 57).

Konkreetsed meetmed on kolm:

- lapse õigused on tagatud, toimiv lastekaitseüsteem väärtustab iga last, tema arengut ja heaolu;
- lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele;
- perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist toetab sotsiaalkaitseüsteem.

Iga meetme all on toodud tegevused ja nende täitmise seire mõõdikud. Samuti on koostatud programmi elluviimiseks vajalik rahaline maht ja vastutajad kuni aastani 2025.

Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2021–2023²³ seatakse ühe üldeesmärgina terved ja hoitud inimesed. Näitajaid on kolm: 1) tervena elada jäänud aastad (sihttase aastaks 2023 on mehed 58,1 aastat ja naised 60,8 aastat); 2) eeldatav eluiga (sihttase aastaks 2023 on mehed 75,7 aastat ja naised 83,2 aastat); 3) püsiv suhteline vaesus (sihttase aastaks 2023 on <16,7%). Nimetatud üldeesmärgi saavutamiseks on koostatud pikk tegevuste loetelu, mida siinkohal välja tuua ei ole otstarbekas. Vajadusel saavad huvilised seda dokumendist ise lugeda.

Võttes aluseks käesoleva töö eesmärgi, iseloomustada arhvastikku ka piirkondlikult, on huvitav märkida tänaseks kehtivuse kaotanud dokumenti "**Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020**"²⁴. Kuigi rahvastikuareng ei ole otseselt regionaalarengu strateegia seireindikaatoriks, on rahvastik üheks võtmenäitajaks piirkondade arenguolukorra ja demograafilise potentsiaali muutuste jälgimisel. Tuleb

²¹ https://www.sm.ee/sites/default/files/lisa_5_laste_ja_perede_programm_2019_2022_0.pdf

²² Mõõdik näitab vahet küsitlusuuringu kaudu mõõdetava soovitud ja registriandmetel põhineva tegeliku laste arvu vahel. Regulaarselt avaldatava näitaja väljatöötamiseks alustatakse tegevusi 2017. aastal, et koostöös statistikaametiga töötada välja näitaja meetodika ja regulaarne andmeallikas.

²³ file:///C:/Users/Riks/Documents/pdf/2021.02.23_Vabariigi%20Valitsuse%20tegevusprogramm%202021-2023.pdf

²⁴

https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/eesti_regionaalarengu_strateegia_2020_taiendatud_2018.pdf

nõustuda strateegia seirearuande toodud järelدusega²⁵, et "Enim mõjutavad piirkondade arengupotentsiaali erinevusi piirkondade vahelise rände suundumused. Asustusüksuste piire ületav rände saldo näitab, et puhtalt rändesuundumuste arvelt on jätkunud intensiivne suuremate linnapiirkondade suunaline siseränne, keskuste valginnastumine ning Kesk-Eesti ja mitmete äärealade rahvastiku vähenemine. Rändesuundumuste tagajärjel suureneb üha enam ka rahvastiku vanuskoostise ja loomuliku iibe mõju piirkondade arengupotentsiaali erinevustele, seda ennekõike nooremaealiste linnapiirkondade ja välisriikide-suunalise rände tagajärjel. Kaasnev rahvastiku vananemine ja kahanev noorema põlvkonna pealekasv ei pruugi olla paljude äärealade ettevõtluse ja laiemapiirkondliku arengu kestlikkuse jaoks enam piisav".

Analüüsitud dokumentide põhjal saame tõdeda, et

- Rahvastikupoliitika on kompleksne ja hõlmab inimese arengu käsitlese terve elukaare jooksul. Meetmete mõjus rakendamine eeldab eri ametkondade sihipärasest pikaajalist koostööd juba poliitikakujundamise varajases faasis. Ilma riigi rahvastikupoliitika tervikpilti omamata ja valdkonnapiolitike piisava koostööta ei ole püstitatud rahvastiku arengu eesmärkide saavutamine realistlik.
- Rahvastikupoliitika on pikaajaline ja eeldab 4 aastase valimistsükli ülest poliitilist kokkulepet. Eri valdkondlike poliitikameetmete kujundamisel ei ole tekkinud head koostööpraktikat rahvastikuarengu teadlikuks kujundamiseks, mistõttu on püstitatud väga suur arv poliitilisi eesmärke, selle elluviimiseks hajutatud tegevusi ja tulemuste hindamise mõõdikuid. Selline olukord raskendab rahvastikupoliitikas fokuseerimist ja selle tulemuslikkuse mõju hindamist.
- Valdkonnaministeeriumid rakendavad enamasti sekkumisi üle-Eesti ühetaoliselt ilma piirkonnapiolitike fookuste ja piirkondlike eripärade arvestamiseta. Kuna arengu eeldused või probleemid on piirkonniti erinevad viib territoriaalselt ühetaoline lähenemine pigem piirkondlike arenguarenguste võimendamiseni.

Kokkuvõttes, Eestis puudub süsteemne rahvastikupoliitika ja puudub järjepidevus rahvastikupoliitilistes meetmetes.

2.2. Rahvastik kohalike omavalitsuste arengukavades

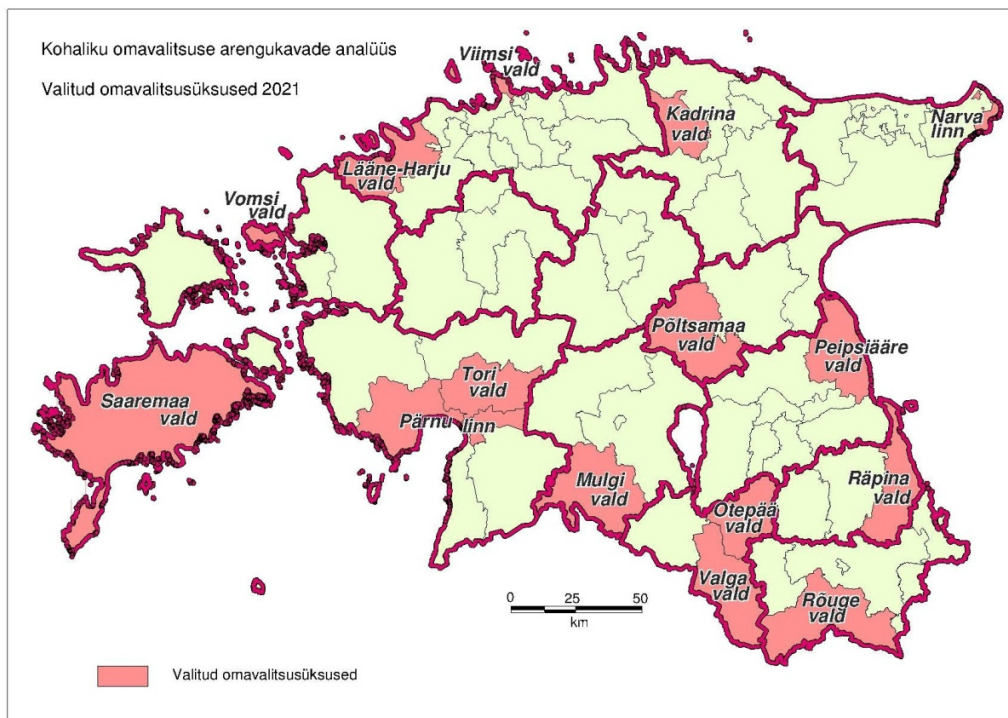
Riigikorraldusliku tõhuse seisukohalt on oluline, et riiklikud poliitikad kajastuksid KOV tegevustes ja vastupidi, alt ülesse tulevaid lähenemisi arvestatakse riiklikes dokumentides, sh rahvastiku kestlikkuse valdkonnas. Selle mõistmiseks viidi läbi mitmeid analüüse, milledele järgnevalt peatume.

2.2.1. Rahvastikupoliitika kajastamine kohalike omavalitsuste arengukavades

Käesoleva peatüki koostamise eesmärk on analüüsida rahvastikupoliitika teostamist KOV tasandil. Analüüsi keskmesse võeti KOV arengukava kui omavalitsusüksuse tulevikku kujundav strateegiline arengudokument, mille abil suunatakse KOV-i tegevust vähemalt eelseival neljal aastal. Rahvastikupoliitika mõistmiseks ja seoste selgitamiseks riikliku rahvastikupoliitikaga tegime väljavõttelise vaatluse KOV arengukavadele. Kokku veti valimisse 15 KOV arengukava (joonis 41).

25

https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/eesti_regionaalarengu_strateegia_2020_taiendatud_2018.pdf

Joonis 41. Analüüsitavate kohalike omavalitsuste arengukavad

KOV arengukavade valiku tegemisel lähtuti, et vaatluse all oleksid erineva elanike arvuga (suured, keskmised, väikesed) ja rahvastiku dünaamikaga (kasvav/kahanev, erinev vanuskoostis, rahvuskoostis), ruumilise asukohaga (saarelised ja mandrilised) ja positsiooniga (linnalsed ja maalised) omavalitsusüksused. Arengukavade analüüsi viidi läbi kahes etapis. Esiteks, analüüsiti kuivõrd KOV arengukavas on rahvastikupoliitikat üldse käsitletud, millised on selles rõhuasetused ja kas poliitika elluviimist seiratakse. Teiseks, koostati rahvastikupoliitikat iseloomustavad märksõnad ja analüüsiti nende kasutamise esinemissagedust KOV arengukavades. Märksõnade loetelu on järgmine: a) üldmõisted - rahvastikupoliitika, rahvaarv, elanike arv, kodakondsus, rahvastiku kestlikkus, rahvastiku jätkusuulikkus, vananemine, tervena elatud aastad, tervis, vaimne tervis, turvalisus; b) sihtrühmad: eestlane, mees, naine, laps, eakad, pere, noor pere; c) demograafilised põhinäitajad - loomulik liive, sündimus, suremus, ränne, väljaränne, sissiränne, tagasiränne, tööränne; d) poliitikameetmed - lastehoid, sünnitoetus, perekeskus, peresuhted, vanemlus, lõimumine, heaolu, vaesus, toimetulek, hõive, töötus, töökohad, sissetulek. Kokku on märksõnu 30 ja märksõnade paare 7.

Järgnevalt esitame lühiülevaate valitud kohalike omavalitsuste arengukavades kirjapandust.

Harju maakond

1. **Viimsi valla arengukavas ja eelarvestrateegias 2021-2025²⁶ nähakse valda** kui rahulikke ja turvalist elukeskkonda – väärt elupaika kogu eluks! Tuuakse välja, et Viimsi valla elanikkond jätkuvalt kasvab.

²⁶ https://www.viimsivald.ee/sites/default/files/inline-files/VIIMSI%20VALLA%20ARENGUKAVA%20JA%20ELARVESTRAATEEGIA%20AASTATEKS%202021-2025%20%282%29_0.pdf

Valla rahvastikust antakse statistiline ülevaade. Oluliseks peetakse, et valla arengupotentsiaali seisukohalt rahvastiku arvu kasvuga kaasneks ka maksumaksjate arvu juurdekasv, mis suurendaks kohaliku omavalitsuse tulubaasi ja annaks kinnitust tööjõulises eas elanikkonna lisandumisest. Tegevussuunad on jaotatud valdkondadesse. Püstitatud on eesmärgid ja iga valdkonna all on esitatud seire mõõdikud alg- ja sihttasemega, vastavalt 2020 ja 2025 kas kvantitatiivsete või kvalitatiivsete näitajatena Näiteks lastele ja peredele tagatakse vajalike teenuste kättesaadavus. Keskkel kohal on vallas elavate laste turvatunne ja heaolu. Lapse erivajaduste varajaseks märkamiseks on vajalik koostöö haridusasutustega. Oluliseks peetakse vanemluse toetamist ja abivajavatele lastele koolituste võimaldamist. Eesmärk on koostada laste ja perede heaolu profiil.

2. **Lääne-Harju valla arengukavas 2019-2030**²⁷ seatakse visioonik terviklikult ja piirkonniti tasakaalustatult arenev, heal järjel omavalitsus. Lääne-Harju vallas on heakorrastatud ja turvaline elukeskkond, elujõuline ja omaalgatuslik kogukond, kättesaadavad ja vajaduspõhised avalikud teenused, mitmekesised liikumisvõimalused ning tasuvad kodulähedased töökohad. Valdkondade lõikes esitatakse tegevused ja nende mõjud. Näiteks sotsiaalvaldkonnas soovitakse, et toimetulekuraskustega vallaelanike arv on vähenenud, sotsiaalteenuste valik ja kättesaadavus on paranenud. Arengukava lisas antakse ülevaade rahvastiku arengust.

Ida-Viru maakond

3. **Narva linna arengukavas 2008-2024**²⁸ antakse ülevaade rahvastiku arengust. Tõdetakse, et lähima kahekümne aasta jooksul on oodata tööealise elanikkonna osa olulist vähenemist võrreldes pensionäride osaga. Oluliseks peetakse rakendada meetmeid, mis suurendavad sündimust ja tekitavad olukorra, kus noored tahavad Narvas elada ja töötada. Iseloomustatakse Narva linna elanike rahvuskoosseisu ja elanike kodakondsust ja sellest tulenevaid eripärasid. Püstitatakse visioon, et 2024. aastal on Ida-Virumaal loodud elamiseks, töötamiseks ja õppimiseks kõige paremad tingimused Narva linnas. Visiooni saavutamiseks seatakse strateegilised eesmärgid, tegevussuunad ja ülesanded. Visiooni saavutamise seireks on esitatud mõõdikud, sh rahvastiku osas.

Jõgeva maakond

4. **Põltsamaa valla arengukavas 2040**²⁹ sõnastatakse visioonina, et vald on kõrgelt hinnatud elupaik Kesk-Eestis. Eesmärgiks seatakse püsiv elanike arv. Keskkel kohal on avalike teenuste osutamine. Valdkondade lõikes seatakse eesmärgid, tegevused ja mõõdikud seireks koos kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete sihtväärtustega. Lisas tuuakse pikem ülevaade valla rahvastikust.

Lääne maakond

5. **Vormsi valla arengukavas aastateks 2020-2030**³⁰ seatakse visioon, et „Vormsi on elujõulise ja ühtehoidva kogukonnaga ning parim elukeskkonda pakkuv saar oma looduse, rahu ja turvalisusega - omanäoline saar Läänemeres. Olulisel kohal on looduskeskkonna ja kultuuripärandi hoidmine ning avalike teenuste tagamine aastaringseks elamiseks saarel Esitatakse ülevaade rahvastikuarengust.

²⁷ https://laaneharju.ee/documents/17842239/19832168/PV02_lisa_Terviktekst_44_LHV+arengukava+2019-2030+tegevusvaldkondade+eesma%CC%88rgid.pdf/f816cbc2-405a-4d21-9169-36a16cfd7462

²⁸ <https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4031/0202/0013/Narva%20linna%20arengukava%202008-2024.pdf#>

²⁹ https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4251/0201/8018/m58_lisa.pdf#

³⁰ <https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4030/1202/0026/Vormsi%20valla%20arengukava%202020-2030.pdf#>

Valdkondlike eesmärkide all on toodud näitajad soovitud arengu mõõtmiseks, kuid ilma alg- ja sihtväärtusteta.

Lääne-Viru maakond

6. Kadrina valla arengukavas 2018-2025³¹ püstitakse visioon, et Kadrina vald on kaasaegne, atraktiivne ja keskkonnasõbralik piirkond, mis pakub meeldivat elukeskkonda kõikidele kogukonna liikmetele ning külalistele. Laste eluterveks ja loovaks arenguks on loodud kaasaegne haridusvõrgustik ning lisaks ambitsioonikale ettevõtlusele toetab valla arengut kodanike aktiivne seltsitegevus läbi eneseteostuse kultuuris, spordis ning aktiivses puhkuses. Antakse pilt valla rahvastiku olukorrast. Valdkondade lõikes tuuakse välja tegevused.

Põlva maakond

7. Räpina valla arengukava aastateks 2021-2030³² annab lühikese statistilise ülevaate rahvastikust. Valdkondade lõikes iseloomustatakse olukorda ja tuuakse välja probleemid, arengueelised ja pikaajalised suundumused. Koondülevaatenäitajate esitatakse SWOT-analüüsina. Räpina valla visioon on olla tuntud ja tunnustatud kui turvalise ja keskkonnasõbraliku elu-, puhke- ning puhta looduskeskkonnaga, soodsa ettevõtluskliimaga, elujõulise ja aktiivse elanikkonnaga vald, mille märksõnadeks on jätkusuutlikkus, koostöö ning kodanikualgatus. Püstitatakse eesmärgid ja tegevused nende saavutamiseks.

Pärnu maakond

8. Pärnu linna arengukavas 2035³³ märgitakse Pärnu linna suurimateks väljakutseteks noorte peredega elanike ligimeelitamine, et tagada linnarahvastiku jätkusuutlikkus. Oluliseks arenguvajaduseks on toetada vananevat elanikkonda nii, et tervelt elatud aastad pikeneksid ja vanemaerialistel on võimalus olla aktiivne ka tööturul. Pärnu linna hoolekandesüsteem on jaotatud peamiselt nelja riskigrupi vahel: laste, eakate inimeste, puuetega inimeste ja kodutute hoolekanne. Pärnu teenusekeskkonna arendamisel peetakse silmas eelkõige inimest ja tema vajadustest lähtuvate teenuste arendamist. Rõhku pannakse teenuste kättesaadavusele ja ennetustööle, mis pikas perspektiivis lisab mugavust ja kokkuvõtteid nii teenuse osutajatele kui kasutajatele. Valdkondade lõikes kirjeldatakse soovitud tulevikupilti ja tuuakse välja tegevused nende saavutamiseks. Arengukava lisas antakse statistiline ülevaade rahvastikuprotsessidest.

9. Tori valla arengukavas aastateks 2018-2030³⁴ püstitatakse visioon - vald on ajalugu hindav ja tulevikku vaatav, elanikke toetav ja külalisi austav, loodust hoidev ja ümbrust arendav, traditsioone väärtustav ja uusi loov - ühtses rütmis sünnist surmani. Valdkondade lõikes esitatakse probleemid, püstitatakse eesmärgid ja määratletakse nende all tegevused.

³¹ <https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4081/0202/0016/arengukava.pdf#>

³² <https://www.riigiteataja.ee/akt/427102020007>

³³ <https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4241/1202/0020/Arengukava%202021.pdf>

³⁴ https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4031/1202/0021/Lisa%20VK_22102020_M122.pdf#

Saare maakond

10. **Saaremaa valla arengukavas 2019-2030**³⁵ antakse statistiline ülevaade valla rahvastikust. Püstitatakse visioon, et Saaremaa on uutele tuultele avatud, traditsioone hoidev, turvalise ja puhta elukeskkonnaga, mere ja taeva kaudu ühendatud tugeva ja kasvava kogukonnaga saar. Esitatakse tegevusvaldkondade hetkeolukorra kirjeldus, strateegilised eesmärgid, alaeesmärgid, tegevused ja mõõdikud- nende baastase ja sihttase.

Tartumaa

11. **Peipsiääre valla arengukavas 2018-2030**³⁶ tuuakse välja, et valla rahvastik vananeb, madala sündimuse ja väljarände tagajärjel kuulub suurem osa elanikkonnast vanematesse vanuserühmadesse. Laste põlvkonnad on väiksemad kui vanemate põlvkonnad ning sündimuskordajat ja väljarännet arvestades jätkub sündide arvu langus ka tulevikus. Noorema vanusegrupi dünaamika mõjutab nõudlust alus- ja üldhariduse järele: nii lasteaia- kui ka koolikohtade tarve jääb lähitulevikus samaks või kahaneb veelgi praegusega võrreldes. Senise dünaamika jätkudes (keskmine elanike arvu langus umbes 100 inimest aastas) on vallas elanikke aastal 2025 elanikke umbes 5000 ning aastal 2030 umbes 4500. Seega lähtuvad järgnevate aastate olulisemad väljakutsed Peipsiääre valla jaoks just iibeprotsessidest ja rahvastiku vanusstruktuuri muutustest. Sellest tulenevalt on üks võtmeteguritest elanikkonna vähenemine ja vananemine ning surve avalikele teenustele. Fookusesse tõstetakse väärtustatud inimene ja suurepärase keskkond. Selle üks teemasid on tähelepanu mitmekultuurilisele kogukonnale, nende lõimumisele ja koostööle. Samuti tuuakse tervise edendamine. Meetmed jagunevad neljaks: avalike teenuste, kogukonna, elukeskkonna ning turismi ja ettevõtluse arendamine. Võimalike makromajanduslike näitajatena, mille põhjal arengut hinnata tuuakse välja elanike arvu muutus, maksumaksjate arvu muutus ja keskmine brutosissetulek elaniku kohta/maksumaksja kohta.

Valgamaa

12. **Valga valla arengukavas 2021-2035**³⁷ esitatakse ülevaade rahvastikust. Tõdetakse vajadust kujundada elanikkonna kahanemise pidurdamise strateegia ning luua valla kõigis paikkondades soodsad tingimused elanike heaoluks ning eeldused valla konkurentsivõime ja jätkusuutlikkuse kasvuks. Visioon, et Valga vald on Eesti Lõunavärav, põiming atraktiivsest elukeskkonnast ja looduslähedasest eluviisist, nutikast Eesti-Läti piiriala koostööst, ettevõtlikkusest, hoolivusest ja eripargeliste kultuuride sidususest – paik positiivseks eneseteostuseks elukaare igas punktis. Valga valla eripäraks on Valga-Valka kaksikliinna staatus ning tihe Eesti ja Läti piiriülene koostöö. Valdcondade lõikes seatakse eesmärgid ja tegevused nende saavutamiseks Keskse kohal on elanikukesksete, usaldusväärsete ja kulutõhusate avalike teenuste osutamine ning arendamine. Vajalikuks peetakse laste ja perede heaolu profiili koostamist. Valla arengutaseme mõõtmiseks pakutakse võimalikud makromajanduslikud näitajad, näit. elanike arv, maksumaksjate arv jne.

13. **Otepää valla arenguvisionis kuni 2040 ja Otepää valla arengukavas 2019-2028**³⁸ püstitatakse visioon, et 2040 aastal 7500 elanikuga jätkusuutlik mainekas vald, mis on kokkuhoidvate ja aktiivsete kogukondadega, oma looduslikku ja ajaloolis-kultuuripärandit hoidev ja arendav, võimalusi pakkuva

³⁵ <https://www.saaremaavald.ee/documents/17113760/21247201/Saaremaa+valla+arengukava+2019-2030+%28oktoober+2020%29.pdf/2486b9ef-e4ee-4c28-8ba6-e841d5110d93>

³⁶ <http://www.peipsivald.ee/documents/18275534/19204963/PV+Arengukava+2018-2030.pdf/e6cec325-2954-43b5-ae0c-72ca9cc7c3db>

³⁷ <https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4311/2202/0045/Lisa1.pdf#>

³⁸ <https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4020/2201/9021/arenguvision.pdf#>

mitmekesise elu-, haridus- ja ettevõtluskeskkonnaga, rahvusvahelise tähtsusega spordi-, sündmuste-, puhke- ja tervisedenduse keskus ning atraktiivne reisisihtkoht. Antakse statistiline ülevaade rahvastikust ja oluliseks sihiks on soov peatada rahvaarvu vähenemine ning pöörata see kontrollitud stabiilsele kasvule. Vald soodustab laste kasvatamist ning pakub tuge vanematele laste kasvatamisel ja tuleviku kindlustamisel, laste õiguste ja turvalisuse tagamisel. Tuuakse välja strateegilised valdkonnad, eesmärgid, tegevused ja meetmed ning võtmenäitajad.

Viljandi maakond

14. **Mulgi valla arengukavas 2019–2025**³⁹ esitatakse arvuliselt rahvastiku põhinäitajad ja valdkondlikud SWOT-analüüsid. Visioon, et Mulgi vald on aastal 2025 aktiivse elanikkonnaga, puhta loodusega, Mulgi kultuuri väärtustav, ettevõtlusele avatud, kaasaegsete avalike teenuste ja taristuga valla elanike heaolu tagav omavalitsus. Püstitatakse valla strateegilise eesmärgid ja tegevused valdkondade lõikes. Keskendutakse avalike teenuste ja elukeskkonna arendamisele. Näiteks eesmärgistatakse Mulgi kultuuripärandi hoidmist ja väärtustamist ning kogukondade arengut.

Võru maakond

15. **Rõuge valla hetkeolukorra ülevaade ja arengukava aastateks 2019-2035+**⁴⁰ määratleb Rõuge valla visioonina, et vald on roheline, hooliv ja arenev, kus kõigil on hea olla, siin elavad õnnelikud, ütehoidvad ja kodukohta väärtustavad inimesed. Esitatakse lühike statistiline ülevaade rahvastikust. Eesmärk, et elanike arv vallas on stabiilne. Selle saavutamiseks peetakse vajalikuks hoida, väärtustada ning esile tuua Rõuge valda kui mitmekesist, aktiivset, inimesekeskset ning turvalist elukeskkonda pakkuvat piirkonda ning tunnustada ja märgata vallas elavaid inimesi. Eesmärgid seatakse valdkondade põhiselt koos nende saavutamiseks vajalike tegevuste sõnastamisega.

Kokkuvõttena KOV arengukavade põhjal rahvastiku valdkonna kohta saame tõdeda järgmist:

- KOV arengukavad lähtuvad peamiselt modernsetest väärtustest (suurem elanike arv, heaolu), mida täiendatakse üldinimlike väärtuste rõhutamisega nagu inimkeskus, õnnelikkus, kogukondlikkus ja ühte hoidmine. Arengut suunavad väärtused on kasv ja paremad avalikud teenused. Üldjuhul lähtutakse jätkusuutliku arengu põhimõttest, mille all mõistetakse sihipärase arendustegevusega toetada inimeste elukvaliteedi kasvu läbi tasakaalustatud sotsiaal-, majandus-, keskkonna- ja kultuurivaldkonna arengu.
- Rahvastiku teema arengukavades on üldjuhul käsitletud, seda ennekõike läbi rahvastiku olukorra kirjelduse. KOV arengukavad sisaldavad linna või valla rahvastiku statistilise iseloomustuse. Selle maht ja analüüsi sügavus on arengukavati väga erinev. Suuresti on tegemist olukorra kirjeldamisega, kuid on ka arengukavasid, mille puhul analüüs on sügavam ja väljendatakse soovi rahvastiku olukorda muuta.
- Rahvastikuga seonduv tõstatub kohaliku omavalitsuse visiooni seadmisel, kus teemadeks soov kasvatada elanike arvu, tagada elanike arvu stabiliseerumine või peatada kahanemine. Samas on omavalitsusüksusi, kus rohkem pööratakse tähelepanu elukeskkonna muutmisele selliselt, et tagada elanikele võimalikult parim elukeskkond ja seeläbi elanikele võimalused elujõuks.
- Eraldi rahvastikupoliitika peatükki arengukavades ei ole. Küll on leitavad poliitikameetmed (näiteks tagasi- ja sisserände soodustamine, lasteaia ja koolikohtade tagamine soovijatele, sünnitoetuste rakendamine), mille läbi rahvastiku olukorda soovitakse muuta. Tegemist ei ole

³⁹ https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4040/1201/9001/MulgiVVK_m61_Lisa1.pdf#

⁴⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/429102019013>

rahvastikupoliitika tervikliku käsitlusega, vaid pigem fragmentaarsete ettepanekutega, mille abil nähakse võimalust soovitud rahvastikuprotsesse mõjutada. Olukorda rahvastikus kriisina ei käsitleta.

- KOV tasandi rahvastikupoliitika väljendub ennekõike avalike teenuste osutamises ja investeerimiskavades elukeskkonda ning seeläbi elanike heaolu tagamisse, kuid neil puudub nähtav seos mõjust elanikule. Pole võimalik selgitada üksiktegevuste mõju, samuti pole võimalik tuvastada eri valdkondades tehtavate otsuste/tegevuste horisontaalset kooskõla ning nende koosmõju rahvastikupoliitika tulemuslikkusele.
- KOV poolt püstitatud arengulised eesmärgid lähtuvad nende enesekorralduse õigustest. See ei tähenda, et nende püstitamisel ei peaks looma selgeid ja mõõdetavaid seoseid riiklikes valdkondlikes strateegiates tooduga, mis annab võimaluse kujundada riikliku ja kohalike omavalitsuste poliitikate sisulise seostatuse ja elluviimise mitmetasandilise valitsemise partnerluses. Kuna rahvastikupoliitikas seni keskne riiklik dokument puudub, siis võiks keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste koosloomet alustada Eesti 2035 elluviimise sisuga täitmisest.
- KOV arengukavades püstitatud eesmärgid on vähe seotud kohalike arengueelduste ja võimekusega ning tihti poliitiliselt üledimensioneeritud kasvule. Arengukavad on haldusreformi eelse ajaga võrreldes muutunud pigem loosunglikumaks ja visualiseeritumaks, nendes on vähenenud nähtav analüütiline osa ja sellelt tulenev läbipaistvus otsuste tegemise teadmispõhisusest ja valikute kaalutlemisest.
- Arengukavade põhjal ei ole võimalik tuvastada otsest seost riikliku rahvastikupoliitikaga (nagu ka teiste riiklike poliitikatega) – arengukavades puuduvad sellekohased viited, mõõdikud on fragmentaarsed ja mittekattuvad riiklike näitajatega, konkreetseid tegevusi mõõtvad kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed mõõdikud on väga eri tüüpi: tulemusmõõdikud, protsessimõõdikud, väljundmõõdikud. Ka on tegevused väga erisuunalised, mistõttu pole võimalik tuvastada mõõdikute ja tegevuste vahelist mõju. Riiklikul ja KOV tasandil teostatava rahvastikupoliitika vahelisi seoseid on võimalik luua kavandatud tegevuste läbi, kuid ilma nende tulemuslikkuse ja mõju mõõtmiseta.
- KOV arengukavadele lisaks koostatakse valdkondlikke arengukavasid, näiteks hariduse ja noorsootöö arengukava, sotsiaalhoolekande arengukava jms; hoogustunud on tervise- ja heaoluprofiilide koostamine (kasutusel aastast 2009)⁴¹, mille abil antakse sisendid paikkondlikesse tegevustesse, sh ennetustegevusse; profiil koondab kohalike omavalitsuste tasemel statistikat kuid nende läbitöötamisest üldjuhul järeldused puuduvad ja seosed konkreetsete poliitikameetmega jäävad tagasihoidlikuks.
- Arengukavadest ei selgu KOV-de institutsionaalne valmisolek muutuste elluviimiseks, eriti võimekus ulatuslikku sekkumist vajavates olukordades. Näiteks rahvastiku arvu kahanemise peatamiseks jms. Pigem nähakse elanike arvust sõltuvalt üksikisiku tulumaksu laekumist KOV eelarvesse kui laiemalt võimalust mõjutada demograafilist olukorda omavalitsusüksuses.⁴²

Kohalike omavalitsuste tööd abistavateks instrumentideks arengukavade koostamisel on Rahandusministeerium eri valdkondade teenustasemetega seiret võimaldav portaal minuomavalitsus⁴³.

⁴¹ 2016. aastal töötati Sotsiaalkindlustusameti poolt välja laste ja perede profiil. 2020. aastal alanud pilootprojektiga püütakse tekitada andmeanalüüsi seosed lahendustega, pakkudes selleks ka heaoluprofiili e-platvormi (piloot lõpeb aprilliks 2021).

⁴² Mobiilne eluviis, avalike teenuste tarbimine ja elukoohaandmed riiklikes registrites. RITA-MOB leping TRU19131A. II vahearuanne. OÜ Geomedia, 2020.

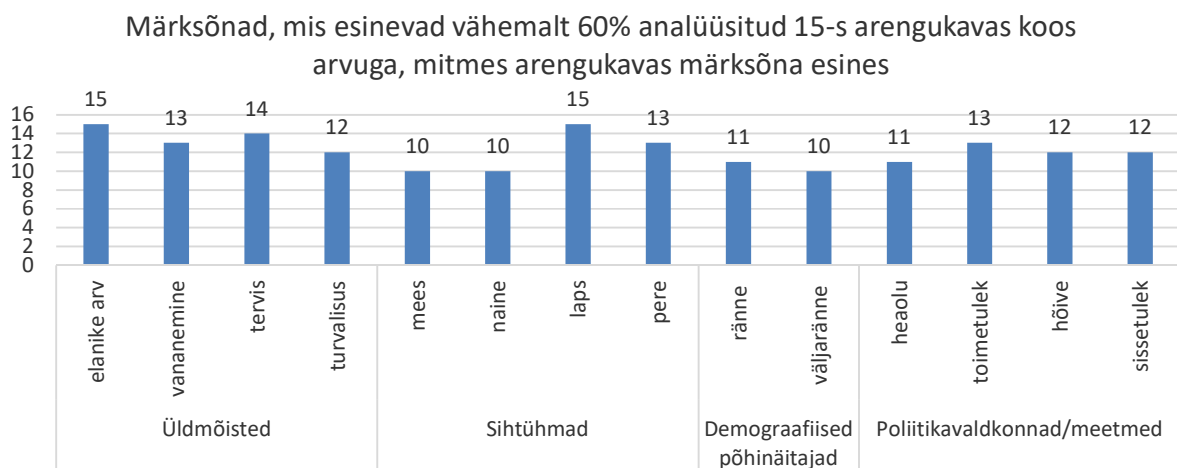
⁴³ <https://minuomavalitsus.fin.ee/>

Samuti Statistikaameti juhtimislauad⁴⁴. Analoogseid andmebaase on teisigi, näiteks Tervise Arengu instituudi poolt koostatud kohaliku omavalitsuse tervise- ja heoluprofiili indikaatorite materjalid⁴⁵. KOV arengukavades nende töövahendite kasutamisele viiteid ei olnud. Põhjused võivad olla väga erinevaid, alates sellest, et neid võimalusi ei teadvustata, ei osata juhtimislauade andmeid kasutada, teave on aegunud jms. Samas tuleb mõista, et juhtimislauad ei asenda arengukavasid.

2.2.2. Märksõnapõhine kohalike omavalitsuste arengukavade analüüs

Analüüsi tarvis valitud märksõnade kasutamise sageduse selgitamiseks viidi iga valitud kohaliku omavalitsuse arengukava osas läbi sõnakasutuse arvu analüüs. Kokku analüüsiti 30 sõna ja 7 sõnapaari, mis iseloomustavad rahvastiku teemat.

Jooniselt 42 näeme, et üldmõistena on arengukavades enim kasutusel elanike arv, tervis, vananemine ja turvalisus. Sõna rahvastikupoliitika ei mainita üheski arengukavas. Sihtrühmadena tuuakse enim välja laps ja pere, samuti mees ja naine. Demograafilistest põhinäitajatest saab enim tähelepanu ränne ja väljaränne. Poliitikavaldkondadest ja –meetmetest on enim kasutusel sõnad toimetulek, sissetulek, hõive ja heolu.

Joonis 42. Märksõnad, mis esinevad vähemasti 60 protsendis kohalike omavalitsuste arengukavades

Analüüsitud sõnade kasutamise sagedust KOV arengukavade lõikes iseloomustab tabel 9. Kollasega on tabelis märgitud sõnad, mis on kasutusel vähemalt 60% vaadeldud KOV arengukavades.

⁴⁴ <https://juhtimislauad.stat.ee/>

⁴⁵ <https://www.terviseinfo.ee/et/tervise-edendamine/tervise-edendamine-paikkonnas/tervise-ja-heoluprofiil/abimaterjalid-tervise-ja-heoluprofiili-koostamiseks>

Tabel 9. Arengukavades kasutatud sõnade ja sõnapaaride kasutamise sagedus (Kollasega on esile on tõstetud need märksõnad, mis esinesid vähemalt 60% arengukavades)

	Näitajad	Kadrina vald	Lääne-Harju vald	Mulgi vald	Narva linn	Otepää vald	Peipsi-ääre vald	Põltsamaa vald	Pärnu linn	Rõuge vald	Räpina vald	Saaremaa vald	Tori vald	Valga vald	Viimsi vald	Vormsi vald	Mitmes kavas sõna esineb
Üldmõisted	Rahvastiku-poliitika																0
	Rahvaarv			7	2	2	6		2	4	2			3	2		9
	Elanike arv	3	1	1	25	12	4	5	2	4	7	16	4	3	15	13	15
	Kodakondsus				7												1
	Rahvastiku kestlikkus																0
	Rahvastiku jätkusuutlikkus								1								1
	Vananemine			1	1	2	2	1	1	1	4	7	2	1	1		12
	Tervena elatud aastad											1					1
	Tervis	6	5		10	8	2	2	3	4	3	20	11	4	10	2	14
	Vaimne tervis							1				2	3	2	1		5
	Turvalisus	7	3	11		5			6	3	5	6	6	2	2	4	12
Siht-rühmad	Eestlane																0
	Mees			2	7	1	1	1	3	2		6			1		9
	Naine	1		2	20	1	3	1	3	3		5			1		10
	Laps	9	4	2	17	2	3	1	1	30	3	10	10	4	10	1	15
	Eakad					1		1		1	1	1	2		1		7
	Pere	7	1		4	5		4	1	6	6	10	1	4	6	1	13
	Noor pere				1	1	1	1	1						1	2	7
Demo-graafilised põhi-näitajad	Loomulik iive	1		1	2		1		1	3			1				7
	Sündimus				1		3		2		3	1					5
	Suremus																0
	Ränne	1		1	1		1	1	2	4	1	3	1		1		11
	Väljaränne	1		4	1	1	1	1	4		1	1				1	10

	Sisseränne	1		1				1	4					1	1	2	7
	Tagasiänne													1			1
	Tööränne																0
Poliitika vald- konnad / meet- med	Lastehoid				1					1	3		1		1	1	6
	Sünnitoetus	1			1					2	1	1					5
	Perekesksus																0
	Peresuhted											1					1
	Vanemlus			2					1			2			2		4
	Lõimumine						4										1
	Heaolu			2	1	2			2	1	2	10	2	2	8		10
	Vaesus					2						1					2
	Toimetulek	2	2	3	2	5		1	2	14	1	10	1	6	6		13
	Hõive	3		1	14	1		1	7		1	7	5	3	3	1	12
	Töötus				4	1		1	2		1			1			6
	Töökohad		1			1						1	1		2		5
Sissetulek	4		2		3	1	1	3	3	7	1	1	1	1		12	

Sõna elanike arv kasutatakse arengukavades kokku 115 korral, järgnevad laps (107), tervis (90), turvalisus (60), pere (56) ja toimetulek (55). Teiste sõnade puhul jääb kasutussagedus alla 50 korra. Sõnu rahvastikupoliitika, rahvastiku kestlikkus, eestlane, suremus, lastehoid, perekesksus, tööränne ei kasutata kordagi. Samas on ka konkreetsete arengukavade sees sõnakasutuses mõistagi erinevused. Nii kasutatakse Narva linna arengukavas sõna elanike arv 25 korral. Ainukesena kasutatakse Narva linna arengukavas sõna kodakondsus (7 korral). Sõnapaari rahvastiku jätkusuutlikkus kasutatakse vaid korra Pärnu linna arengukavas, tagasiränne Valga valla arengukavas, tervena elatud aastad ja peresuhted Saaremaa valla arengukavas. Sõna lõimumine on kasutusel ainult Peipsiääre valla arengukavas, seda neljal korral.

KOV arengukavade märksõnade analüüs rahvastikupoliitika vaates näitas järgmist.

- Arengukavades kasutatavate rahvastikupoliitika valdkonda kuuluvate sõnade kasutus on väga kitsas, mis viitab valdkonna vähestele tähelepanule arengukavades. Üldmõistena on arengukavades enim kasutuses elanike arv, tervis, vananemine ja turvalisus. Demograafilistest põhinäitajatest saavad suuremat tähelepanu sõnad ränne ja väljaränne. Sihtrühmadena tuuakse enim välja laps ja pere, samuti mees ja naine. Poliitikaaldkondadest ja –meetmetest on enim kasutusel sõnad toimetulek, sissetulek, hõive ja heolu.
- Rahvastikupoliitikat või rahvastiku kestlikkust ei mainita otseselt üheski arengukavas. Nende sõnade kasutamine eeldab rahvastikupoliitika teadlikku kujundamist. Eelnevast võib väita, et rahvastiku valdkonnas on pikaajaline sihiseade KOVides vaeslapse osas. Rahvastikupoliitika on fragmentaarne ja põhineb pigem eraldiseisvatel tegevustel, mitte need ei moodustu tervikpildist lähtuvalt.

2.2.3. Ettepanekud rahvastikuteema käsitluse arendamiseks kohalike omavalitsuste arengukavades

KOV-d otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi iseseisvalt. Kohaliku elu küsimused on need, mis võrsuvad kohalikust kogukonnast ja puudutavad seda ega ole vormilise kriteeriumi kohaselt haaratud või põhiseadusega antud mõne riigiorgani kompetentsi.⁴⁶ KOV arengukavade analüüsist jääb ülesse küsimus, et kuidas suurendada nende väärtust nii kohaliku kui riikliku rahvastikupoliitika kujundamisel ning rahvastikupoliitiliste tegevuste elluviimisel KOV ja keskvalitsuse koostöös.

- Moodustada Eesti Linnade ja Valdade Liidu, asjakohaste ministriumite, Statistikaameti ja teiste huvitatud institutsioonide esindajatest töörühm. Selle ülesandeks võiks olla kokkulepe:
 - rahvastiku valdkonna käsitluse miinimumtasemes kohalike omavalitsuste arengukavades ja seostes riikliku strateegiaga Eesti 2035;
 - rahvastiku arengu seire mõõdikute. süsteemis, mille alusel KOV-ide ja riigi panustamise tulemuslikkust rahvastiku arengu suunamisse mõõta;
 - rahvastikuprgnooside koostamise lähteülesandes Statistikaametile riiklikul, maakondlikul ja kohaliku omavalitsuse tasandil.

⁴⁶ Riigikohtu otsus 16.03.2010 nr 3-4-1-8-09 punkt 53. <https://www.riigikohus.ee/lahendid?asjaNr=3-4-1-8-09>

2.3. Rahvastiku kajastamine maakondlikes arengustrateegiates

2.3.1. Rahvastikupoliitika kajastamine maakondlikes arengustrateegiates

Maakondlikel arengustrateegiatel on oluline roll riigi tulevikupoliitikate kujundamisel. Käesoleval ajal on alustatud nende uuendamisega, mis ideaalis lõpeb 2022. aasta kevadel⁴⁷. On tekkinud võimalus strateegiatesse enam integreerida rahvastikupoliitikat ja kujundada nende elluviimiseks toetavad meetmed. Järgnevalt analüüsime kehtivaid rahvastikupoliitika käsitlusi kõigis 15 maakonna arengustrateegias.

Harju maakonna arengustrateegias 2035+⁴⁸ on eraldi rahvastiku arengu analüüsi osa, mille kokkuvõttes tõdetakse, et ülejäänud Eestiga võrreldes on Harju maakonnal tervikuna selgelt parem positsioon arenguperspektiivi osas. Samas on maakonnasisesed erisused rahvastikus suured, mis tähendab kohalike omavalitsuste jaoks piirkonniti keerulisi valikuid avalike teenuste korraldamisel ja investeeringute juhtimisel. Pikemas perspektiivis on oht, et sisserände peatumisel võib elanikkond lisaks vananemisele ka vähenema hakata, seda eelkõige Tallinna arvelt. Väljakutseks on kohanemine rahvastiku muudatustega, sh vananemisega, ja avalike teenuste korraldamine sellest lähtuvalt.

Strateegia rakendamine toimub läbi kolme tegevussuuna: tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ja tasakaalustatud ruumimuster. Strateegia elluviimise aluseks on neli läbivat printsiipi – hoolivus, tasakaal, piirideta koostöö ja uuenduslikkus. Tegus rahvas tegevussuuna fookuses on õnnelikud, terved, haritud, ettevõtlikud, muudatustele ja uutele teadmistele avatud inimesed ning kodukanti väärtustav aktiivne kogukond. Keskendutakse, et inimesele oleks loodud võimalused eneseteostuseks, tema isiklik areng oleks kasulik maakonnale ja kogukonnale, kus ta elab, õpib või töötab. Tähelepanu tuleb võrdselt pöörata kõikidele vanusegruppidele. Rõhutatakse, et maakonna kestlikkuse tagab tegus rahvas – see tähendab terve, haritud, ettevõtlik, õpivõimeline ja tööturu muutustega kohanduv. Erilist rõhku tuleb panna noorte ettevõtlusteadlikkuse kasvatamisele, sest noored on meie tulevik. Rahvastikuarengu indikaatoriks on tervena elatud aastad (esitatakse olamasolev ja soovitud tase).

Hiiumaa valla arengukavas 2035+⁴⁹ rahvastiku osas tõdetakse, et elanike arv on vähenenud ja püsielanike arv kasvab aeglaselt. Eakate osatähtsus on suur ning loomulik iive ja laste (0–14a) madalaim Eesti keskmisest. Kitsaskohaks on ebaühtlane elanikkonna paiknemine saarel. Inimarengu valdkonnas seatakse visioon, et Hiiumaal on ettevõtlik rahvas ja sidus, ühtne ja avatud kogukond. Parimad arenguvõimalused on tagatud igale lapsele ja täiskasvanule. Hiiumaa elanik on terve ja toimetulev, eneseteostuse võimalustega, kelle igakülgne heaolu ja turvalisus on tagatud vajaduspõhise ja kliendikeskse sotsiaalhoolekandega võimalikult kodu lähedal. Hiiumaal on tagatud stabiilne ja kvaliteetne esma-, eri- ja üldarstiabi kättesaadavus, sh sünnitusabi teenus. Hiiumaa on atraktiivne ja mitmekesiste võimalustega aja veetmise koht hiidlastele ning saare külalistele. Tuleviku kujundamisel järgitakse järgmisi väärtusi: 1) hiidlaseks olemine – väärtustame kohalikku inimest ja pärandit, hoiame au sees hiiu keelt ja kultuuri ning kanname uhkusega hiidlase identiteeti; 2) innovatsioon; 3) hoolivus; 4) keskkonnahoid ja 5) avatus maailmale.

⁴⁷ Maakonna arengustrateegia uuendamise juhend 2021.

<https://www.rahandusministeerium.ee/et/regionaalareng-ja-poliitika>

⁴⁸ https://www.hol.ee/docs/file/harju%20strat%20210x297mm%2022_05_2019.pdf

⁴⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/407112018031>. Tulenevalt sellest, et Hiiu maakond ja Hiiumaa vald kattuvad territoriaalselt haldus- ja asustusüksusena, koostati Hiiu maakonna arengustrateegia, Hiiumaa valla arengukava ja eelarvestrateegia ühtse arengudokumendina.

Hiiumaa valla eesmärgiks on saare elanike arvu kasv läbi kvaliteetsete avalike teenuste ja soodsa ettevõtluskeskkonna. Veel tuuakse välja, et Hiiumaa elanik on terve, ettevõtlik, haritud ja muutustele avatud, väärtustab oma kodukanti ning panustab Hiiumaa arengusse ning Hiiumaal on hea, turvaline ning väärikas elada läbi terve elukaare. Aastaks 2022 nähakse, et Hiiumaal on vähemalt 10 000 registreeritud elanikku, laste (0–14a) osatähtsus elanikkonnast on kasvav ja 10% suvehiiudlastest on saanud püsielanikud.

Ida-Viru maakonna arengustrateegias 2019–2030⁵⁰ iseloomustatakse rahvastikuprotsesse ja tõdetakse, et võrdluses teiste maakondadega on rahvaarvu langus Ida-Virumaal olnud suurim, mis toob kaasa tööealise elanikkonna vähenemise ning ülalpeetavate suhtarvu kasvu. Ida-Viru maakond on taanduva rahvastikuga piirkond, kus elanike arv, tulenevalt negatiivsest loomulikust iibest ning negatiivsest rändesaldost, jätkuvalt väheneb. Märgitakse, et maakonna rahvastikuprotsessidest tulenevad eesmärgipüstited on valdkonnaülesed. Soovitakse leida tegevussuunad, mis looksid noortele inimestele piisavalt atraktiivseid töökohti, samal ajal tagades elukeskkonna kvaliteedi, mis suudab konkureerida Eestis ja väljaspool. Teisalt tuleb arvestada eakate kasvava hulgaga ning vajadusega pakkuda neile nii paindlikke tööturul osalemise võimalusi kui ka vajalikke tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid. Valdkondlikud eesmärgid käesolevas arengukavas toetavad kõik suuremal või väiksemal määral maakonna rahvastikuprotsessides vajalikke positiivseid muutusi, olles suunatud maakonna füüsilise, vaimse ja majandusliku elukeskkonna parandamisele. Sotsiaalvaldkonna eesmärkide all tuuakse demograafiliste näitajatena tervena elatud aastad (sünnihetkel) ja oodatav eluiga sünnihetkel. Elukeskkonna ja taristu eesmärkide all lisaks rändesaldo. Näitajatel on baasväärtus ja oodatav siht 2030.

Jõgevamaa arengustrateegia 2035⁵¹ rahvastiku osas tõdetakse, et Jõgevamaa on kahaneva ja vananeva rahvastikuga. Rahvastikuarengu üldistest trendidest ning maakonna territoriaalsest asendist tulenevalt peetakse otstarbekaks lähtuda arendustegevuses nutika kahanemise kontseptsioonist, kus põhiorhk on olemasolevate ressursside jätkusuutlikul ja säästlikul kasutamisel, inimeste ja organisatsioonide kvaliteetiv arengul. Samaaegselt nähakse vajadust tagada ka valmisolek Eestis toimuva rändepöörde võimalusteks, et kaasata välisriikidest tagasi tulevaid inimesi maakonna arengu hüvanguks. Ühest strateegilisest prioriteedist nelja hulgas on elanike sotsiaalne aktiivsus ja kaasatus.

Järvamaa arengustrateegias 2019-2035⁵² tuuakse välja, et rahvastikus toimub vähenemine ja vananemine. Täpsem ülevaade rahvastiku arengust esitatakse strateegia lisas. Visioon - Järvamaa on ärksate Eestimaalaste elu – ja kohtumispaik, kus katsetatakse ja luuakse uusi koostööformaate ja näidatakse selles osas teed tervele Eestile.

Tõdetakse, et rahvastikupoliitika, sisseränne, ühiskonna sidusus – need on teemad mille terviklikuks käsitlemiseks maakonna tasandil napib aega, energiat ja ka oskusi/teadmisi. Strateegias teatakse ettepanek avada sellel teemal arutelu ja dialoog kohalike omavalitsuste ja riigi/valitsuse vahel, et luua konkreetne plaan ja meetmed rahvastikukriisiga tegelemiseks. Oluliseks peetakse läbimõeldud plaani, kuidas võõrkeelsele tööjõule paremaid elamis- ja töötingimusi luua ning kuidas soodustada nende Järvamaale elama asumist. Maakonda uute elanike saamiseks tuuakse välja a) inimeste väärtustamine ning arengu- ja õppimisvõimaluste loomine; b) kogukondlike sidemete ja suhete arendamine, sh kogukonnakeskused, mis aitaksid uutel inimestel kiiremini kohaneda; c) elamistingimuste parendamine ja võimalus oma kodu luua.

⁵⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/421122018072>

⁵¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/402032019004>

⁵² <https://www.riigiteataja.ee/akt/4020/3201/9006/JarvamaaAstr.pdf>

Lääne maakonna arengustrateegias 2035+⁵³ osundatakse, et Läänemaa on stabiilse rahvaarvuga maakond (hilisem tekst seda ei kinnita). Tugev kohalik identiteet – valdav osa Läänemaal elavatest inimestest tunneb end läänlasena ja panustab sellesse. Noored ja pered teevad elukohavaliku Läänemaa kasuks suurepärase elukeskkonna tõttu. Aastaks 2035 on Läänemaa taastatud ajaloolistes piirides ning toimib ühe omavalitsusüksusena. Rahvastiku arengust on lühike ülevaade esitatud elukeskkonna peatükis. Peatükis 7 tõdetakse, et rahvastikunäitajaid iseloomustab kahanemise trend – suhteliselt suur eakate osakaal, pikaajaliselt negatiivne loomulik iive, nooremaealiste väljaränne suurematesse linnaregioonidesse ja nendest asjaoludest tulenev elanike arvu jätkuv kahanemine.

Eesmärgiks seatakse, et maakonna elanike arvu muutus on positiivsem võrreldes Eesti keskmisega. Mõõdikuteks on asustustiheduse kasv (in/km²), elanike arvu muutus võrreldes eelmise aastaga on positiivne; sündide arv on surmade arvust suurem; positiivne rändesaldo, noorte (16-25) osakaal elanikkonnast kasvab. Mõõdikute väärtused on vaid reaajas, tulevikuväärtusi ei püstitata, vaid piirdatakse suuna määratlusega.

Lääne-Viru maakonna arengustrateegias 2030+⁵⁴ märgitakse, et Statistikaameti prognoosi kohaselt elanike arv maakonnas väheneb. Nõrkusena tuuakse välja rahvastiku vähenemine, vananemine ja väljaränne. Strateegilise eesmärgiks seatakse elanike tervena ja kaua elatud eluaastad. Mõõdikuks on elanike arv, tervena elatud aastad ja kõrgharidusega inimeste osakaal. Mõõdikutele sihtväärtust ei seata.

Arengustrateegias Pärnumaa 2035+⁵⁵ esitatakse ülevaade rahvastikuarengust. Nõrkusena tuuakse välja rahvastiku arvu vähenemine ja elanikkonna vananemine. Rahvastikuarengus on suurim vahe praeguse olukorra ja soovitu vahel elanikkonna arvus – senine rahvaarvu vähenemine peab asenduma (peale rändesaldo muutumist positiivseks) esialgu vähemalt selle stabiliseerumisega. Visioonis tuuakse esile, et Pärnumaa edu põhineb haritud, ettevõtlikel, tervist ja elukvaliteeti väärtustavatel elanikel. Pärnu maakond on kõrge elukvaliteediga parim paik eneseteostuseks - elamiseks, õppimiseks, töötamiseks, laste kasvatamiseks ja puhkamiseks. Visiooni toetavad väärtused: avatus, hoolivus, järjekindlus, kogukondlik eluviis, koostöö, osalus, roheline mõtteviis ja vabatahtlik tegevus.

Arengustrateegias on neli läbimurdesuunda, millest üks keskne on inimvara ja kogukonna elukorraldus – sidus maakond. Märksõnadeks on ohutu ja turvaline elukeskkond, aktiivne kodanikuühiskond, kolledži arenguhüpe, kvaliteetne kutse- ja gümnaasiumiharidus, korrastatud koolivõrk, tugevad omavalitsused, maakonna identiteedi hoidmine ja koostöö, Pärnu Haigla konkurentsivõime, mitmekülgne kultuurielu, maakonna kultuuripärand ja selle säilimine.

Eraldi on strateegias toodud rahvastikuarengu eesmärk - maakonna elanike arvu stabiliseerumine, praegusest kõrgem sündivus ja positiivne rändesaldo. Selle raames on seatud indikaatorid koos sihtväärtustega (olemasolev seis ja soovitu 2035). Indikaatoriteks on rändesaldo, meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil ehk keskmine eluiga, meeste ja naiste tervena elada jäänud aastad sünnimomendil. Rahvastikuarengu tagamist nähakse eri valdkondade arengulite tegevuste läbi. Näiteks sotsiaal- ja inimarengu eesmärgiks on kvaliteetne haridus koos paindlike ja mitmekülgsete õpivõimalustega, mitmekülgne kultuurielu, elanike sotsiaalne turvalisus, tugev ja hoitud identiteet ning

⁵³ https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4010/2201/9002/HaapsaluLVK_m33_lisa.pdf

⁵⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/427042019024>

⁵⁵ <https://pol.parnumaa.ee/content/editor/files/P%C3%A4rnumaa%20arengustrateegia%2001.01.2019.pdf>

kultuuripärand, avaliku võimu demokraatlikkus ja tõhusus, kodanike ärksus ja noorte tegusus ning maakonna avatus ja atraktiivsus.

Põlvamaa arengustrateegias 2035+⁵⁶ rahvastiku valdkonnas tuuakse välja elanike arvu vähenemine ja selle negatiivse trendi jätkumine, elanike puudulik tervisekäitumine ja kehvad tervisenäitajad ning madal tööjõupotentsiaal. Oluline mahajäämus esineb Põlvamaa elanike tervena elatud aastates, mis on 10 aasta võrra madalam kui Eestis keskmiselt. Inimarengu valdkonnas seatakse eesmärk, et Põlvamaa on stabiilse, aktiivse ja terve rahvastikuga maakond. Mõõdikutena tuuakse välja rahvaarv, rändesaldo, tervena elatud aastad, aga ka sellised sotsiaalsed näitajad nagu noorte huvitegevuses osalemise määr, elukestvas õppes osalemise määr, täiskasvanute kultuurielus osalemise määr, spordiharrastajate osakaal elanikkonnas, vabaühenduste liikmeks olevate elanike osakaal. Tegevussuundi on viis: 1) haritud ja teadlike elanike maakond. 2) pärandit hoidev ja uusi väärtusi loov maakond. 3) positiivselt aktiivsete ja teotaheliste noorte maakond. 4) tervete, hoitud ja õnnelike elanike maakond. 5) tegusate ja võimekate kogukondade maakond.

Raplamaa arengustrateegias 2035+⁵⁷ eesmärgistatakse 35 000 õnnelikku ja kodukohta hindavat elanikku. Eesmärk on, et sünde oleks pisut enam kui surmasid ja et maakonda saabuks pisut rohkem kui siit lahkuks – siht on 100 inimesega aastas plussi jääda. Tallinna lähine asend võimaldaks seda. Rõhutatakse turvalise ja kvaliteetse elukeskkonna vajadust. On oluline, et Raplamaa inimesed jääksid rahule oma eluga rahul ja oleksid õnnelikud.

Peatükis "Rahvastik ja asustus" tõdetakse, et Raplamaa on Eestis üks aeglasemalt kahanevaid maakondi. Positiivsena tuuakse välja, et rahvastik Raplamaal on Eestis üks nooremaid, toimub lastega perede suhteliselt suur sisseränne, keskmine oodatav eluiga on suhteliselt pikk ja Raplamaa on suhteliselt ühtlaselt asustatud. Väljakutseteks on rahvaarvu vähenemise, rahvastiku vananemise, noorte väljarände peatamine ja piirkondliku ebaühtluse peatamine. Visioon - Raplamaa on kasvava rahvastikuga piirkond pealinna lähistel, kus sünnib palju lapsi ja kuhu soovitakse elama asuda. Raplamaa 35 000 elanikku on õnnelikud ja hindavad kõrgelt oma kodukohta.

Eesmärgiks pikemas perspektiivis on olukord, kus maakonnas oleks positiivne nii loomulik iive (sünnib rohkem inimesi kui sureb) kui ka mehhaaniline iive ehk ränne (maakonda saabub rohkem inimesi kui siit lahku). Mõõdikuteks on rändesaldo, siserände saldo, meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil, mille juures tuuakse välja nii näitaja reaalne väärtus kui soovitud sihtväärtus 2030/2031.

Saare maakonna arengustrateegias 2019-2030⁵⁸ tuuakse välja, et maakonna eripäraks on kõigi kolme omavalitsuse puhul saareline eripära, mis mõjutab ka rahvastiku arengu jätkusuutlikkust. Maakonna ühe konkurentsieelisena tuuakse välja looduslik ja puhas elukeskkond, säilinud traditsioonid ja looduslähedus, turvaline elukeskkond ja tugev kogukond. Rahvastiku dünaamika viitab maakonna servaalade ääremaastumisele ning Kuressaare lähiümbruses Kaarma piirkonnas toimuvale ees- ja valglinnastumisele. Kahaneva ja vananeva elanikkonna tingimustes keskendutakse olemasolevate ja traditsiooniliste väärtuste säilitamisele ja parandamisele, eelistades nutikaid lahendusi ja kvaliteeti kvantiteedile. Seda nii asustuse ja majanduse suunamisel kui tehniliste võrgustike arendamisel.

⁵⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/422122018038&leia%20Kehtiv>

⁵⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/4221/2201/8044/Raplamaa%20arengustrateegia.pdf>

⁵⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/4050/1201/9080/Arengustrat.pdf#>

Püstitatakse visioon, et Saare maakond on atraktiivne nii töö- kui elukohana võrreldes nii Eesti kui ka välisriikidega. Konkurentsivõimeline keskmine palk ja haridus, mitmekesise töö pakkumine ja kõrge kvalifikatsiooniga töökohad on olulisel määral tasakaalustanud rände ja loonud aluse maakonna demograafilise olukorra ja jätkusuutlikkuse paranemiseks. Strateegiline eesmärgina määratletakse, et Saare maakond on parim elukeskkond Eestis koos majandusarengut toetava ettevõtluskeskkonnaga. Mõõdikuna näiteks tööealise elanikkonna osakaal (15-64 eluaastat), mille puhul tuuakse nii algtaase kui soovitud sihttaase aastal 2030.

Tartumaa arengustrateegias 2040⁵⁹ keskendub viiele põhivaldkonnale: 1) haridus ja elukestev õpe, 2) ettevõtlus, 3) taristu, 4) tervis ja heaolu, 5) kultuur ja turism. Tuuakse esile, et keskne koht Tartumaa strateegias on inimesel. Elanike arv ja selle muutumine on olulisim arengunäitaja. Varasema Lääne-Euroopa kogemuse ja värskete uuringute tulemuste põhjal eeldatakse, et arvestatav osa hargmaistest pendelrändajatest naaseb koju. Soovitakse aidata kaasa eestlaste tagasirändele. Tartumaa elanike arv sõltub tulevikus üha rohkem välisrändest: nii Eesti elanike naasmisest kui ka immigratsioonist. Eriti kriitilise tähtsusega on ettevõtetele talentide hankimine ja kasvatamine. Prognoositakse, et Tartumaa suureks väljakutseks saab 2040. aastaks elanikkonna vananemine, mis ahendab tööturгу ja suurendab tervise- ja sotsiaalkulutusi. Üldise tervisekulutuste kasvu taustal on oluline ennetus.

Arengu üldnäitajate seas on mõõdikuteks rahvastikus maakonna elanike arv ja vanusstruktuur. Veel tuuakse välja meeste ja naiste keskmine eluiga ning meeste ja naiste keskmised tervelt elatud aastad. Sihtväärtsusi nimetatud mõõdikutele ei ole seatud.

Valga maakonna arengustrateegias 2035+⁶⁰ esitatakse, et elanike arv Valgamaal jätkab kahanemist suhteliselt kiirenevas tempos, millega kaasneb ka elanike vananemine. Võtmeprobleemiks on ääremaastumine, rahvastiku vähenemine (kohati asustuse väljalangemine) ja noorte väljaränne. Visioonina püstitatakse, et Valgamaa on kuldaväärt elukoht eneseteostuseks elukaare igas punktis. Valgamaa on Eesti Lõunavärv, sportlik ja tervisedenduslik ning atraktiivne koostööpiirkond, mida iseloomustavad ettevõtlikkus, uuenduslikkus, hoolivus ja eripalgeliste kultuuride põimumine.

Viljandi maakonna arengustrateegias 2035+⁶¹ konstateeritakse, et Viljandimaa peamiseks väärtuseks on inimene. Soovitakse, et Viljandimaa inimene oleks õnnelik oma elukaare igas etapis ja et inimeste elukaar pikeneks, sh tervena elatud aastad. Tõdetakse, et rahvastik Viljandimaal on vähenenud, negatiivsed on nii loomulik kui rändeiive. Tegemist on muutusega, millel on maakonna elule väga selged tagajärjed. Viljandimaa rahvastiku areng ning selle prognoos on tekitanud olukorra, kus peamiseks väljakutseks on aktiivne kohanemine eluga kahaneva rahvaarvu tingimustes. Viljandimaa vajab rahvastiku vähenemisega kohanemise ja ahvaarvu pidurdamise strateegiat. Ideaalis võiks maakonna rahvastik pikemas perspektiivis isegi taas kasvule pöörata.

Viidates Eesti Vabariigi põhiseadusele „Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade.“ Tuuakse välja, et

⁵⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/402022019045>

⁶⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/408022019052>

⁶¹ https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4040/1201/9015/m62_Lisa2_arengustrat.pdf

Viljandimaa peamine väärtus on inimene, aga ka Viljandimaa kestmine ja areng, õnnelik olemine, pere, tervis, töö ja haridus. Ükski muutus, mis seab ohtu eesti keele ja kultuuri kestvuse, ei ole õigustatud. Ükski muutus, mis seab ohtu elu kestmise Viljandimaal või mõnes selle osas, ei ole õigustatud. Ükski tegevus, mis ei lähtu Viljandimaa väärtustest, ei ole aktsepteeritav. Visiooniks on, et elanikele Viljandimaal on tagatud kestab heaolu. Maakonnas on säilinud jätkusuutlik asustus ja arenev kohalik kultuur ning selleks on piisavalt inimesi. Viljandimaa elukeskkonna arendamine toimub kestva arengu põhimõtete kohaselt.

Prioriteetseks strateegiliseks arengusuunaks on inimkapitali arendamine, et saavutada olukord, kus Viljandimaal on piisavalt nii atraktiivsete töökohtade loojaid kui ka nende täitjaid. Oluline on märgata, et inimkapitali arendamine strateegias tähendab eelkõige selliste oskuste arendamist, mis tõstavad Viljandimaa konkurentsivõimet tööturul. Kindlasti on oluline inimkapitali arendamise suund õpetada inimesi Viljandimaad hindama ja siinseid võimalusi ära tundma. Nähakse, et majanduse arengu kaudu paraneb Viljandimaa elanike elukvaliteet, mis tagab rahvastiku jätkusuutliku arengu.

Inimkapitali arengu mõõdikutena tuuakse välja: rahvaarv (Viljandimaal elab vähemalt viiskümmend tuhat inimest), sündimus (sündide arv kasvab), tööhõive määr (15-64-aastaste tööhõive määr on vahemikus 65-70%), töötuse määr (alla 6%), haridustase (30-34-aastaste inimeste seas on III haridustasemega inimesi 45%), hariduse kvaliteet (Viljandi Gümnaasium on eksperthinnangute põhjal Eesti kümne tugevama gümnaasiumi seas) ja tervis (enesehinnang oma tervisele on tõusnud).

Võru maakonna arengustrateegias 2019-2035⁶² püstitatakse visioon, et maakond on õnnelike ja tegusate inimeste, rohkete võimaluste ning mitme kultuuriruumiga maa. Arengu kavandamise ühiks põhiväärtuseks, millele tuginetakse, on inimeste õnn ja hea toimetulek. Samuti tugev kogukonna- ja õlatunne, oskused läbi rääkida ja teha koostööd. Väärtustatakse uudishimulikkust ja hoolivust nii iseenda kui ka maailma vastu. Heaolu valdkonnas tuuakse eesmärgidena inimese pikk eluiga ja tervis, eneseteostus kogu elukaare vältel, inimese hoitus, mis seostub võrdsete võimaluste ja sidusate kogukondadega. Kestliku kogukonna üks eesmärkidest on, et Võrumaa on parim paik laste ja noorte füüsiliseks ja vaimseks kasvamiseks ja arenguks, hästi toimetulevate inimeste kasulava. Lühike ülevaade rahvastiku arengust esitatakse strateegia lisas.

Maakondlike arengustrateegiates seatud rahvastikupoliitika eesmärkide, nende täitmise seire mõõdkute ja kompleksuse kohta esitatakse ülevaade tabelis 10.

Tabel. 10. Rahvastikupoliitika kajastus maakondlikes strateegiates

Maakond	Eesmärk rahvastiku valdkonnas	Mõõdikute olemasolu rahvastiku valdkonnas	Rahvastiku arengu eesmärkide saavutamise käsitlemise iseloom
Harjumaa	Õnnelikud, terved, haritud, ettevõtlikud, muudatustele ja uutele teadmistele avatud inimesed ning kodukanti väärtustav aktiivne kogukond	Tervena elatud aastad	Kompleksne eri valdkondi hõlmav, kesksel kohal kvaliteetsed ja kättesaadavad avalikud teenused
Hiiumaa	Hiiumaal on ettevõtlik rahvas ja sidus, ühtne ja avatud kogukond	Elanike arv, loomulik iive, positiivne rändesaldo, laste	Kompleksne eri valdkondi hõlmav, kesksel kohal kvaliteetsete avalike

⁶² <https://www.riigiteataja.ee/akt/405012019089>

		osakaal elanikkonnas	teenuste ja soodsa ettevõtluskeskkonna arendamine
Ida-Virumaa	Aastaks 2030+ toimib maakonnas kvaliteetne, mitmekesine ja vajadustele vastav sotsiaal- ning tervishoiuteenuste võrgustik, mis tagab kõrged rahvatervise näitajad, elanikele väärika elukvaliteedi igal eluetapil ning maksimaalse võimekuse iseseisvaks toimetulemiseks	Tervena elatud aastad (sünnihetkel) ja oodatav eluiga sünnihetkel, rändesaldo	Kompleksne eri valdkondi hõlmav
Jõgevamaa	Elanike sotsiaalne aktiivsus ja kaasatus	Demograafilised mõõdikud puuduvad	Pigem kompleksne
Järvamaa	Ärksate eestimaalaste elu- ja kohtumispaik	Demograafilised mõõdikud puuduvad	Pigem kompleksne
Läänemaa	Tugev kohalik identiteet, maakonna elanike arvu muutus on positiivsem võrreldes Eesti keskmisega	Asustustiheduse kasv (in/km ²), elanike arv, sündide arv, surmade arv, rändesaldo, noorte (16-25) osakaal elanikkonnas	Pigem kompleksne, võrdlus Eesti keskmisega
Lääne-Virumaa	Elanike tervena ja kaua elatud eluaastad	Elanike arv	Kompleksne eri valdkondi hõlmav
Pärnumaa	Elanike arvu stabiliseerumine, praegusest kõrgem sündivus ja positiivne rändesaldo	Rändesaldo, meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil, meeste ja naiste tervena elada jäänud aastad sünnimomendil.	Kompleksne eri valdkondi hõlmav
Põlvamaa	Stabiilse, aktiivse ja terve rahvastikuga maakond	Rahvaarv, rändesaldo, tervena elatud aastad	Kompleksne, eri valdkondi hõlmav
Raplamaa	Raplamaa 35 000 elanikku on õnnelikud ja hindavad kõrgelt oma kodukohta	Rändesaldo, meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil	Kompleksne, eri valdkondi hõlmav
Saaremaa	Tugev kogukond	Tööealise elanikkonna osakaal (15-64 eluaastat)	Kompleksne, eri valdkondi hõlmav
Tartumaa	Tartumaa elanikkond on kasvav	Elanike arv, vanusstruktuur, meeste ja naiste keskmine eluiga,	Kompleksne, eri valdkondi hõlmav

		meeste ja naiste keskmised tervelt elatud aastad	
Viljandimaa	Maakonnas on säilinud jätkusuutlik asustus ja arenev kohalik kultuur ning selleks on piisavalt inimesi	Rahvaarv, sündimus	Kompleksne eri valdkondi hõlmav
Valgamaa	Kuldaväärt elukoht eneseteostuseks elukaare igas punktis	Pikk eluiga ja tervis, täpsem määratlus puudub	Pigem kompleksne
Võrumaa	Õnnelike ja tegusate inimeste, rohkete võimaluste ning mitme kultuuriruumiga maa	Demograafilised mõõdikud puuduvad	Pigem kompleksne

Rahvastiku eesmärgid lähtuvad ennekõike modernsetest väärtustest nagu elanikkonna kasv, keskmise eluea kasv ja positiivne rändesaldo. Kuid on ka pehmemaid postmodernseid väärtusi nagu õnnelik inimene, tugev kogukond ja kohalik identiteet. Tabelist näeme, et rahvastikuarengu eesmärgistamisel on demograafiliste näitajate valik, mille alusel rahvastikuprotsesse mõõdetakse, väga piiratud ja mitmetes strateegiates need üldse puuduvad. Enim kasutatavateks mõõdikuteks on elanike arv, rändesaldo, keskmine eluiga sünnimomendil ja tervena elatud aastad. Tuleb nõustuda nendega, kes märgivad rahvastiku mõjutamise protsesside kompleksust ja keerukust. Tegemist on väga olulise valdkonnaülese horisontaalse teemaga, mille mõjutamine toimub kõikides valdkondades alates heaolust kuni elukoha maineni. Samas on rahvastikupoliitika maakonna tasandil riikliku poliitikaga nõrgalt seostatud.

Rahvastikupoliitika käsitluse analüüsi tulemusena maakondlikes arengustrateegiates saab tuua välja järgmist:

- Rahvastiku teema on strateegiates üldjuhul kajastatud, ennekõike läbi elanike arvu ja seda kujundavate protsesside - ränne, sündimus ja suremus - kajastamise.
- Rahvastiku analüüsid on koostatud erineva detailsusega ja nende põhjal tehtud järeldused teiste eluvaldkondadega on sageli nõrgad. Tüüpiline, et tunnistatakse rahvastiku vähenemist ja vananemist maakonnas, kuid tegevused strateegias on sellele vaatamata rajatud kasvule, mitte targa kahanemise kaudu arengu suunamisele. Üheks erandiks on tõdemus Viljandi maakonna strateegias, et peamiseks väljakutseks maakonnas on aktiivne kohanemine eluga kahaneva rahvaarvu tingimustes.
- Rahvastikuprotsesse nähakse teistest protsessidest (majandus, sotsiaalia, ökoloogia, kultuur) mõjutatuna, kuid seoste analüüs ei anna selgeid vastuseid, et millele olukorra muutmiseks peaks keskendumas.
- Vähestes strateegiates käsitletakse rahvastikuprotsesse maakonna sees, rahvastiku paiknemise ruumilist eripära piirkonniti.
- Rahvastiku analüüsid näitavad enamasti minevikus toimunut, ettevaatamist kasutatakse suhteliselt vähe. Viidatakse Statistikaameti poolt koostatud rahvastikuprognosile, kuid detailides seda ei avata ega täpsustata ja arendata. Samas on rahvastiku arengu mõjutamise seisukohalt keske tähtsusega tulevikku suunatud vaate olemasolu ja selle põhjal tehtud lahendused rahvastikuarengu kujundamiseks soovitud suunas. Strateegiates peaks olema kindlasti kajastatud rahvastikuprognos.

- Strateegiates ei sõnastata rahvastiku kriisi, vaid ennekõike nähakse toimuvate demograafiliste protsesside kulgu kui paratamatust. Lahendused keskenduvad mitte niivõrd maakonna sisemistele teguritele kui välistele võimalustele. Näiteks saada elanikke mujalt juurde. Ainukesena nimetatakse kriisi rahvastikus Järvamaa arengustrateegias, kus nähakse vajadust avada dialoog kohalike omavalitsuste ja riigi/valitsuse vahel, et luua konkreetne plaan ja meetmed rahvastikukriisiga tegelemiseks.
- Rahvastiku arengu eesmärgid on seatud sageli abstraktsetena- õnnelikud, terved, haritud, ettevõtlikud, kodukohta hindavad jne inimesed. Mõõdikutena kasutatakse ennekõike elanike arvu, loomulikku iivet, rändesaldot, keskmist eluiga ja tervena elatud aastaid. Veel on kasutusel laste ja tööealiste osakaal rahvastikus, sündide ja surmade arv ja asustustihedus. Seega sageli ei kata mõõdikud eesmärgipüstusi. Kolme maakonna arengustrateegias rahvastiku alased mõõdikud puuduvad. Mõõdikute sihtväärtused on seatud nii arvulisena kui soovitud suunda näitavatena.
- Strateegiad on riiklike rahvastikupoliitika meetmetega nõrgalt seotud ega moodusta terviklikku käsitlust. Vaja on kujundada riiklik rahvastikupoliitika, mille osaks on rahvastiku regionaalse arenguga seonduv poliitika.

2.3.2. Märksõnapõhine maakondlike arengustrateegiate analüüs

Analoogiliselt KOV arengukavade analüüsiga, viidi läbi valitud märksõnade kasutamise analüüs rahvastikuvaldkonna käsitluse tuvastamiseks kõigis viieteistkümnes maakonna arengustrateegias (vaata märksõnade valikut ptk 2.2.2.). Analüüsi ülevaade on koondatud tabelisse 11.

Kõige enam kasutatakse maakondlikes arengustrateegiates sõna töökohad, mida märgiti 160 korral, järgnesid rahvaarv (102 korda), tööhõive (97 korda), tervis (92 korda) ja turvalisus (90 korda). Teiste sõnade kasutussagedus jääb oluliselt alla- näiteks sõnapaar rahvastiku jätkusuutlikkus esineb vaid korra Saare maakonna arengustrateegias. Sõna kodakondsus on kasutusel vaid Ida-Virumaa arengustrateegias, eestlane neljas maakonna arengustrateegias. Sõnad ja sõnapaarid rahvastikupoliitika, perikeskus, peresuhted, sünnitoetus ja rahvastiku kestlikkus ei leidnud strateegiates kasutust kordagi.

Märksõnade analüüsi põhjal saab öelda:

- Maakondlike arengustrateegiate eesmärgipüstitus lähtub konkreetse maakonna arengueeldustest ja selle koostajate nägemusest maakonna soovitud arengurajast. Rahvastiku valdkonnas keskendutakse ennekõike rahvaavule ja tulenevalt selle muutumise suunast otsitakse lahendusi. Maakondlikes strateegiates, võrreldes KOV arengukavadega, toetutakse maakonna tulevikuvaate kujundamisel enam rahvastikuprognosidele. Kuna maakondades on valdavalt tegemist rahvaarvu kahanemisega, siis rahvastiku valdkonnas peaks keskseks teemaks olema selliste muutustega kohanemine, mida strateegiate analüüsi põhjal aga ei saa öelda – valdavalt on strateegiad suunatud kasvule.
- Analüüsis valitud sõnade ja sõnapaaride kasutust maakonna arengustrateegiates ja KOV arengukavades kirjapanduga võrreldes näeme, et maakondlikes strateegiates pööratakse rahvastiku arengu mõjudele enam tähelepanu kui KOV arengukavades. Siiski kasutatakse maakondlikes strateegiates sõna rahvastikupoliitika, rahvastiku kestlikkus ja rahvastiku jätkusuutlikkus harva. Üheks selle põhjuseks võib pidada riikliku rahvastikupoliitika tervikliku kontseptsiooni puudumist. Samas on väga oluline, et maakondlikes strateegiates oleks kujundatud rahvastikupoliitika seisukohad.

Tabel 11. Maakondlikes arengustrateegiates kasutatud sõnade ja sõnapaaride kasutamise sagedus (Kollasega on esile on tõstetud need märksõnad, mis esinesid vähemalt 60% arengustrateegiates)

		Harju- maa	Ida- Viru- maa	Hiiu- maa	Järva- maa	Jõgeva- maa	Lääne- maa	Lääne- Viru	Saare- maa	Pärnu- maa	Põlva- maa	Rapla- maa	Tartu- maa	Viljandi- maa	Valga- maa	Võru- maa	KOKKU
Üldmõisted	Rahvastiku- poliitika																0
	Rahvaarv	9	14	2		3	9	4	2	28	12	6		10	3		102
	Elanike arv	6	5	5		1	9	4	5	15	15	2	5	2	4		78
	Kodakondsus		3														3
	Rahvastiku kestlikkus																0
	Rahvastiku jätku-suutlikkus								1								1
	Vananemine	3	3	4	1	3	3	3	1	3		3	6		2	2	37
	Tervena elatud aastad	1	3		1	1		1			2						9
	Tervis	3	5	8	1	3	14	3	1	16	8	11	5	7	5	2	92
	Vaimne tervis	1	1	1	2	1	3			4					1		14
	Turvalisus	2	3	10	16	15	10	3		18		6	2	2	3		90
Sihtrühmad	Eestlane		1							2				1	1		5
	Mees	6	5	6	1		6	1	1	10	5	2	3		2		48
	Naine	3	5	1	1		7	1	2	10	6	3	3		2		44
	Laps	10	3	5	2	1	8		1	8	2	12	7	2	1	3	65
	Eakad	1	4	2	1	5	4	1	1	8		1	4		1	3	36
	Pere	6	5	6	4	3	4	1	1	9	2	4	4	2		3	54
	Noor pere			2	1	1	1			2	2	1					10
Demo- graafilised põhinäitajad	Loomulik live	2	3	2				1			1	3					12
	Sündimus	5								6	1			2	1		15

	Suremus	2		1			2			4	1						10
	Ränne	1	1	1		1			4	4	2	5					19
	Väljaränne	1	3	2	1	2	4	1	1	8	2	3	3	1	2	1	35
	Sisseränne	8	2			2	5			12	2	2	1			1	35
	Tagasiänne									1			1		1		3
	Tööränne	2				4	2				1				1		10
Poliitika-meetmed	Lastehoid			1		2		1				1					5
	Sünnitoetus																0
	Perekesksus																0
	Peresuhted																0
	Vanemlus		2	1		1	2						1				7
	Lõimumine	1	3			3	2			1			1			1	12
	Heaolu	9	6	9	1	4	3	1	2	5	6	5	7	4	3	7	72
	Vaesus		4		1	1				8		2	1				17
	Toimetulek	2	2	2	1	5	2	2		5	1	2			3	4	31
	Tööhõive	4	2	9	1	4	14	4	4	23	4	10	6	4	3	5	97
	Töötus	7		1		6	2			7		2	2	1			28
	Töökohad	13	4	6	6	22	20	4	4	22	5	25	9	12	7	1	160
	Sissetulek	1		5			1			8		3	1	1		2	22

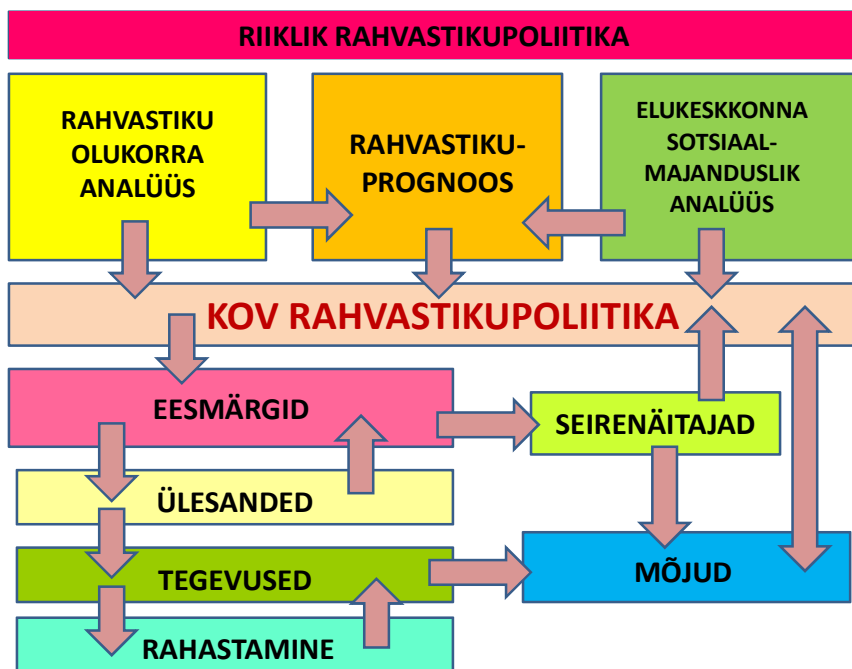
2.3.3. Ettepanekud rahvastikuteema käsitlemiseks maakondlikes arengustrateegiates

Analüüs näitab, et rahvastiku teema maakondlikes arengustrateegiates, eriti ettevaatavas plaanis, vajab senisest oluliselt enam läbitöötamist ja seostamist Eesti rahvastikuarengu eesmärkidega tervikuna. Selle saavutamiseks tuleks kaaluda:

- Tagada rahvastiku teema käsitus kõikides maakondlikes arengustrateegiates, mis hõlmab nii olukorra analüüsi kui prognoosi, seda ka maakonnasiseses ruumis piirkondade/kohalike omavalitsuste lõikes. Prognoosi puhul võib kasutada ka stsenaariume, et paremini tuua esile põhjus-tagajärg seoseid rahvastikuprotsessides ning nende põhjalt kujunda keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste koostöös rahvastikupoliitika eesmärgid koos mõõdikute ning nende elluviimise tegevuste, ajaraami, ressursivajaduse ja vastutuse jaotusega.
- Rahvastikuküsimuste sihipäraseks käsitlemiseks on otstarbekas koostada soovitusel analüüsi teemadest ja seirenäitajate loetelu, mis leiaksid läbivalt kajastuse maakonna arengustrateegiates, maakonnaplaneeringutes ning KOV arengukavades ja üldplaneeringutes.
- Riikliku rahvastikupoliitika elluviimiseks on vajalik keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste kooskõlas olev rahvastikualane eesmärgipüstitus ning selle saavutamiseks vajalike tegevuste elluviimiseks horisontaalne ja vertikaalne koordineerimine. Valdkonnad, mille läbi rahvastikus soovitud muutusi ellu kutsuda tuleks kokku leppida. Seega on rahvastikupoliitika elluviimisel vaja liikuda kahes suunas, kasutades nii „ülevalt alla“ kui „alt ülesse“ lähenemist ning kujundades selleks vastavad riiklikud ja kohalikud programmid, mis asendaksid projektidel ja objektidel põhineva konkurentsi. Eesmärk, et iga rahvastikupoliitika tegevuse puhul hinnatakse selle mõju rahvastiku arengule.
- Rahvastikupoliitika elluviimise koordineerimiseks eri tasanditel on asjakohane luua digitaalne platvorm, mille abil toimub iga-aastaselt rahvastikupoliitika elluviimise seire ja tulemuste mõõtmine.
- Viia keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste töötajatele läbi kooskoolitusi demograafia, ühiskonnateaduste ja rahvastikupoliitika alal. Eesmärk, et tagada rahvastikupoliitikas erinevate haldustasandite tegevuste ühtsus, mõjususe ja tõhususe, sh poliitikate koordineerimine kohaliku ja keskvalitsuse tasandil. Selle üks aspekte on „Eesti 2035“ eesmärkide elluviimine.

3. Kohaliku omavalitsuse rahvastikuprofiili prototüübi ettepanekud

Rahvastiku käsitlemise analüüsi põhjal KOV arengukavades saame tõdeda, et kasutusel on erinevad lähenemised, seda valdkonna hõlmatuses, analüüsi põhjalikkuses ja ajalises dimensioonis. Rahvastikuvaldkonna prioriteetsuse tagamiseks ja rahvastikupoliitika koordineerimise huvides mitmekihilise valitsemise elluviimisel on otstarbekas koostada soovituslik rahvastikuprofiili prototüüp - analüüsi üldformaad, millele saab vajadusel lisada konkreetse KOV-i spetsiifilisi analüüse. Ühtne lähenemine võimaldab KOV-ide rahvastikuprotsesse võrrelda ja kujundada nende põhjal KOV-de ja nende koostööhuvidel põhinevaid poliitikameetmeid. Rahvastikupoliitika kujundamiseks võiks kasutada järgmist skeemi (joonis 43).

Joonis 43. KOV rahvastikupoliitika kujundamise soovituslik skeem

KOV rahvastikupoliitika kujundamine lähtub riiklikust rahvastikupoliitikast, otsides ühisosa ja täiendades seda kohapõhiste eripäradega. KOV rahvastikupoliitika kujundamiseks selgitatakse rahvastikuarengu kitsaskohad ja väljakutsed. Oluline on koostada rahvastikuprognosis, milleks on sobilik kasutada stsenaariumite meetodit. Arvesse tuleb võtta, et KOV elanike arv võib olla liiga väike, et tagada andmete kasutamisel usaldusväärsus. Tulenevalt poliitilistest ambitsioonidest ja kasutada olevatest ressursidest on asjakohane püstitada eesmärgid, määratleda ülesanded ja selle raames tegevused ning nende rahastamine. Samuti tuleks seada poliitika elluviimise seirenäitajad ja sõnastada soovitud pikaajalised mõjud. Asjakohane on leida analoogsed olukorras olevad omavalitsusüksused, kellega rahvastikuarengut ja –poliitika läbiviimist võrrelda.

1. Rahvastikuarengu põhinäitajad:

BAASOSA

- Elanike arv kokku, mehed ja naised
- Rahvastiku tihedus (ruutkaart)
- Elanike keskmine vanus, aastat
- Meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil
- Elanike vanuskoostis: lapsed (0-14), tööealised (15-64) ja eakad (65+), arv ja osatähtsus
- Ülalpeetavate määr
- Demograafiline töösurveindeks (arvutatuna vanusrühma 10-19 ja 60-69)
- Ema keskmine vanus esimese lapse sünnil
- Naiste arv vanuses 20-44
- Sündide arv, üldkordaja 1000 elaniku kohta
- Surmade arv, üldkordaja 1000 elaniku kohta
- Loomulik iive, loomuliku iibe kordaja

- Sisseränne; kokku, mehed ja naised
- Väljaränne, kokku, mehed ja naised
- Rändesaldo; kokku, mehed ja naised
- Rahvuskoostis, eestlased ja teised rahvused

TÄIENDAV OSA (tulenevalt KOV spetsiifilistest vajadustest, näiteks koolivõrgu optimeerimine, kogukondade kaasamine jms)

- Elanike soo- ja vanuskoostis ühe aasta lõikes; KOV kokku, mehed ja naised
- Elanike soo- ja vanuskoostis ühe aasta lõikes asustusüksuste kaupa; kokku, mehed ja naised
- Sisserände soo- ja vanuskoostis ühe aasta lõikes; kokku, mehed ja naised
- Sisserände sihtkoha (KOV-id, välismaa) soo- ja vanuskoostis ühe aasta lõikes; kokku, mehed ja naised
- Väljarände sihtkoha (KOV-id, välismaa) soo- ja vanuskoostis ühe aasta lõikes; kokku, mehed ja naised

2. Tervisenäitajad:

- Meeste ja naiste tervena elatud aastad
- Meeste ja naiste tervena elada jäänud aastad sünnimomendil

3. Sotsiaalne sidususe ja võrdsete võimaluste näitajad:

- Lastega perede arv
- Lasteaias käivate laste arv, osakaal laste arvust
- Puudega laste arv
- Vaesuspiiril olevate perede arv
- Laste suhtelise vaesuse määr
- Toimetulekutoetust saavate perede arv

TÄIENDAV OSA:

- Ühe, kahe, kolme ja enama lapsega perede arv
- Keskmine soovitud laste arv, mehed ja naised (vanuses 20-24 aastat)
- Abielulisus

4. Sotsiaal-majanduslikud taustandmed:

- Tööhõive määr
- Registreeritud töötuse määr
- Keskmine brutotulu kuus
- Miinimumpalga saajate arv
- Maksumaksjate arv (sotsiaalmaksu alusel)
- Koduomavalitsuses töötajate osakaal
- Kõrgharidusega elanike osakaal vanuses 30-34 aastat
- Sotsiaalkaitse kulu elaniku kohta
- KOV toetused lastele ja peredele (liigid, määrad), toetuse saajate arv ja kulud kokku
- KOV põhitegevuse tulu elaniku kohta
- Korterite keskmine 1 m² müügihind
- Rahulolu KOV perepoliitikaga

Oluline on tagada, et rahvastikuregistris olevate elukohaandmed vastavad tegelikkusele. Kas oleme rahul olukorraga, et rahvastikuregistris olevate elukohaandmete tegelikkusele vastavate andmete osakaal baasnäitajana 2018. aastal oli 75% ja seatud sihttase >75% aastaks 2025?⁶³

2. Laste- ja perepoliitika kohalikes omavalitsustes

Järgnevalt analüüsime laste ja perede toetamist KOV-ides. Selle tarvis andmete saamiseks saadeti KOV sotsiaalvaldkonna juhtidele ja spetsialistidele e-küsimustik (igasse KOV-i üks vastaja, kokku 79 küsitletavat) ja laste- ja perede toetuse andmete kogumiseks tabel excelis (vt lisa 1). Algselt oli KOV laste- ja perede toetuste majandusanalüüs viia läbi saldoandmikel⁶⁴, mis aga andmete mittesaldusväärsuse tõttu KOV-ide lõikes osutus võimatuks.

2.3. E-küsitlus ja selle tulemused

Ankeet saadeti vastajatele e-küsitlusena. Vastajate loendi moodustamiseks koostati andmebaas sotsiaalvaldkonna eest vastutavatest spetsialistidest KOV-ides. Iga KOV-i esindas üks vastaja ja kokku saadeti küsimustik 79-le linna ja valla ametnikule. Anketeerimine toimus 23. märtsist kuni 5. aprillini 2021. Kõigile mittevastanutele saadeti e-mailile kordusteade 1. aprillil. Ajavahemikul 5.-8. aprill võeti seni mittevastanutega ühendus telefoni teel. Küsitlus suleti 9. aprillil. Kokku saadi e-küsitluse tulemusena tagasi 61 täidetud ankeeti, mis teeb vastamismääraks 77,2 protsenti. Küsitlusele vastanud KOV ametnikud esindavad representatiivselt KOV-e lähtuvalt nende elanike arvust ja paiknemisest. Küsitlusele mittevastamisel otseseid keeldumisi polnud, põhjustena toodi välja aja nappust, puhkust või töölt eemalolekut haiguse tõttu.

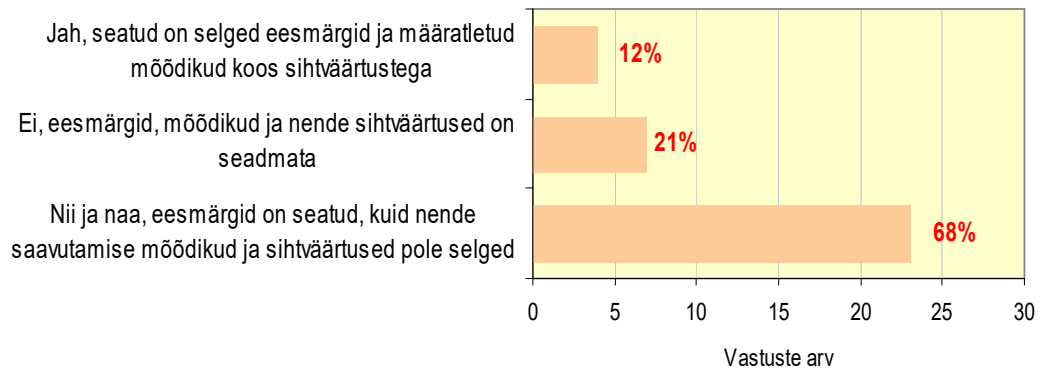
Küsimusele "Kas teie kohalikus omavalitsuses tegeletakse rahvastikupoliitika teadliku elluviimisega?" vastas jaatavalt 54% ja eitavalt 46%. Need, kes vastasid, et rahvastikupoliitika elluviimine on nende KOV-is teadlik, märkisid, et ennekõike toimub see valla või linna arengukava ja eelarvestrateegia, sotsiaalvaldkonna arengukava, maakonna arengustrateegia ning tervise- ja heaoluprofiili elluviimise kaudu. Üksikutel juhtudel leiab rahvastiku kajastuse ka valitsuse koalitsioonileppes. Samuti tuleb elanikega seonduv aruteluks teatud sündmuste läbiviimisel, näiteks "Maal elamise päeva" tähistamisel. Rahvastiku teemasid käsitletakse KOV üldplaneeringu koostamisel, kui arutletakse asustuse ja taristu, aga ka elamualade tulevikuarengute üle. Detailplaneeringute puhul lisanduvad kokkulepped arendajatega, mille sisuks on elanikele vajaliku infrastruktuuri rajamine teenuste osutamiseks, ennekõike lasteaia ja koolikohtade tagamine, teede ja tänavate ehitamine ning ühisveevärgi rajamine. Sageli ilmnevad otsuste tegemise käigus probleemid tõese elukoha registreerimisega rahvastikuregistris⁶⁵.

Küsimusele "Kas rahvastikupoliitikat käsitletavates dokumentides seatakse konkreetsed eesmärgid ja mõõdikud nende saavutamiseks?" vastas 68%, et kuigi eesmärgid on seatud, siis nende saavutamise mõõdikud ja sihtväärtused pole selged (joonis 44). Vastanutest 12% olid arvamusel, et seatud on selged eesmärgid ja määratletud mõõdikud koos sihtväärtustega.

⁶³ Programmi eelnõu "Kestlik Eesti ja töhusad rahvastikutoimingud" 30.09.2020.

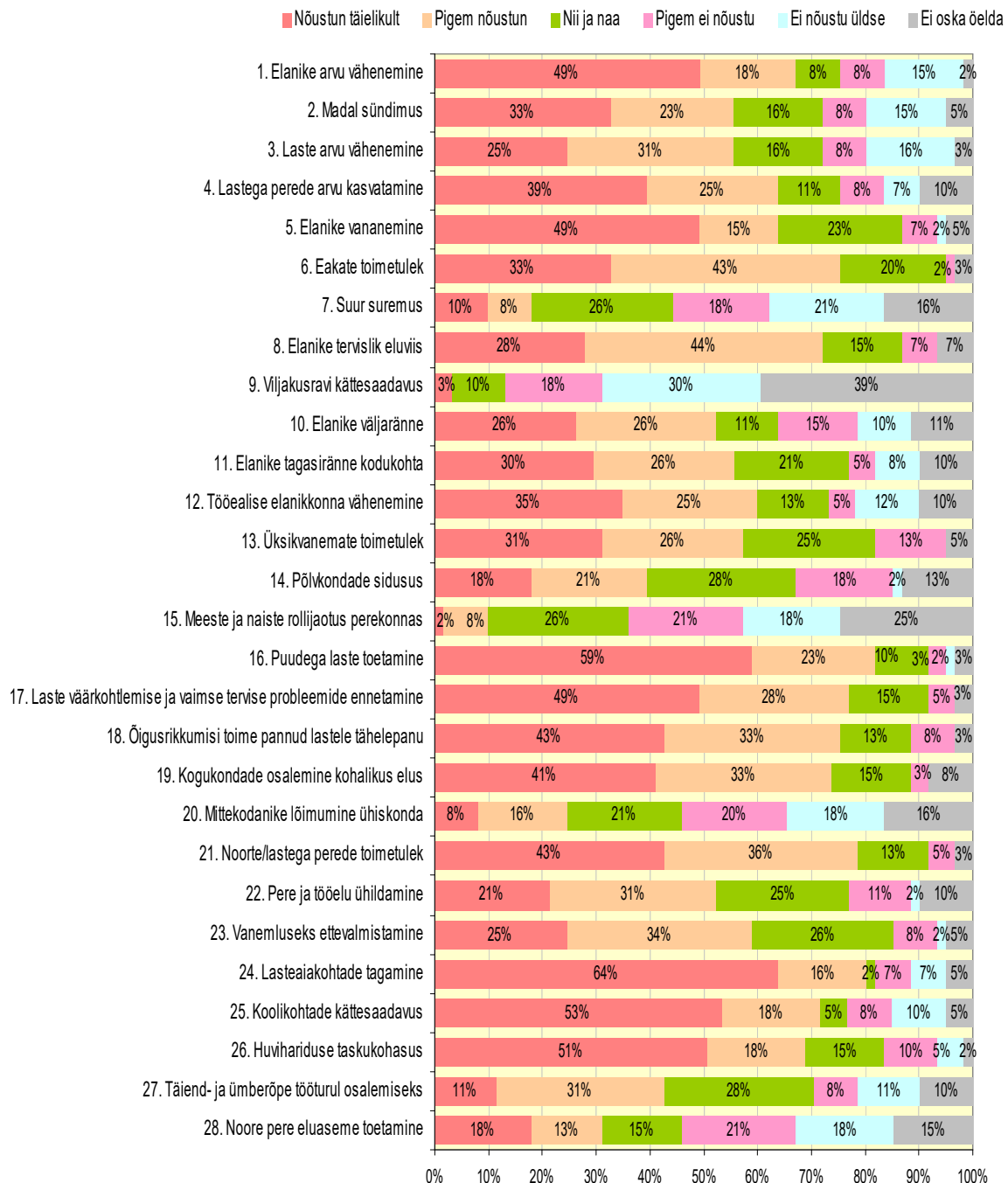
⁶⁴ Avaliku sektori finantsarvestuse ja -aruandluse juhendid | Riigi Tugiteenuste Keskus (rtk.ee)

⁶⁵ Noorkõiv, R., Klesment, M., Puur, A. (2021). Rahvastikuregister ja elanikuks registreerimise kampaaniad.

Joonis 44. Eesmärkide, mõõdikute ja nende sihtväärtuste olemasolu rahvastikupoliitikat käsitletavates dokumentides.

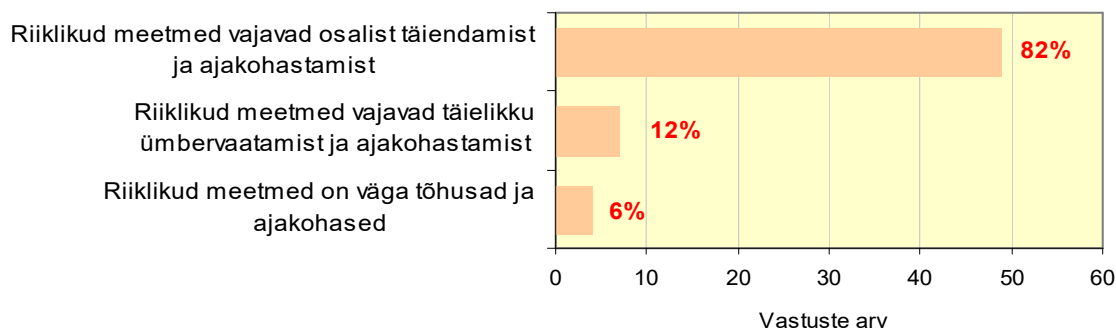
Küsimusele "Millised teemad rahvastiku arengus on teie kohalikus omavalitsuses aktuaalsed, mida soovite lahendada?" antud vastused kajastuvad joonisel 45. Kõige enam tähelepanu (nõustuti täielikult) pälvisid lasteaiakohtade tagamine (64% vastanutest), puudega laste toetamine (59%), koolikohtade kättesaadavus (53%), huvihariduse taskukohasus (51%), elanike vähenemine ja elanike vananemine (49%), laste väärkohtlemise ja vaimse tervise probleemide ennetamine (49%), noorte/lastega perede toimetulek (43%) ja õigusrikkumisi toime pannud lastele tähelepanu (43%). Kõige enam vastuseid, et "ei nõustu üldse" said viljakusravi kättesaadavus (30%), mittekodanike lõimimine ühiskonda (18%), meeste ja naiste rollijaotus perekonnas (18%) ja noore pere eluaseme toetamine (18%). "Ei oska öelda" vastuseid kogunes enam viljakusravi kättesaadavuse (39%) ning meeste ja naiste rollijaotuse kohta perekonnas (25%). Vabades vastustes toodi välja põlvkondade sidususe teema, põlvkondade põhise toimetulematuse mustrite jätkumine (näiteks sõltvusainete tarbimine), töökohtade olemasolu ning taristu ja teenuste osutamise mahtude tasakaalustamine rahvastikus toimuvate protsessidega, seda nii kasvava kui kahaneva rahvastikuga olukordades.

Joonis 45. Rahvastikuarengu teemad kohalikus omavalitsuses

Küsimusele „Milliseks Te hindate riikliku laste- ja perepoliitika suutlikkust reageerida sotsiaalsetest muutustest tulenevatele vajadustele ja riskidele ühiskonnas, mis ilmnevad perede erinevates eluetappides ning mõjutavad perede elukvaliteeti?“ vastas 82%, et riiklikud meetmed vajavad osalist täiendamist ja ajakohastamist; 12%, et riiklikud meetmed vajavad täielikku ümbervaatamist ja

ajakohastamist ning vaid 6% vastanutest nõustus, et riiklikud meetmed on väga tõhusad ja ajakohased (joonis 46).

Joonis 46. Hinnang riiklikule laste- ja perepoliitikale reageerida muutustele ühiskonnas

Küsimusele „Mida teie arvates tuleks esmajärjekorras Eestis teha, et suurendada sündimust?” vastused jaotusid erinevates suundades. Toodi esile, et rahvastikupoliitika peab olema pika vaatega ja rakendatavad meetmed stabiilsed. On oluline, et rahvastikupoliitika oleks valdkonna ülene, kuna tegemist on väga erinevaid eluvaldkondi hõlmava poliitikaga. Näha tuleks suurt pilti ja panustada ennetustegevustesse. Enim nähti vajadust tagada peredele turvatunne, et oleksid stabiilsed toetused nii emale kui isale lapse kasvatamiseks. Tasustatud lapsehoolduspuhkus võiks olla ajaliselt pikem, enam tuleks toetada lapsehooldu nii ühe kui enama lapsega peredele. Tuleks suurendada peredele suunatud materiaalsel abi, et toetada perede stabiilset toimetulekut. „Sündide tõusust saab rääkida alles siis, kui kõik sündinud lapsed saaks elada hoolivates peredes - lapsed, kes elavad praegu asenduskodudes, kasvavad tihti üles katkisteks inimesteks ja probleemid lähevad põlvest põlve aina edasi - nad ei saa piisavalt psühholoogilist abi oma traumade osas ning meil on väga puudu hooldusperesid, kes võtaks lapse perre elama, et ta ei peaks elama asutuses.“

Oluliseks peeti noorte perede koolitamise rahalist toetamist läbi osalustasu katmise, näiteks vanemluse valdkonnas pakkudes teadmisi laste kasvatamisest, pereelu korraldamisest, töö ja pereelu ühildamisest. Positiivse näitena toodi riiklik vanemlusprogramm "Imelised aastad". „Paraku on see kättesaadav vaid väga väiksele arvule lapsevanematest ning ainult 2-8 aastaste laste vanematele. Sellest väiksemate ja suuremate laste vanematel pole reeglina võimalust tasuta vanemluskoolituseks. Me võiksime teha tõelise revolutsiooni Eesti rahvastikupoliitikas läbi selle, kui me tagaks igale perele tõesti nii suure toe vanemluse osas, kui nad vähegi vajavad ja igale lapsele kõik psühholoogid, teraapiad kohe kiiresti kättesaadavana, vähendades seeläbi drastiliselt laste suitsiide ja suurendades nende laste hulka, kes kasvavad päriselt ühiskonda panustavateks täiskasvanuteks. Sellise revolutsiooniga lastele-peredele pakutava toe osas (vanemluskoolitused, tugi sünnitusmajast alates, et tuleb koju toetab pereõde intensiivset tuge pakkuma kõigile mitmeks kuuks peale lapse sündi, paariteraapiad, põhjalik tugi lähisuhtevägivalla ohvritele jne) oleks üheks lisakasuks, et inimesed ka julgeksid rohkem lapsi saada.“

Rakendada tuleks täiendavaid peretoetusi - riik peaks materiaalselt toetama senisest enam lapse kasvatamiseks vajalike kulude katmist, näiteks suurendama ema- ja isapalka, laste sünnitoetusi, rakendama julgemalt tulumaksuvabastust peredele laste arvust sõltuvalt, võimaldama tasuta lasteaiakoht jms. Aktuaalsena toodi välja üksikvanemate toetamise vajadus, kuna põlvkondade sidusus on varasemast oluliselt väiksem. Enam tuleks pakkuda lastega peredele võimalust aeg-ajal kasutada

lapsehoidja abi. Oluliseks peeti peredele eluaseme soetamiseks toetuse andmist. Maapiirkondade puhul toodi esile eluks vajaliku taristu toimimine (teed, eluase, internet) ja elutähtsate avalike teenuste kättesaadavus (kauplus, postiautomaat jms). Põletavaks teemaks on maal töökohtade olemasolu, sh paindlik töökorraldus, töö ja pereelu paindlik ühendamine, tööalase karjääri korraldamine. Samuti vajadus tagada kindlustunne, et lapse haiguse korral ei pea lapsevanem kartma töökohast ilmajäämist.

Küsimusele "Mida teie arvates tuleks esmajärjekorras Eestis teha, et suurendada noorte tagasirännet kodukohta?" vastati enim, et on vaja töökohti ja võimalust omandada eluaset. Eluaseme soetamiseks tuleks pakkuda soovijatele soodsaid laenuvõimalusi kodu soetamiseks. Rõhutatakse, et tegemist on komplekse teemaga, mille osadeks on elanike heaolusse panustamine, sh sissetulekute tagamine igapäevaseks eluks. "Peamine tegur, miks meie Eesti noored liiguvad ja jäävad välisriikidesse elama, on siiski enda poja näitel välisriigis pakutavad heaolusüsteemid ja vaieldamatult palganumber".

Oluline on tagada igas Eesti paigas avalikele teenustele juurdepääs, sh transpordiühenduste olemasolu, teede aastaringne sõidetavus. Arvestada tuleks sihtrühmade spetsiifiliste vajadustega, näiteks noorte perede puhul lasteaia ja koolikohtade olemasolu ning osalusvõimalus huviringide töös, kaugtöökõs võimalus kasutada kiiret internetti jms.

Ajakohastamist vajaks maksusüsteem, et pakkuda tagasirändajatele soodsaid maksusoodustusi näiteks eluaseme ja üüripindade soetamiseks, oma ettevõttega alustamiseks, pangalaenude puhul riiklike lisagarantiide võimalust laenu saamiseks jms. Eriti on sellised soodustused tagasirändajatele olulised ääremadal kus on turutõrked (pole piisavalt "hinnaline" piirkond pankade jaoks). Oluliseks peeti tagasirännet propageerivate kampaaniate läbiviimist. Avaldati arvamust, et "Noorte kodukohta tagasi saamiseks pole mingit head retsepti, välja arvatud üksikud agraar- või metsandus, turismitalu vms sfääris arenguvõimaluse nägijad. Reaalsem on see, et 50-60+ inimesed, kes tahavad rahu ja vaikust, kolivad oma kodukohta tagasi, kas osaliselt või päriselt."

Küsimusele "Millist abi te vajaksite rahvastikupoliitika elluviimiseks oma linnas või vallas?" tõdesid mitmed vastajad, et teema on aktuaalne ja arutlusel. Oluline on tagada riigi kohalolu riiklike teenuste pakkumisel (näiteks haridus, sotsiaalabi), teede ja kommunikatsioonide (internet) väljaehitamises. Samas jagati ka seisukohta, et "Teema ei ole hetkel omavalitsuses fookuses (see on kui alateema, mis jookseb igalt poolt läbi aga otseselt sellega igapäevaliselt me ei tegele)".

Märgiti, et KOV-ides napib rahvastikupoliitika valdkonnas süsteemset lähenemist. Selle ühe põhjusena toodi välja vajadus harida volikogu liikmeid rahvastiku teemal. Selleks pakkuda neile riigi poolt tasustatud koolitusi. "Volikoguliikmete koolitamisele palun panna rahalisi ressursse, et säiliks lugupidamine, usaldav valitsemine vallajuhtide poolt." Vaja on teadmist, millistest KOV teguritest sõltub edukas rahvastikupoliitika. Abi on nii teoreetilise kirjanduse läbitöötamisest kui ka KOV-idele regulaarsetest värskemate uuringute tutvustamisest rahvastiku valdkonnas.

"Oluline on teada perede ootusi - mis mõjutab laste sündi peresse? Kui selline ootus on kaardistatud, siis saab vaadata, mida saab riik ja mida KOV teha."

KOV-idele on vaja juurde rahalisi ressursse rahvastikupoliitika elluviimiseks, sest "kui meile pannakse keskvalitsuse poolt juurde uusi ülesandeid ja kohustusi, kuid rahalisi ressursse ei anta, siis poliitika ei toimi". Tuleb tagada KOV tulubaasi suurendamine kooskõlas KOV-ile pandud ülesannetega.

Toodi välja, et KOV-is peaks olema määratud vastutaja rahvastikupoliitika elluviimise eest. "Eelkõige on vajadus kindla inimese osas - ehk vaja on juurde töökohta, kes suudaks rahvastikupoliitika ja rahvastikutervise osas valdkondadeülevalt töötada ja protsessi suunata." Selge vastutuse olulist rõhutab ka arvamus "Võib olla aitaks kaasa veel ka kogukonnatöö spetsialisti töökohta loomine, kelle üheks tööülesandeks on näiteks rahvastikupoliitika elluviimine, arengukava pidev jälgimine selle suunal ning kampaaniate läbiviimine, miks tulla KOV-i elama ja kuidas suurendada elanike arvu sellega seoses."

Vastajad tõid rahvastikupoliitika kujundamisel välja veel järgmisi abivajadusi:

- tagada riiklik sõltuvusravi, perearstide, vaimse tervise spetsialistide, logopeedide jt lapsi ja peret toetavate spetsialistide väljaõpe;
- riigipoolset abi taristu rajamiseks ja nüüdisajastamiseks – koolihoonete, spordirajatiste, kultuurimajade, teedevõrgu jms ehitamine ja kordategemine;
- kortermajade rajamist, näiteks üüripindadeks;
- süsteemi loomist, mis annaks noorele perele soodsa võimaluse saada pangast laenu eluaseme soetamiseks või korda tegemiseks;
- töötamise ja töökohtade soodustamine väljaspool Tallinna ja Harjumaad;
- meetmete loomist töö- ja pereelu paindlikuks ühildamiseks;
- pakkuda rahalist tuge vanemluskoolituste ja muu peredele pakutavate koolituste kulude katmiseks;
- teadvustada ühiskonnas rohkem enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste arendamist.

Tõstatati vajadus omada riiklikku regionaalpoliitikat. "Vajame üheselt mõistetavat ja pika perspektiiviga riikliku regionaalpoliitikat." Võiks olla riiklik eraldi konsultandi palkamiseks rahvastikupoliitika väljatöötamiseks, kes aitab sidustada keskvalitsuse ja KOV rahvastiku poliitika kujundamist ja elluviimist ning korraldada vajalikke uuringuid. Spetsiifilise abivajadusena tõstatati KOV-ide poolt valglinnastamisega toimetuleku riiklikku toetamist ja riiklike vahendite suuremaid eraldisi riigikeele õpetamiseks.

2.4. Järeldused e-küsitluse tulemustest

- Rahvastikupoliitika valdkonna võimekuse arendamine KOV-ides vajab riiklikku toetamist. Selle eelduseks on aga riikliku pikaajalise rahvastikupoliitika olemasolu koos selle elluviimise meetmete ja rahastamisega. Sellest tulenevalt saaksid KOV-id kujundada vajadusel oma poliitikameetmed, mis võimestaksid riikliku rahvastikupoliitika elluviimist kohtadel ja annaksid vajadusel poliitikameetmetele piirkondlikest eripäradest tuleneva sisendi.
- Oluline on luua süsteem, mille raames keskvalitsus ja KOV-id koostöös kujundavad riigi rahvastikupoliitika, selleks vajalikud meetmed koos nende elluviimiseks vajaliku rahastamise tagamisega ja tulemuste mõju hindamisega. Samuti võiks olla nõ riiklik konsultant, kelle ülesandeks oleks nõustada KOV-ides rahvastikupoliitika kujundamist ja seoste loomist riiklike rahvastikualaste meetmetega.
- Asjakohane on luua üleriigiline rahvastikupoliitika alane osalejate vajadustest lähtuv koolitus- ja nõustamissüsteem.

2.5. Toetused lastele ja peredele

Andmete kogumiseks saadeti kõikidele linnadele ja valdadele andmetabel palvega andmete esitamiseks koos KOV ametnike e-küsitlusega. Täidetud tabeli tagasisaamiseks kasutati samu protsesse kui e-küsitluse puhul (vt ptk 4.1). Kokku laekus tagasi 46 täidetud tabelit (vastamismäär 58,2%), mis esindavad KOV-e sõltuvalt nende elanike arvust ja paiknemisest. Eesmärk oli saada ülevaade KOV-ide poolt makstavatest toetustest ja hüvitistest lastele ja peredele.

Sünnitoetusi makstakse esimese lapse sünni korral kõikides vastanud KOV-ides. Toetuse määrad KOV-ide lõikes on erinevad, alates 200 eurost kuni 1000 euronni lapse kohta. Toetuse summa on paljudel juhtudel sõltuvuses lapse vanemate registreerimisest KOV-i. Üldjuhul on piisab ühe lapsevanema elukohast rahvastikuregistris. Osa KOV-e nõuab sünnitoetuse väljamaksmiseks mõlema lapsevanema elukoha registreerimise olemasolu rahvastikuregistris antud KOV-is. On näiteid, kus erandkorras makstakse sünnitoetust ka siis, kui lapsevanemad on ostnud kinnisvara valda aasta jooksul enne lapse sündi. Juhul kui KOV-is on registreeritud üks vanematest, siis osa KOV-e rakendab toetuse määra vähendamist, enam levinud on toetuse määr 50%. Toetuse väljamaksmine toimub kas ühe korraga või mitmes osas. Viimast tehakse kahest kuni nelja osana, näiteks lapse aastaseks või kahe aastaseks saamisel, kusjuures väljamakstav osa võib erineda. Mõnel juhul on väljamakse piiriks seatud üks aasta peale lapse sündi. Juhul kui peresse sünnivad kaksikud või enam lapsi, siis üldjuhul rakendatakse erinevaid toetusmäärasid sõltuvalt laste arvust. Näiteks kahe lapse puhul kahekordne toetusmäär ja kolmikute puhul kolmekordne toetusmäär. Kuid on ka lahendeid, et mitmikute sünni puhul antakse sünnitoetust kehtestatud määras igale vastsündinule, millele lisandub mitmikute peale kokku 50% ühekordsest toetust sünnitoetuse määrast. Samuti rakendatakse kaasusi, mille puhul sõltuvalt sündinud laste arvu on iga variandi puhul kehtestatud erinevad sünnitoetuse määrad. Lisaks sünnitoetusele on lapse sünni korral veel kasutusel näiteks hõbelusika, raamatu, teki ja padja komplekti jms kinkimine, beebipaki võimalus (näiteks väärtuses 70 eurot), tunnistuse või medali andmine, pidulikule vastuvõtule kutsumine KOV-i poolt.

Paljulapselise pere toetus on vajaduspõhine. Toetuse maksmisel on osades KOV-ides kehtestatud rahaline piirmäär lapse kohta, näiteks 50 eurot lapse kohta. Rakendatakse ka toetusi, millega vabastatakse lapsevanem teenuste eest maksmist (näiteks lasteaias toiduraha tasumine, huvikoooli õppetaset vabastamine kolmanda ja järgnevatele lastele peres KOV-i poolt).

Koduse lapse hoiutoetus/koduse mudilase toetus/väikelapse toetus/lapse perekonnas hooldamise toetus on mitmetes KOV-ides kindlas määras, näiteks 390, 240, 180 eurot. Rakendatakse ka hoolduspere vanemate toetust (292 eurot). Järelhoolduse raames võivad toetussummad on erinevad, sõltuvalt noore abivajadusest, kuid miinimum on näiteks 240 eurot. Mõned KOV-id on kehtestanud toetuse aastase maksimummäära perele, näiteks 10250 eurot.

Õppeaasta alguse toetus, koolitoetus esimesse, teise ja kolmandasse klassi minevale lapsele (mõnel juhul 12. klass kaasa arvatud), ranitsatoetus, toetus koolivahendite muretsemiseks, koolitoetus – näeme, et toetused on erineva nimega kuid kõik KOV-d neid kasutavad. Toetuse määrad kõiguvad 50-320 euronni lapse kohta. Määrad sõltuvad sellest, et näiteks mitu last on peres, kui suur on pere sissetulek (näiteks alla 300 eurot pereliikme kohta 128 eurot pere kohta sõltumata õpilaste arvust) või kui suur on tegelik abivajadus, samuti lapsevanemate registreeritud elukohast (näiteks ühe lapsevanema registreerimise korral KOV-is 50% toetusmäärast). Mõned KOV-id teevad toetuse väljamakseid kulutsekkide alusel paneks väljamakse piirmäära. Samuti makstakse toetust mõnes KOV-is kaks korda aastas (näiteks maksimum kuni 100 eurot).

Lastetoidu toetust ei maksta kõigis KOV-ides. Need KOV-id, kes seda toetust maksavad, hüvitavad kulud kas vajadusepõhiselt, osaliselt või täielikult. Vajadusepõhisel toetamisel on kehtestatud piirmäär. Osalist kompenseerimist ilmestab olukord, et näiteks kui lasteias toidu hind päevas on 4.50 eurot, siis lapsevanem tasub sellest 1.50 eurot või kui näiteks koolitoidu riiklik toetus 1 euro, KOV poolne toetus 0,80 eurot. Toit on tasuta kuni 9 klassini, 9 klassi lastele garanteeritud riigi poolt eraldatav toetuse summas igapäevaselt supp. Kulude hüvitamise määr võib olla sõltuvuses ka lapse lasteias käidud päevadest. Mõnedes KOV-ides tuleb toetuse saamiseks lapsevanemal esitada avaldus.

Toetust edukale õppurile ei maksta kõikides KOV-des. Toetus on juhtumipõhine ja määr sõltub tingimustest, mis toetuse saamiseks on KOV poolt seatud. Näiteks, määr 1000 eurot aastas, gümnaasiumi kuldmedaliga lõpetanule 500 eurot; gümnaasiumi hõbemedaliga lõpetanule 300 eurot; kutseõppeasutuse kiituskiri 100 eurot, 1.- 6. koht rahvusvahelisel aineolümpiaadil ja/või konkursil 500 eurot; 1.-6. koht vabariiklikul aineolümpiaadil ja/või -konkursil 300 eurot jms. KOV-de lõikes toetuse määrad kõiguvad.

Põhikooli lõpetaja toetust ei maksa kõik KOV-id. Määrad erinevad, näiteks kiitusega põhikooli lõpetaja 100 eurot, hinnetega 4 ja 5 põhikooli lõpetaja 50 eurot. Võivad olla ka meened või kingitused, mille väärtus otsustatakse konkreetsel juhtumil.

Gümnaasiumi lõpetaja toetus on analoogne põhikooli lõpetaja toetusega. Näiteks makstakse toetust 400 eurot kuld- ja 200 eurot hõbemedaliga lõpetajale. Toetust võidakse maksta ka kõigile lõpetajatele (näiteks 50 eurot), samuti tehakse kingitusi.

Üliõpilase, kutsekooli õpilase toetust ei maksa kõik KOV-d. Toetus võib olla fikseeritud määraga, näiteks 400 eurot poolaastas, 40 eurot kuus või ühekordne sihtstipendium kõrghariduse omandamiseks 1000 eurot. Mõnedes KOV-ides tuleb esitada toatlus toetuse saamiseks.

Õpilase internaadis elamise toetust ei maksa kõik KOV-d. Toetust makstakse nii kuludokumentide alusel (näiteks kinnitatud piirmääran), toetuse taotluse alusel vastavalt kooli õpilaskodu koha maksumusele, ühekordse toetusena vastavalt esitatud avaldusele. Mõningatel juhtudel, õpilaskodu kohatasu kompenseeritakse vaid madala sissetulekuga pere lastele.

Õppetoeetus on KOV-ides vähe kasutusel. Rahalist toetust makstakse kehtestatud määras, näiteks 45-80 eurot määratud perioodi kuu kohta. Toetus võib olla seotud tingimustega, näiteks ühe- või kahelapselise vanema lasteaia õppekulu hüvitamise toetus määratakse lasteaia lapse vanemale, kes töötab või õpib tasemeõppes või lasteaia viimases rühmas käiva lapse vanemale, kes ei tööta.

Transpordikulude hüvitamine koolis käimiseks/õpilase sõidukompensatsiooni makstakse valdavas osas KOV-ides. Tegemist võib olla nii täieliku kui osalise kulude hüvitamisega. Kulude hüvitamisel võidakse kasutada hinnakirja (näiteks 1 kilomeetri maksumus), tasuta sõidu kaarti (ka õpilaspileti alusel) või fikseeritud määra (näiteks 45 eurot kuu HEV-lastele).

Õpilaste sporditegevuse toetuse maksmine reeglistik on KOVdes erinev. Toetusi makstakse kas teenuse tarbijale või selle korraldajale. Toetuse määramisel lähtutakse kas teenuse hinnakirjast või KOV poolt kehtestatud määrast. Toetust makstakse ka andekatele sportlastele.

Noorte spordi- ja huvitegevuse kuluhüvitist maksavad enamuse KOV-e. Toetuse määr sõltub kas teenuse hinnast, kuumaksest (näiteks 100 % muusika-alasel eelkutseõppel, 85% muu valdkonna õppekuludest)

või transpordikulude puhul selle tegelikest kuludest. On ka lahendusi, kus piirmääraks on näiteks 15 eurot lapse kohta kuus või 200 eurot aastas. Määrad võivad erineda tulenevalt olukorrast, kas teenust saadakse oma KOV-is või mõnes teises KOV-is. Piiranguks võib olla ka toetuse maksmine vaid üheks huvitegevuseks.

Laste- ja noortelaagris osalemistasu hüvitist ei maksta kõikides KOV-ides. Kasutatakse nii piirmäärade kehtestamist (näiteks kuni 35 eurot), ühekordse toetuse maksmist vastavalt esitatud avaldusele ja kuludokumentidele kuni 250 eurot või toetatakse madala sissetulekuga pere lapsi huvitegevuse toetuse raames. Toetust võidakse diferentseerida näiteks 50% kuludest, paljulapselistel peredel 75% kuludest, kuid mitte enam kui 150 eurot aastas lapse kohta.

Toimetulekutoetust raske majandusliku olukorra puhul rakendatakse enamustes KOV-ides. Reeglina juhtumipõhiselt, määrad erinevad ja sõltuvad mitmetest asjaoludest, näiteks perekonna sissetulekust. Võib olla kehtestatud ka toetuse piirmäär või sõtluvus perekonna liikmete arvust. Näiteks perekonna esimesele liikmele 150 eurot kuus. Iga alaealise liikme toimetulekupiir on 180 eurot kuus. Perekonna teise ja iga järgmise täisealise liikme toimetulekupiir on 120 eurot kuus.

Puudega lapse toetus/hooldajatoetus on kasutusel enamuses KOV-ides. Määr on üljuhul fikseeritud, kuid kasutatakse selle eristamist ka puude raskusest tulenevalt. Näiteks raske puue 75 eurot ja sügav puue 100 eurot. Määr sõltuda lapsevanemate tööalasest staatusest. Toetust ei rakendata alati ka aastaringselt.

Toetus prillide ostmiseks ei rakendata kõikides KOV-ides. Toetusele võib olla seatud piirmäär, näiteks kuludokumentide alusel 50% maksumusest, kuid maksimaalselt 70 eurot või 100% kulutustest, kuid mitte enam kui 150 eurot aastas lapse kohta.

Ravimitoetus/kulude hüvitamine ei rakendata kõikides KOV-ides. Toetust rakendatakse erinevalt, näiteks ühekordse toetuse näol vastavalt esitatud avaldusele ning kuludokumentidele kuni 250 eurot, kuni 50% hüvitamine üks kord kolme kuu jooksul, kuid mitte rohkem kui 150 eurot kalendriaastas jms.

Täiendav eestkostetoetus kasutusel vähestes KOV-ides. Määrad erinevad, näiteks 25, 50 või 250 eurot kuus.

Elluastumistoetust ei rakendata kõikides KOV-ides. Määrad KOV-ides erinevad, alates 100-750 eurot.

Jõulutoetust ei rakendata kõikides KOV-ides. Toetus on kas rahalisena või kingitusena (näiteks kommikott). Rahaline väärtus kuni 130 eurot. Mõnedel juhtudel vaid KOV lasteaias või koolis käivatele lastele.

Käsitatud toetuste ja hüvitiste osutamise küsitlusele vastanud ülevaade KOV-de lõikes on esitatud tabelis 12.

Tabel 12. KOV toetused ja hüvitised lastega peredele

	Sünni-toetus	Beebi-pakk	Paljulapselise pere toetus	Koduse lapse hoiu toetus/Koduse mudilase toetus /lapse perekonnas hooldamise toetus	Väikelapse toetus	Õppeaasta alguse toetus/ranitsatoetus/toetus koolivahendite muretsemiseks/koolitoetus	Koolitoetus esimesse, teise ja kolmandasse klassi minevale lapsele	Laste-aiatoidu toetus	Koolilõuna hüvitis	Toetus edukale õppurile
Kohtla-Järve linn	jah	jah		jah			jah, esimene klass	jah		
Lääne-Harju vald	jah	jah					jah	kõigile tasuta	kõigile tasuta	
Mustvee vald	jah						jah, esimene klass			
Vormsi vald	jah		jah			jah		jah	jah	jah
Jõgeva vald	jah					jah	jah	jah		jah
Häädemeeste vald	jah	jah				jah	jah	jah	jah	jah
Saarde vald	jah		jah			jah		jah		
Haapsalu linn	jah					jah	jah, esimene klass	jah	jah	
Nõo vald	jah	jah				vajadusel	jah, esimene klass	jah		
Kose vald	jah		jah			jah		jah		
Elva vald	jah					jah		jah	jah	
Narva-Jõesuu linn	jah	jah	jah	jah		jah				
Kiili vald	jah	jah					jah, esimene klass			
Ruhnu vald	jah		jah		jah					jah
Tõrva vald	jah									
Kihnu vald	jah	jah	jah							
Põhja-Pärnumaa vald	jah					jah		jah		jah
Harku vald	jah	jah	jah	jah		jah	jah, esimene klass	jah	jah	jah
Vinni vald	jah					jah		jah	jah	jah
Narva linn	jah			jah		jah	jah			
Võru linn	jah					jah		jah		
Viru-Nigula vald	jah					jah		jah	jah	jah
Väike-Maarja vald	jah					jah	jah, esimene klass	jah	jah	jah
Põltsamaa vald	jah					jah	jah	jah		jah
Rakvere linn	jah					jah	jah	jah	jah	
Saue vald	jah	jah		jah			jah, esimene klass	jah	jah	jah

Raasiku vald	jah	jah	jah			jah	jah	jah	tasuta	jah
Keila linn	jah	jah	jah			jah		tasuta	jah	
Lüganuse vald	jah		jah			jah, esimene klass ja vähekindlustatud pered		jah		kuld- ja hõbemedal
Kuusalu vald	jah		jah			jah		jah	jah	jah
Viimsi vald	jah	jah	jah	jah		jah		jah	jah	
Tallinna linn	jah			jah			jah			
Maardu linn	jah	jah		jah		jah	jah, esimene klass	jah	tasuta	
Lääne-Nigula vald	jah	jah				jah		jah	jah	
Kambja vald	jah					jah	jah, esimene klass		jah	jah
Saaremaa vald	jah	jah		jah		jah		sissetulekust sõltuv		
Hiiumaa vald	jah		juhtumipõhiselt	jah	jah	jah	juhtumipõhiselt	juhtumipõhiselt		
Tartu linn	jah					jah		jah	jah	
Alutaguse vald	jah	jah				jah		jah	jah	
Anija vald	jah	jah				jah	jah, esimene klass	jah	jah	jah
Viljandi linn	jah	jah				jah		jah	linna + HTM-i rahade eest tagatakse koolilõuna	kõrghariduse aastastipendium kutseõppe aastastipendium Õpilastipendium
Muhu vald	jah	jah						jah		jah
Saku vald	jah			jah		jah			tasuta	
Tapa vald	jah		jah			jah				
Kastre vald	jah	jah		jah		jah	jah	jah	jah	
Kanepi vald	jah	jah					jah	jah	jah	

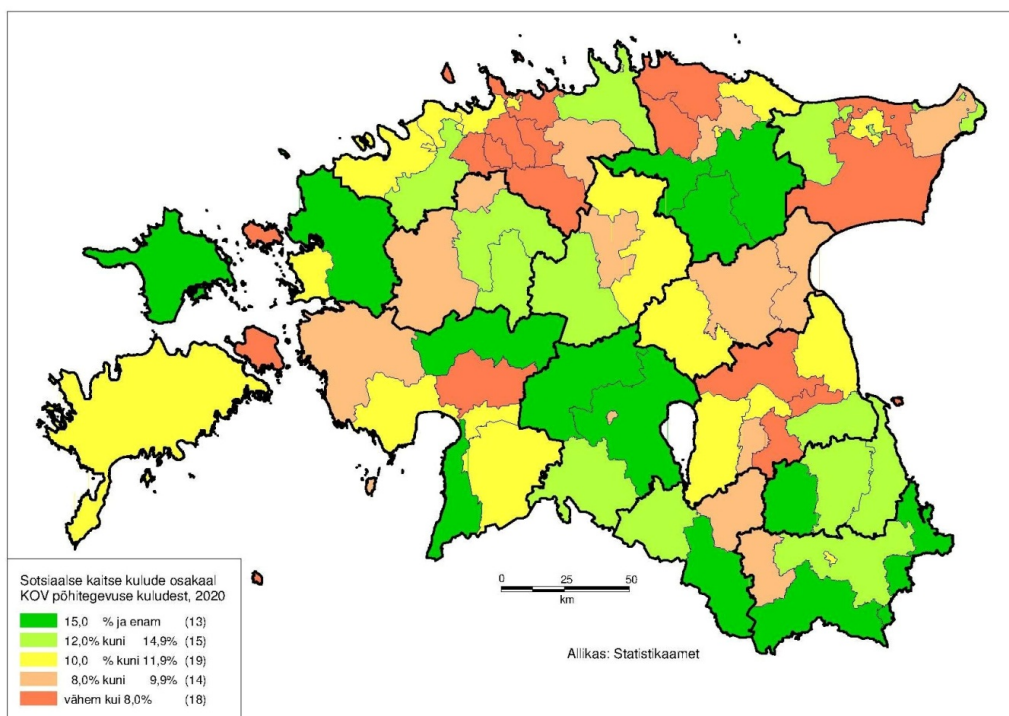
Tabeli järg

	Põhikooli lopetaja toetus	Gümnaasiumi lõpetaja toetus	Üliõpilase, kutsekooli õpilase toetus	Õpilase internadis elamise toetus	Õppetoeetus	Õpilaste sporditegevuse toetus	Noortespordi- ja huvitegevuse kulu- hüvitis	Laste- ja noortelaagris osalemise tasu hüvitis	Toimetulekutoetus raske majandusliku olukorra puhul	Transpordikulude hüvitamine koolis käimiseks/õpilase sõidukompensatsioon	Puudega lapse toetus/hooldaja toetus	Toetus prillide ostmiseks	Ravimitoetus/kulude hüvitamine	Täiendav eestkostetoetus	Elluastumise toetus	Jõulu- toetus
Kohtla-Järve linn								jah	jah	jah	jah	jah	jah			kommi- pakk
Lääne-Harju vald							jah		jah	jah	jah		jah			
Mustvee vald		medal, kiituskiri		jah			jah	jah	jah		jah	jah	jah			jah
Vormsi vald	jah		jah		jah	jah	jah	jah	jah	jah		jah	jah			jah
Jõgeva vald	jah	kuld- ja hõbem edal		jah			riiklik huvihariduse toetus	riiklik huvihariduse toetus	jah		jah	jah	jah	jah		
Häädemeeste vald	kingitus	jah	jah	jah			jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah			kommi- pakk
Saarde vald	jah	jah		vajadusel			vajadusel	vähese sissetulekuga pered	jah	tasuta	jah	jah	jah			kommi- pakk
Haapsalu linn				vajadusel							jah	jah	jah			
Nõo vald	jah	jah					jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah			
Kose vald	jah	kuld- ja hõbem edal	jah, kutsekooli õpilase toetus				jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah			
Elva vald							jah	jah		jah	jah					
Narva-Jõesuu linn		kuld- ja hõbem edal	jah				jah	jah	jah	tasuta	jah	jah	jah		jah	

Kiili vald	jah	jah					jah		jah	jah	jah				jah
Ruhnu vald	jah	jah					jah				jah				jah
Tõrva vald	jah	kuld- ja hõbem edal													
Kihnu vald	jah	jah							jah						jah
Põhja-Pärnumaa vald						jah	jah	jah	jah	jah	jah		jah		
Harku vald	jah	jah		jah	jah		jah	jah	jah	tasuta	jah	jah	jah	jah	jah
Vinni vald				jah		jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah
Narva linn								jah	jah	jah	jah		jah		jah
Võru linn				jah			jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah
Viru-Nigula vald							jah	jah	jah		jah	jah	jah		
Väike-Maarja vald				jah			tasuta		jah	jah	tasuta	jah	jah	jah	
Põltsamaa vald					jah	jah	jah	jah	jah			jah	jah	jah	
Rakvere linn				jah		jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	
Saue vald				jah		jah	jah		jah	jah	jah		jah	jah	
Raasiku vald	jah	jah	jah	vajadu sel				jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah	
Keila linn		kuld- ja hõbem edal					jah	jah	jah	jah	jah, kool ja lasteaed	jah		jah	jah
Lüganuse vald	jah	jah							jah			jah	jah	jah	
Kuusalu vald				jah			jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah		jah
Viimsi vald		kuld- ja hõbem edal			jah		jah	jah	jah	jah			jah		jah
Tallinna linn									jah			jah			jah
Maardu linn	jah	jah		vajadu sel				jah	jah	jah	jah	jah		vajadusel	jah
Lääne-Nigula vald				jah				jah	jah				jah	jah	

Kambja vald		kuld- ja hõbe-medal	jah			jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah			
Saaremaa vald		jah		jah		jah	jah	jah	jah	jah	jah	jah			
Hiiumaa vald				juhtumipõhise l			jah	juhtumipõhiselt	juhtumipõhiselt	jah	jah	juhtumipõhiselt		jah	
Tartu linn						jah			jah		jah			jah	
Alutaguse vald						jah	jah	jah	jah	jah, ka lasteaed	jah	jah	jah		
Anija vald	jah	jah	jah, kutsekool	jah		jah, huvitegevuse korraldajale	tasuta, valla eelarvest.	jah	jah	jah	jah	jah	jah		Kommi-pakk lastele, käivad valla lasteaia või koolis
Viljandi linn	jah	Jooksval kalendri-aastal toimetulekut oetust taotlenud ja saanud perede laste toetami seks		jah	jah			Ühekordse sotsiaaltoetusena	jah	jah	jah	Ühekordse sotsiaaltoetusena	Ühekordse sotsiaaltoetusena		
Muhu vald	jah	jah			jah		jah	jah		jah	jah				
Saku vald				jah				jah	jah	jah	jah	jah		jah	
Tapa vald			jah				jah	ei	jah	jah	jah				
Kastre vald						jah	jah	Jah	jah	jah	jah	jah	jah		jah
Kanepi vald	jah	jah					jah	jah	jah	jah	jah	jah			jah

2020. aastal oli KOV tegevuskulude kogumaht 1887712490.23 eurot, millest sotsiaalsele kaitsele kulus 209044384.78 eurot (11,1 %). Sotsiaalse kaitse kulude osakaalu KOV-ide põhitegevuse kuludes⁶⁶ iseloomustab joonis 47.

Joonis 47. Sotsiaalse kaitse kulud põhitegevuse kuludest kohalikes omavalitsustes, 2020

Jooniselt näeme, et sotsiaalsele kaitsele eraldised KOV eelarvest kõiguvad suures vahemikus. KOV tegevuskuludest sotsiaalsele kaitsele kulub protsentuaalselt enim Häädemeeste vallas (29,5%), järgnevad Viljandi vald (24,2%) ja Vinni vald (21,3%). Teistes KOV-ides jäävad kulud alla 20%. Kõige väiksem sotsiaalkaitse kulude osakaal tegevuskuludest on Ruhnu vallas (1,0%), Kiili vallas (3,4%) ja Vormsi vallas (3,8%).

Kokkuvõttena saame tuua välja, et KOV-ide poolne toetuste nimistu lastele ja peredele on pikk. Ühelt poolt sõltub toetuste osutamine riiklikest meetmetest ja teisalt panustavad KOV-id ise tulenevalt poliitilisest tahtest, vajadustest ja rahalistest võimalustest. Konkreetsete toetuste määrad ühe toetusliigi piires KOV-ide lõikes on erinevad ja teatud liikides võivad erinevused olla mitmekordsed. Samuti on sotsiaalsele kaitsele eraldatud rahaline maht KOV eelarves linnade ja valdade lõikes erinev. Eeldatakse, et elanikele lähemal olev KOV suudab konkreetseid olukordi vajaduspõhisemalt hinnata ja ning neid paindlikumalt ja paremini lahendada kui riigiasutused. Kindlasti on vaja arendada lastele ja peredele osutatavate toetuste riiklikku statistikat, mis annab parema võimaluse määrata KOV-ide poolt osutatavat panust rahvastiku jätkusuutikkusse ja elanike heaolusse.

3. Poliitikasoovitused

Jätkusuutlik rahvastikupoliitika hõlmab tegevuste laia kompleksi. Tegemist on eri poliitikavaldkondade koostoimes pikaajalise mõju taotlemisega, mille ühiseks sihiks on aidata tõhusalt kaasa Eesti rahvastiku kestlikkusele.

⁶⁶ <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kohalikud-omavalitsused-haldusreform-maavalitsused/finantsulevaated>

Riikliku rahvastikupoliitika tulemuslik elluviimine eeldab keskvalitsuse ja KOV-de tihedat koostööd. Seni on sellele pööratud vähe tähelepanu, mida näitab nii KOV arengukavade, maakondlike arengustrateegiatega kui KOV sotsiaalvaldkonna töötajate küsitluse analüüs. Rahvastikupoliitika peab olema määratletud riigis päevapoliitika ülese strateegilise eesmärgina pikas ajahorisondis.

Poliitikasoovitused keskvalitsuse suunal:

- Riiklikul tasemel, vaatamata mitmetele pingutustele, on terviklik rahvastikupoliitika jätkuvalt kokku leppimata. Tuleks teha jõupingutusi, et eri huvirühmade laiapõhjalises koosloomes võtta Riigikogu poolt vastu rahvastikupoliitika põhialused, millest lähtuvalt kujundada kooskõlas erinevad valdkonnapoliitikad.
- Riikliku rahvastikupoliitika valdkondlike tegevuste kooskõlastamiseks ja tervikpildi hoidmiseks moodustada riiklikul tasemel koordineeritud komisjoni, kuhu kuuluksid erinevate ministriumide, ametite, kõrgkoolide ja asjaomaste institutsioonide esindajad.
- Jätkata jõupingutusi rahvastikuandmete kvaliteedi ja kasutajasõbralikkuse tagamiseks. Samuti vaadata kriitiliselt läbi senised andmekogud ja vajadusel viia sisse muudatused.
- Uuendada teatud ajavahemiku järel (näiteks 3-5 aasta möödudes) rahvastikuprognose nii riigi kui piirkondade tasandil. Prognooside koostamisel kasutada erinevaid stsenaariume ja luua selleks töövahend, mis annab huvilistele võimaluse erinevate demograafiliste näitajate sisestamisel näha nendest tulenevaid muutusi rahvastikuarengus. Oluline on koostada rahvastikuprognose ka KOV lõikes, et tekiks võimalus rahvastikuarengut analüüsida koostöös riigis toimuvaga.
- Luua teadmispõhine e-veebil põhinev rahvastikupoliitika juhtimislaud, mis võimaldab rahvastikuandmete kuvamist ja rahvastikupoliitika tulemuste mõõtmist ühtsetel alustel. Samuti rahvastikupoliitika alaste juhtimisotsuste vastuvõtmist nii riiklikul kui KOV tasandil, sh KOV-ide koostöös.
- Koguda ja tutvustada riigi ja KOV parimaid praktikaid kodu- ja välismaalt rahvastikupoliitika toimimisest, tagada KOV-ide nõustamine rahvastiku valdkonnas. Oluline on teadvustada riiklikku ja kohalikku rahvastikupoliitikat ning rahvastiku arengusse sekkumise võimalusi KOV volikogude liikmetele.
- Analüüsida lastele ja peredele suunatud teenuste ja toetuste tõhusust ning vajadusel viia sisse muudatused riiklikus süsteemis. Toetada rahvastikupoliitika alaste teadusuuringute läbiviimist.
- Tagada riiklikes õppekavades rahvastikuteemade käsitlemine, sealhulgas lapsi ja peret väärtustavate hoiakute kujundamine.

Poliitikasoovitused KOV suunal:

- Teadvustada KOV võimekuse arendamise vajadust riikliku rahvastikupoliitika elluviimisel, millesse tuleb järjepidevalt panustada ministriumide, KOVide, ülikoolide ja teiste asjaosaliste organisatsioonide poolt tulenevalt riikliku rahvastikupoliitika põhialustest.
- Tagada rahvastikupoliitika sisuline käsitlus nii KOV arengukavades (näiteks soovituslik rahvastikuprofiil) kui maakondlikes arengustrateegiates ja tagada nimetatud dokumentide kooskõla riiklikku rahvastikupoliitikat käsitlevate dokumentidega, luues nendes kavandatud rahvastikupoliitika alaste meetmete sidususe ja tagades nende elluviimiseks vajalikud ressursid.
- Tagada KOV-ides rahvastikuprotsesside ning laste ja perede toetusmeetmete süstemaatiline analüüs. Tunnustada parimaid KOV-e, kes viivad läbi laste- ja peresõbralikku poliitikat.
- Toetada KOV-e rahvastiku alaste analüüside läbiviimisel, sh rahvastikuprognoside koostamisel ning sidustamisel riiklike prognoosidega. Viia KOV tasandil järjepidevalt läbi rahvastikuarengu seiret ja kasutada selleks riiklikul tasemel kokkulepitud mõõdikuid.

- Viia koostöös ülikoolidega läbi regulaarseid rahvastikualaseid koolitusi ja seminare KOV teenistujatele ja juhtidele ning kaasata nendesse ka riigiastuste vastava valdkonna spetsialistid. Tutvustada nendel kokkusaamistel rahvastikualaste teadusuuringute tulemusi ja kogemusi rahvastikuprotsesside mõjutamise võimalustest ning tulemuslikkusest.

Lisad

E-küsimustik

Lugupeetud kohaliku omavalitsuse spetsialist

OÜ Geomedia viib Pere Sihtkapitali tellimusel läbi kohalike omavalitsuste rahvastikupoliitika alast uuringut, mille eesmärgiks on saada teadmisi, kuidas kohtadel tunnetatakse rahvastikupoliitikat ja milliseid toetusmeetmeid linnad ja vallad rakendavad laste ja perede toetamiseks. Kuna nimetatud andmeid saame ainult kohalikest omavalitsustest otse küsides, siis on teile suur palve, et aitate meid teabe esitamisega. Omalt poolt lubame, et saadame teile tagasi tulemuste koondi, mis loodetavalt aitab teil oma töös näha kogu Eestit hõlmavat tervikpilti. Selle õnnestumiseks on oluline, et kõik 79 kohalikku omavalitsust oma panuse annaksid.

Esiteks, teadmiste saamiseks selle kohta kuidas linnades ja valdades tunnetatakse rahvastikupoliitika läbiviimise vajadust ja selle seoseid riikliku poliitikaga. Selleks palume teil vastata e-küsitlusele antud lingil. Küsimustele vastamine võtab aega 10-15 minutit. Andmeid kasutatakse ainult üldistatult, teie vastuste konfidentsiaalsuse tagame.

Teiseks, palume Teil täita kirjale manusena lisatud Excel tabeli, milles palume tuua välja andmed laste ja perede toetamise kohta teie kohaliku omavalitsuse poolt.

E-küsitlusele palume vastata ja saata täidetud tabel excelis meile tagasi aadressil rivo@geomedia.ee hiljemalt 5. aprilliks 2021. Küsimuste tekkimise korral vastan neile meelega. Minu kontakt rivo@geomedia.ee või telefon 5132414.

Lugupidamisega ja viljakale koostööle lootes,
Rivo Noorkõiv
OÜ Geomedia juhataja/konsultant

Küsimustik

1. Kas teie kohalikus omavalitsuses tegeletakse rahvastikupoliitika teadliku elluviimisega?

- Jah
- Ei

2. Kui jah (küsimus 1), siis millised dokumendid/kokkulepped rahvastikupoliitika elluviimiseks on teie omavalitsuses koostatud?

Loetlege
.....

3. Kui jah (küsimus 1), siis kas nendes dokumentides seatakse konkreetsed rahvastikupoliitilised eesmärgid ja mõõdikud nende saavutamiseks?

- Jah, seatud on selged eesmärgid ja määratletud mõõdikud koos sihtväärtustega
- Nii ja naa, eesmärgid on seatud, kuid nende saavutamise mõõdikud ja sihtväärtused pole selged
- Ei, eesmärgid, mõõdikud ja nende sihtväärtused on seadmata

4. Millised teemad rahvastiku arengus on teie kohalikus omavalitsuses aktuaalsed, mida soovite lahendada? (1 - ei nõustu üldse ja 5 - nõustun täielikult)

Teemad	1	2	3	4	5	Ei oska öelda
Elanike arvu vähenemine						
Madal sündimus						
Laste arvu vähenemine						
Lastega perede arvu kasvatamine						
Elanike vananemine						
Eakate toimetulek						
Suur suremus						
Elanike tervislik eluviis						
Viljakusravi kättesaadavus						
Elanike väljaränne						
Elanike tagasiränne kodukohta						
Tööealise elanikkonna vähenemine						
Üksikvanemate toimetulek						
Põlvkondade sidusus						
Meeste ja naiste rollijaotus perekonnas						
Puudega laste toetamine						
Laste väärkohtlemise ja vaimse tervise probleemide ennetamine						
Õigusrikkumisi toime pannud lastele tähelepanu						
Kogukondade osalemine kohalikus elus						
Mittekodanike lõimumine ühiskonda						
Noorte/lastega perede toimetulek						
Pere ja tööelu ühildamine						
Vanemluseks ettevalmistamine						
Lasteaiakohtade tagamine						
Koolikohtade kättesaadavus						
Huvihariduse taskukohasus						
Täiend- ja ümberõpe tööturul osalemiseks						
Noore pere eluaseme toetamine						

5. Kui soovite lisada omalt poolt teemasid eelmisele küsimusele, siis kirjutage

6. Milliseks Te hindate riikliku laste- ja perepoliitika suutlikkust reageerida sotsiaalsetest muutustest tulenevatele vajadustele ja riskidele ühiskonnas, mis ilmnevad perede erinevates eluetappides ning mõjutavad perede elukvaliteeti?

- Riiklikud meetmed on väga tõhusad ja ajakohalised
- Riiklikud meetmed vajavad osalist täiendamist ja ajakohastamist
- Riiklikud meetmed vajavad täielikku ümbervaatumist ja ajakohastamist

7. Mida teie arvates tuleks esmajärjekorras Eestis teha, et suurendada sündimust?

Kirjutage

.....

8. Mida teie arvates tuleks esmajärjekorras Eestis teha, et suurendada noorte tagasirännet kodukohta?

Kirjutage

.....

9. Millist abi te vajaksite rahvastikupoliitika elluviimiseks oma linnas või vallas?

Kirjutage

Aitäh!**Tabel. Andmete kogumine laste ja perede kohta kohalikest omavalitsustest**

Toetuse liik	Toetuse olemasolu KOV-is: märkige kas jah või ei	Toetuse/hüvitise määr, eurot	Toetuse saanute arv laps/pere	Toetuse summa kokku, eurot	Viide määruse kättesaadavusele internetis, vajadusel lisage kommentaar
Sünnitoetus					
-Ühe lapse sünni korral					
-Kaksikute sünni korral					
-Kolme või enama lapse sünni korral					
Beebipakk					
Paljulapselise pere toetus					
Koduse lapse hoiu toetus/Koduse mudilase toetus/lapse perekonnas hooldamise toetus					
Väikelapse toetus					
Õppeaasta alguse toetus/ranitsatoetus/toetus koolivahendite muretsemiseks/koolitoetus					
Koolitoetus esimesse, teise ja kolmandasse klassi minevale lapsele					
Lasteaiatoidu toetus					
Koolilõunahüvitis					
Toetus edukale õppurile					
Põhikooli lõpetaja toetus					

Gümnaasiumi lõpetaja toetus					
Üliõpilase, kutsekooli õpilase toetus					
Õpilase internaadis elamise toetus					
Õppetoetus					
Õpilaste sporditegevuse toetus					
Noorte spordi- ja huvitegevuse kuluhüvitis					
Laste- ja noortelaagris osalemistasu hüvitis					
Toimetulekutoetus raske majandusliku olukorra puhul					
Transpordikulude hüvitamine koolis käimiseks/õpilase sõidukompensatsioon					
Puudega lapse toetus/hooldajatoetus					
Toetus prillide ostmiseks					
Ravimitoetus/kulude hüvitamine					
Täiendav eestkostetoetus					
Elluastumistoetus					
Jõulutoetus					
Matusetoetus					
Muu (kirjutage ja vajadusel lisage ridu)					